

Fent poble, fent Pobla

Nº 8 NOVEMBRE 2025

CENTRE D'ESTUDIS LOCALS
DE LA POBLA DE VALLBONA

Fent poble, fent Pobla

Revista d'Investigació Local i Comarcal

Edita: Centre d'Estudis Locals de la Pobla de Vallbona

Correcció, revisió : Carmen Raimundo i Josep Jorge

Disseny i maquetació: Amparo Esteve

Fotografia: Jesús Tortajada

Col·laboració: Abel Estellés García

I.S.N.N.: 2605-0862

Dipòsit Legal: V-3682-2024

Correu electrònic: celdelapobla@gmail.com

Editorial

La solidaritat associativa

Ha passat un any de la fatídica DANA que va assolar l'Horta Sud, la Ribera Alta, la Foia de Bunyol, La Serrania i la Plana d'Utiel-Requena. El Centre d'Estudis Locals de la Pobla de Vallbona ha aportat el seu granet d'arena perquè el teixit associatiu ressorgira del fang. En meitat de tant de desànim, en la revista d'este any volem remarcar un valor que ens pot ajudar a fer front a tant de desencís: la solidaritat.

La solidaritat és l'ajuda que es dona entre persones que en la seua majoria no es coneixen, però que estan assabentades de l'existència mútua, de les seues dificultats, dels seus problemes. La solidaritat és ajudar el més dèbil, el que no és del meu grup, del meu poble, del meu país o continent, el qui no conec personalment però de qui conec les mancances i els patiments. Possiblement, si demanàrem a un ampli grup de persones si consideren que la solidaritat és una qüestió important socialment, gairebé tots ens dirien que sí. Si els preguntàrem a qui afecta esta solidaritat, respondrien segurament que a tothom. Ara bé, si algú contrari a esta solidaritat universal els qüestionara per què cal ser solidaris, quin és el fonament que fa que se senten vinculats a persones que no coneixen, molts no sabrien què respondre.

Com va dir el gran sociòleg polonès Zygmunt Bauman, "la humanitat està en crisi i no hi ha altra eixida que la solidaritat". La solidaritat és un dels valors fonamentals per a una bona convivència en un món cada vegada més divers, més injust i més desigual. La solidaritat implica, bàsicament, el rebuig a la injustícia en tots els àmbits, l'actitud d'empatia amb els més desafavorits i la voluntat de lluitar contra tot tipus d'abús, discriminació, explotació, pobresa, desigualtat i violència.

Des del CEL de la Pobla de Vallbona no deixarem de fomentar la solidaritat i de contribuir a un canvi d'actituds i de pràctiques que facen possible que els nostres joves es convertisquen en ciutadans respectuosos, solidaris amb els més dèbils i compromesos amb la transformació social.

EDITORIAL

CULTURA

Cicle de Conferències

Resum del 10é Cicle de Conferències

<i>El conreu històric de l'arròs a la Pobla de Vallbona.</i> per Joan Bell-lloc	7
<i>20 de maig de 1382: una data ignorada en la història de la Pobla de Vallbona,</i> per Josep Jorge i Fernández	23
Taula Rodona <i>“Dones: prendre partit, prendre camí”</i>	29
III Jornada de Memòria Democràtica a la Pobla de Vallbona	31
<i>A Cel ras: Diàleg amb Joaquim Bosch</i>	33
Un mes, un llibre	35

MISCEL·LÀNIA

Història Local

<i>Ràdio Piula: la ràdio lliure del Camp de Túria,</i> per Miquel Martí García	41
<i>La Batalla de la Vallbona el 2 d'octubre de 1811 en la Guerra de la Independència,</i> per Ester Alba Pagán i José Luis Arcón Domínguez	47

Història Comarcal

<i>Noves dades sobre el «Sector Liria» (1938-1939),</i> per Carles Asensi Torres	59
---	----

SOCIETAT

L'Entrevista

Entrevista a Olga Esteban, per Abel Estellés García	69
---	----

Educació

Una FP de sanitat per al nou institut de la Pobla de Vallbona, per Paula Galván Martínez	77
Els parcs infantils: una metamorfosi necessària a la nostra localitat, per Adrià Jorge i Fernández	83
Experiències de l'alumnat de l'Escola d'Adults	95

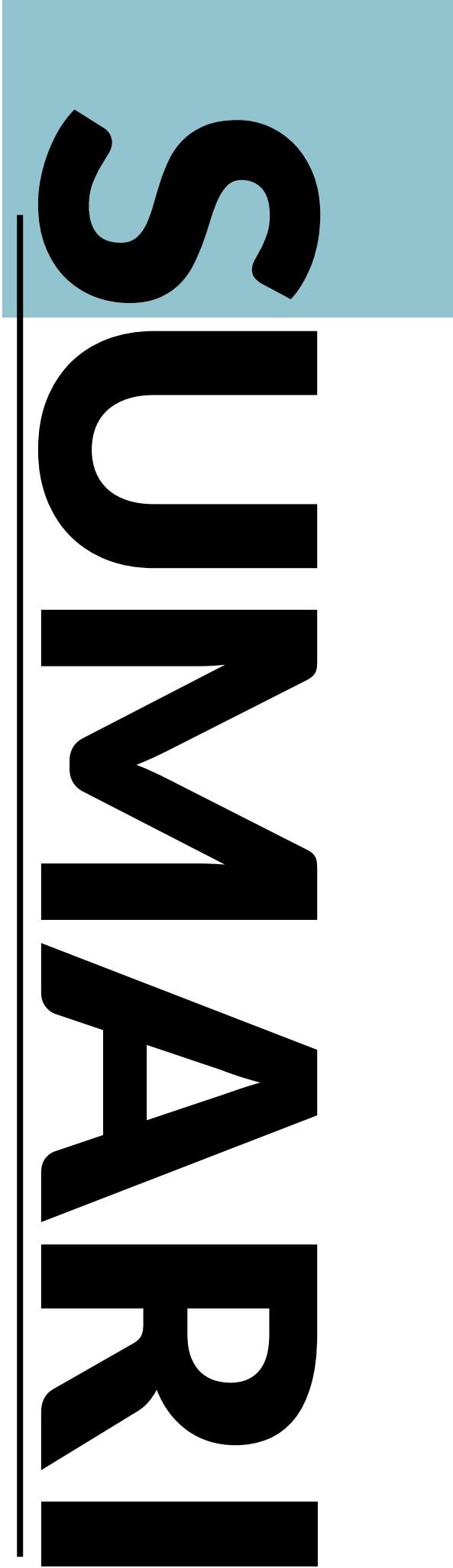
MEDI AMBIENT

Flora i fauna local

La Morera (morus alba): emblema de la Pobla de Vallbona, per Luis Valls	103
---	-----

Ecologisme

Un Corredor Verd Estratègic per a la Pobla de Vallbona, per Luis Valls	105
--	-----

EL CONREU DE L'ARRÒS A LA VALLBONA

per Joan Bell-lloc

ABSTRACT

The text explains the origin and development of rice cultivation in Vallbona, introduced to the Iberian Peninsula in the 12th century and documented in the area from 1380 until its prohibition in 1769. Rice, a semi-aquatic cereal, required a great deal of water, caused conflicts over the use of irrigation channels, and was associated with diseases such as malaria. For this reason, strict rules were established to regulate irrigation, the cultivated areas, and the annual rotations ("pagos").

During the Early Modern period, rice cultivation in Vallbona reflected social and political conflicts, such as disputes with the Moriscos. The 16th century was marked by numerous legal disputes between Valencia, la Pobla, and Benaguasil regarding the prohibition of rice, often based on health-related arguments. In the 17th century, after the expulsion of the Moriscos, a period of relative calm followed, with Concords (1644 and 1680) regulating water use and rice-growing areas. After 1707, the economic and demographic crisis caused by the War of Succession led to the abusive cultivation of rice, which resulted in high mortality and renewed clashes between supporters and opponents of its cultivation. Finally, in 1769, the definitive prohibition of rice cultivation in Vallbona was imposed, despite the economic and social arguments made in its favor.

Keywords: rice, Vallbona, irrigation channels, "pagos" (turns), conflicts and Concords.

RESUM

El text explica l'origen i el desenvolupament del conreu de l'arròs a la Vallbona, introduït a la península al segle XII i documentat a la zona des de 1380 fins a la seua prohibició el 1769. L'arròs, cereal semiaquàtic, necessitava molta aigua, generava conflictes per l'ús de les séquies i estava relacionat amb malalties com la malària. Per això es van establir normes estrictes per regular el reg, les superfícies conreades i els torns anuals ("pagos").

Durant l'edat Moderna, el conreu de l'arròs a la Vallbona reflectia conflictes socials i polítics, com els plets amb els moriscos. El segle XVI es caracteritzà per nombroses disputes legals entre València, la Pobla i Benaguasil sobre la prohibició de l'arròs, sovint amb arguments sanitaris. Al segle XVII, després de l'expulsió dels moriscos, es visqué una etapa de calma amb concòrdies (1644 i 1680) que regulaven l'ús de l'aigua i les zones arrosseres. Després de 1707, la crisi econòmica i demogràfica de la guerra de Successió portà a un conreu abusiu de l'arròs que causà mortalitat i nous enfrontaments entre partidaris i detractors. Finalment, el 1769 s'imposà la prohibició definitiva del cultiu a la Vallbona, tot i les defenses econòmiques i socials que es feren a favor seu.

Paraules clau: arròs, Vallbona, séquies, "pagos" (torns), conflictes i concòrdies

foto 1: Plànol dels arrossos de la Vallbona, 1584

1 INTRODUCCIÓ

El conreu de l'arròs, conegut des de fa més de cinc mil anys, prové de l'Àsia monsonica i és una planta anual que requereix la inundació dels camps. De tots els cereals conreats, l'arròs presenta la característica particular de ser semiaquàtic i cal, doncs, molta aigua per al seu conreu.

Els treballs de preparació del planter comencen a la primavera i la recol·lecció s'efectua de setembre a octubre. És una planta d'estiu que necessita molt poca feina de manteniment, llevat de la cura del nivell de l'aigua i poc més. Una vegada segat, tradicionalment l'arròs es transportava a una era on es trillava o es batia. Després es ventava i es deixava assecar durant uns dies. Així s'obtenia l'"arròs vermell", una mena d'arròs integral¹.

Abans del consum humà calia pelar-lo i blanquejar-lo, un procés que es podia fer als molins arrossers, generalment de propietat senyorial. Però el morter domèstic permetia també preparar-lo sense necessitat d'acudir als monopolis dominicals. Per això es considerava l'arròs com l'aliment dels pobres, un autèntic "plat de supervivència".

L'arròs va ser introduït a la península Ibèrica cap al s. XII i està documentat a la Vallbona des del 1380 fins que va ser prohibit el 1769. Els Sants de la Pedra es consideraven protectors d'aquest conreu.

Des del principi, l'arròs va estar relacionat també amb l'aparició de malalties i pestes causades per l'aigua estancada i la calor estival. Això justificava l'advocació a sant Sebastià, una altra devoció local.

La necessitat d'aigua abundant creava constants conflictes entre els pobles de la Vallbona i amb la ciutat de València. També es produïren diverses concòrdies i ordenances per tal de regular l'ús de l'aigua i el conreu de l'arròs.

¹ Després de la seua collita, s'elimina una primera capa per fregament i llimat i s'obté així l'arròs integral. Polint més el segó, arribem a l'arròs semiintegral. L'arròs blanc s'aconsegueix quan es retira tot el segó i queda només el gra blanquejat.

2 ÈPOCA MEDIEVAL (SS. XIV-XV)

2.1 Primeres notícies: Concòrdia de 1380

El conreu de l'arròs es documenta a Benaguasil i a la Pobla de Vallbona des de la primera concòrdia coneguda. Es va redactar entre els moros de Benaguasil i els cristians de la Pobla, sota la supervisió del delegat senyorial, en Jordi Joan, els darrers mesos del 1380 i l'inici del 1381. Un article d'aquest text, escrit el 20 de febrer del 1381, esmenta ja el conreu de l'arròs a la Vallbona:

"E axí mateix digueren que si-s vedaven les correncies en los damunt dits mesos de juny, juliol e agost, segons que és request, que no caldria fer arroços alguns en les ortes damunt dites de Benaguazir e de la Pobla, per la qual rahó seria gran dan e gran menyscapte dels moros de Benaguazir e encara de alguns christians de la dita Pobla [...].

E per ço, lo damunt dit honorable en Jordi Joan, ab voluntat de les dites parts, ordenà, stablí, jutgà e determenà que de ací avant, en les dites ortes de Benaguazir e de la Pobla puixen fer arroços tots aquells cristians e moros que fer-ne volran, e en aquells arroços puixen fer correncies en los damunt dits mesos de juny, juliol e agost e en tot qualsevol altre temps que serà a aquells mester" (Pastor, 1996:61).

2.2 Ordenació del conreu

A partir d'aquesta primera documentació de l'arròs ja s'entreveuen alguns problemes, com les correnties². La gran quantitat d'aigua que necessitava aquest conreu obligava les autoritats locals a ordenar i repartir l'aigua de les séquies entre Benaguasil i la Pobla.

L'altre gran problema d'aquest conreu serà la sanitat, ja que el fet de tenir àmplies extensions d'aigua estancada durant els mesos d'estiu produïa una gran quantitat de larves i mosquits que provocaven el paludisme o la malària.

² Tot i que els diccionaris no recullen aquest mot, la documentació medieval del Camp de Túria empra sovint el mot "correntia / corrençia" i el seu contrari "estanquia / estantia", tot referint-se al fet de deixar córrer l'aigua a través dels bancals d'arròs (correntia) o bé al fet de tancar les boqueres (estanquia). Cal no confondre el mot correntia amb escorrençia que, com diuen els diccionaris, és el "lloc per on s'escorre o es filtra l'aigua" (DNV; DIEC). El fet de permetre les correnties per a l'arròs, en ple estiu, feia minvar el nivell d'aigua de les séquies, especialment a la Pobla i, molt més encara, a l'Horta de València.

Per això, les autoritats tractaven de restringir el cultiu per mitjà de “pagos” o tornos de conreu anuals en les zones més allunyades de la població. Hi havia, així mateix, limitacions de fanecades per persona i també s’imposava, en alguns llocs, el conreu en sec, amb reg setmanal, anomenat “a canaguell”. Estava prohibit l’abocament de l’aigua sobrant dels arrossars a les séquies o al riu (escorrenties).

Cada séquia tenia les seues pròpies normes respecte al conreu de l’arròs. Les séquies de l’Alguasil i del Campés tenien totalment vedada l’orizicultura, ja que passaven, gairebé, tocant el nucli urbà. La séquia Primera i la Major (també anomenada séquia Bona) combinaven el reg per inundació i a “canaguell”. També es limitava el conreu per mitjà de “pagos”. Finalment, els rolls o séquies d’Alginet i del Gallipont eren les que es destinaven de ple al conreu de l’arròs, tot i que també es documenten “pagos” en algunes èpoques.

Les autoritats de la Pobla, cap a l’any 1400 i següents, deixaren escrites diverses normes i ordenacions al *Llibre d’Establiments*, on podem llegir als articles 97 i 99 algunes resolucions que tracten sobre l’orizicultura (v. també Annex-1):

[97]- “Dels qui faran arrosos fora lo vedat.

Los honorables justicia, jurats e prohòmens de la Pobla de Vallbona establiren e ordenaren que, d’ací avant, tots aquells o aquelles qui faran arrosos en la orta de la Pobla, fora de ço que és vedat, puxen acorrentiar aquells arrosos del dia que serà plantat tro que sia segat”.

[99]- “De aquells qui volran fer arrosos en les céquies.

a) Establiren e ordenaren que d’ací avant, tots aquells qui volran fer arrosos en les céquies Bona, d’Alginet e Primera, fazen aquells sots aytal forma: que del camí de Ribarroja amunt, tro als partidors, fazen un any los dits arrosos. E del dit camí avall, tro al Cap de la Orta, fasen altre any; e que quant en la una partida de aquestes se faran los arrosos, que no·s fazen en l’altra partida. E aquell qui u farà, sia encorregut en pena de sexanta sous, e que lo arròs sia arrancat, sens alguna merzé. E cascú que farà arròs, que·n puixa fer nou fanecades, e no més.

b) Ítem ordenaren que de la terra de la céquia Bona qu·és vedada de fer arròs, per sanitat del loch, que a present donaran licència a tots aquells que tenen terra per lo camí del Real que·n puxen fer de cascuna part una cafisada de arròs, e no més. E si té un quartó, que·n fasa tres fanecades, e no més. E qui més ne farà, que sia encorregut en pena de sexanta sous e arrancat lo arròs sens alguna merzé” (d-2).

Com es pot veure al text, el camí de Riba-roja marcava el límit dels pagos: cap als partidors, és a dir, cap a Benaguasil, era un “pago” i en direcció al Cap de l’Horta, és a dir, cap a l’Eliana, era l’altre “pago” (v. foto 2). Aquestes zones canviaven alternativament el seu conreu: un any feien arròs i l’any següent havien de fer una altra collita. Era una manera de reduir la despesa d’aigua i el perill de les pestes. Algunes partides, com el Real, tenien prohibit l’arròs per estar molt prop de la població, però de tant en tant, com mostra l’article 99b, s’alçava parcialment la prohibició.

La Vallbona, s. XV. En groc, els arrossos de Benaguasil. En verd i roig els dos “pagos” de la Pobla, separats pel camí de Riba-roja.

2.3 Devocións protectores

Com hem comentat més amunt, els Sants de la Pedra i sant Sebastià van aparéixer entre les primeres advocacions de la Poble cristiana. Tots ells estaven relacionats amb el conreu de l'arròs; els primers, sant Abdó i sant Senén, com a protectors de la collita, especialment contra les pedregades estiuenques, quan el gra està ja consolidant-se. A sant Sebastià, acompanyat dels ja oblidats sant Fabià i santa Anastàsia, se'ls va dedicar una ermita a mitjan s. XV com a protectors contra les pestes, especialment la malària que provenia dels bancals d'arròs.

Curiosament, les reproduccions pictòriques dels Sants de la Pedra coincideixen cronològicament amb la primera datació de l'arròs, els darrers anys del s. XIV. Diu la historiadora Ester Alba (2011:319-322):

“Se trata de las pinturas que decoraban la primitiva iglesia, otorgándoles una antigüedad no muy menor a las pinturas del gótico lineal. [...] Un examen detallado de las pinturas, de su composición y detalles nos hace no retrasar demasiado su ejecución, pues no debieron ser realizadas antes de 1390.

La devoción a San Abdón y San Sennen, los Santos de la Piedra o Santos Mártires como son conocidos entre los valencianos, es, pues, temprana en la Poble de Vallbona.

Estos datos nos vienen a confirmar la cronología de las pinturas, atendiendo a la devoción en Valencia, a principios del siglo XV cuando su culto debió generalizarse, especialmente en poblaciones agrícolas.

Aparecen representados como santos de la Piedra, como patronos de la agricultura, por ello sus efigies se acompañan de manera simbólica por alusiones naturalistas a la tempestad y sus consecuencias nefastas sobre la agricultura”.

Aquestes pintures mostren també una de les primeres representacions de l'arròs de la Vallbona, ja que sant Sennén (sic) porta a la seua mà dreta un atifell rodó o un plat gran ple d'uns petits fruits blanquinosos, allargats i acabats en punta, com si fossen grans d'arròs amb la seua corfa. La dimensió dels granets d'arròs, un poc exagerada, pot ser una llicència pictòrica per tal de fer veure als fidels, clarament, aquest diminut cereal. El sant fa el gest d'apartar i protegir l'arròs de les negres tronades i les pedregades que es congrien, amenaçadores, darrere d'ell (v. foto 3).

Pintures murals de l'església de Sant Jaume de la Poble. A l'esquerra, sant Sennén “protegeix” l'arròs de les pluges, tronades i pedra que es veuen darrere d'ell. A la dreta, un detall de la plàtera d'arròs.

3- Època moderna (ss. XVI-XVIII)

Gràcies a la major quantitat de documentació i d'informació al nostre abast, coneixem molt millor el conreu de l'arròs durant els segles XVI, XVII i XVIII. Tot fent una abstracció de les dades que exposarem tot seguit, podem observar alguns trets generals d'aquesta etapa. En primer lloc veiem que l'orizicultura reflecteix, més que cap altre conreu, els problemes socials i polítics de la gent de la Vallbona. El cultiu de l'arròs, amb els continus plets i prohibicions que l'acompanyen, posa en relleu dos fets polítics, històrics i socials de gran importància: el fenomen dels moriscos (s. XVI) i la guerra de Successió – amb una llarga postguerra – (s. XVIII). El conreu de l'arròs, “el plat de supervivència”, apareix amb força en aquestes èpoques catastròfiques com una taula de salvació on s'agafen les classes més desfavorides. I entre aquests dos fets històrics veiem una època de relativa calma, un segle XVII gairebé com un oasi, un període en què arriba un gran contingent de pobladors forasters que s'instal·len enmig d'una rica horta arrossera, sense problemes religiosos, ètnics o lingüístics entre ells. Serà l'època de les concòrdies (1644 i 1680) on, d'una manera afable i cordial, poblans i benaguasilers, tot fent orelles sordes a València, organitzaran els seus regs, els torns, les séquies i els arrossos de la Vallbona.

Vista així en conjunt aquesta època Moderna, podem resumir la posició que pren cada poble de la nostra subcomarca respecte al conreu de l'arròs. Benaguasil, Riba-roja i Vilamarxant sempre van mantenir una posició totalment favorable a l'orizicultura. Per una altra banda, la ciutat de València sempre va fer mans i mànigues per tal d'erradicar aquest conreu dels Pobles Castells. I entremig hi havia la Pobla –i l'Eliana– amb una posició que oscil·lava entre un cantó i l'altre³.

Finalment, és en aquest període quan es van congriant els acèrrims enfrontaments entre partidaris i enemics de l'orizicultura que acabaran finalment el 1769 amb la prohibició definitiva de

3 És possible explicar aquesta fluctuació de la Pobla respecte a l'orizicultura, ja que per una part, l'arròs solventava l'alimentació de les classes més baixes i els negocis de les classes més altes. Però, per una altra banda, molts llauradors patien la manca d'aigua a causa de la seua situació geogràfica més baixa respecte a Benaguasil. I l'Eliana, més encara.

l'arròs a la Vallbona. És en aquesta època quan comencen a exposar-se i comparar-se estudis i dades econòmiques, sanitàries i demogràfiques per demostrar la rendibilitat o la inconveniència del conreu de l'arròs, els problemes de les malalties –magnificades o minimitzades segons el cas– o la manca d'aigua a l'Horta de València a causa dels arrossos de la Vallbona.

3.1 Segle XVI: els plets amb els moriscos

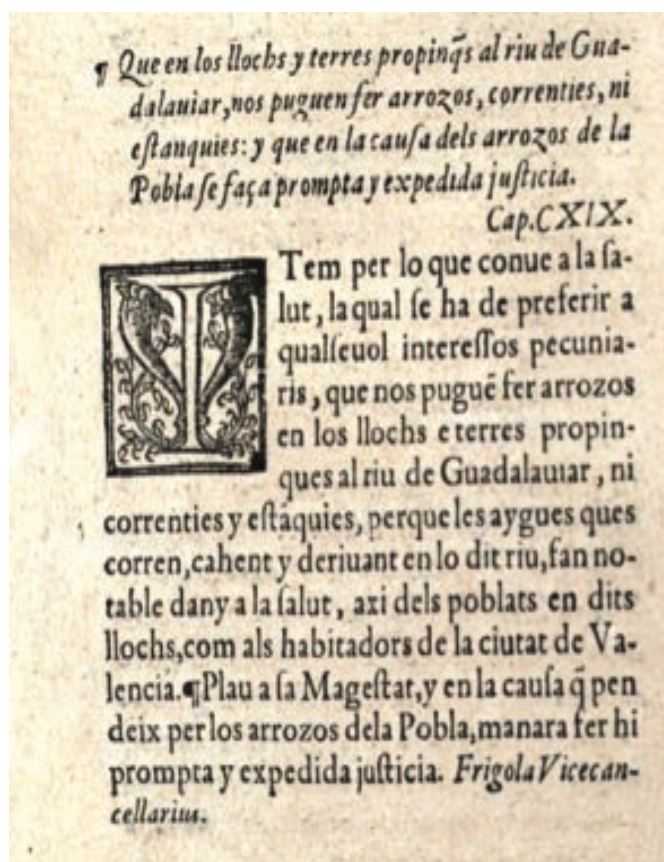
La segona meitat del segle XVI es caracteritza per la interposició de múltiples plets entre la ciutat de València, sovint amb la complicitat de la Pobla, contra el conreu de l'arròs dels moriscos de Benaguasil.

El 1564 es prohibí l'arròs a Benaguasil i la Pobla, tot i que el procés s'allargà fins al 1577 (Ardit, 2011:109). Novament, el 13 de gener de 1578 es torna a prohibir, aquesta vegada com a culminació d'un litigi en què la Pobla de Vallbona s'oposava al cultiu de l'arròs a la veïna localitat de Benaguasil. En aquesta darrera sentència s'aludia als “grans danys, malalties, inconvenients, mortaldat *et aliis* que les dites correnties i estanques fan e causen als cosos humans *et aliis* de la dita vila de la Pobla”. Pel que sembla, dins d'aquesta darrera població hi havia divisió d'opinions entre partidaris i enemics del cultiu de l'arròs. (ibíd.).

L'any 1580 l'Audiència va dictar una nova sentència en què es prohibia que a Benaguasil es fessen “correnties i estanques”. El virrei comte d'Aitona va ordenar el 14 d'octubre de 1581 al notari Vicent Francesc Jordà que es personés a la Pobla per recollir informació dels jurats sobre els problemes sanitaris que els causava l'arròs benaguasiler. Els jurats respongueren que “han tengut y tenen molt bona salut, e axí cessaria e cessa la causa per la qual la Real Audiència se mogué [...] a llevar les scorrenties que-s fan per los vehins de Benaguazir”. Tal com diu el professor Ardit (ibíd.), aquest informe reforça la hipòtesi que a la Pobla existia divisió d'opinions, ja que si els jurats anteriors havien demanat la prohibició per raons sanitàries, queda clar que aquests últims defensaven el cultiu de l'arròs i no el consideraven perjudicial per a la salut. També podem observar que “les malalties i les mortaldats” que s'esgrimien eren, sovint, simples argücies.

A les corts de Montsó de 1585 (v. foto 4) es prohibeix de nou l'arròs a la Poble: "Que en los llochs y terres propinquas al riu de Guadalaviar no s'puguen fer arrosos, correnties ni estanquies. Y que en la causa dels arrosos de la Poble se faça prompta y expedida justícia" (d-4:cap. 119). Degué ser en aquesta ocasió quan es va realitzar el magnífic plànol dels arrossos de la Vallbona (v. foto 1). El 1595, la ciutat de València i la Poble aconseguiren una nova prohibició que tampoc no es complirà. El 1598 no es prohibiren, però es limitaren els arrossars i el 1601 es redueix l'arrossar de Benaguasil a les partides d'Alfeig i el Bellestar (Ardit, 2011:111).

Tots aquests plets, embolcallats de raons sanitàries i filantròpiques, no solament amaguen la incomoditat de la ciutat de València pels històrics drets d'aigua dels Pobles Castells, sinó que, a més, cal emmarcar-los en una àmplia maniobra d'atac i hostilitat envers els cristians nous, en la mateixa línia coercitiva d'altres mesures, com ara, el desarmament o la persecució inquisitorial de les elits morisques (els Xerrin i els Abenàmir).

Actes de les Corts de Montsó de 1585, cap. 119

3.2- Segle XVII: la Concòrdia del 1644

Després de l'expulsió dels moriscos, Benaguasil es repobla amb cristians vells i els plets entre els dos pobles, per causa de l'arròs, cessen momentàniament. La ciutat de València, però, continua pressionant els pobles de la Vallbona i aprofita, abusivament, una vella normativa donada per Jaume II, el 1321, per a situacions extremes: el tandeig amb les séquies de l'Horta. Segons aquesta disposició reial, els Pobles Castells havien de donar tota l'aigua del riu a l'Horta durant quatre dies i, posteriorment, usar-la ells durant quatre dies més. Mentre durava la tanda de l'Horta, la Vallbona quedava totalment eixuta, per això, els nostres pobles van tirar mà, també, d'un altre antic precepte: "la séquia de Foc i Sang", és a dir, quan tocava el torn de l'aigua a València, cadascun dels Pobles Castells tenia dret a un mínim d'aigua, dues moles, per a necessitats de supervivència (foc i sang). En un document del 1628 es descriu la séquia de Foc i Sang de la Poble, que era la séquia Primera:

"Des de la fundació de dita vila de la Poble [...], en casos de necessitat, ha acostumat la dita vila donar la aygua a la present Ciutat [...] deixant-se la dita vila cascan dia [...] dos moles de aygua del dit riu de Guadalaviar per a foch y sanch, és a saber, per a abeurar les cavalcadures y per al servici de dita vila y per algun cas inopinat de foch, [...] conforme en concòrdies antigues" (Dom, 2024:796).

Però allò que caracteritza el s. XVII són les concòrdies dutes a terme entre benaguasilers i poblans per tal d'organitzar les séquies, els rolls, el sequiatge, i, especialment, el reg i la delimitació de la zona arrossera. El 24 d'abril del 1644 es reunien a Benaguasil, segurament en una sala del castell, Pere Calaforra, Vicent Rodrigues i Pere Orts, per part de Benaguasil, i Jaume Alcover, Miquel Gomis i Pere Agost, per part de la Poble, els quals van signar els dènou capítols de la concòrdia redactada pel notari Vicent Gasull, entre els quals hi ha la delimitació de la zona arrossera comuna:

"XI Item, és pactat ut *supra* que además de les terres en què fins huy se han acostumat fer arrosos, se'n puen fer y fasen de huy en avant en totes les terres que y ha y estan tant en lo terme de Benaguasil, com en lo de la Poble des de el dit roll de l'Olm fins

la fileta del Molí Roser Vell, que es diu de Aldaya, baixant tots temps a mà dreta devés migdia, y baixant per la céquia de l'Ase, que ve a fer difinició a la céquia de Alginet, y seguint esta céquia fins lo racholar de Cariñena, tots temps a mà dreta, y de allí avall totes les terres que es reguen del dit roll o céquia dita del Gallipont, y del camí de Ribarroja en avall lo que rega la céquia de Alginet fins la viña de Juan Capsimó" (d-1).

El 29 d'agost del 1680, el notari Ignasi Gotero redactava una nova concòrdia que no és més que una confirmació de la del 1644, amb algun petit retoc que no afectava gens la descripció de la zona arrossera adés esmentada. En aquestes concòrdies es reafirma l'espai tradicional de l'arròs a Benaguasil, un poc ampliat, i per a la Pobla es delimita l'orizicultura des del roll d'Alginet fins al roll del Gallipont. I justament en aquesta zona, en la partida de la Canal, es documenten el 1682 i el 1688 uns bancals plantats d'arròs que són comprats pels carmelites de l'Elia: "en 20 de juliol 1682, consta com Domingo Polo, l'aurador de la Pobla de Vallbona, vené a este real convent de Nostra Senyora del Carme de la present ciutat de València quatre cafisades de terra, arrosals, franques, situades en la horta de dita vila, partida de la Canal" (Bell, 2022:80-81).

3.3- Segle XVIII: el conreu abusiu i la prohibició final de l'arròs

La derrota d'Almansa (1707) tingué greus repercussions en l'horta de la Vallbona. La disminució de població (morts i exiliats) i les brutals exaccions econòmiques (*l'Equivalente* i altres impostos) deixaren un panorama desolador. Entre la diversa documentació consultada sobre el tema de l'arròs, hi ha una petició de testimonis per als quals es presenta un qüestionari que havien de respondre. Una d'aquestes preguntes dibuixa ben a les clares quina era la situació de la Pobla –i de tot el Regne– després de l'ocupació borbònica:

"Otrosí, sean interrogados y digan: que gran parte de las poblaciones de este Reyno han disminuido su vezindario en los contratiempos de esta guerra, por las enfermedades y desgracias y muertes que a ocasionado y por haverse desgraciado muchos, siguiendo el partido enemigo" (d-1:143).

En aquestes circumstàncies, els llauradors de la Vallbona s'abocaren a un conreu desmesurat de l'arròs, com a "plat de supervivència". Les estanques arribaven fins a les parets de Benaguasil i de la Pobla i, com a conseqüència, es desfermà una gran mortaldat els anys 1711, 1712 i 1713. Segons diuen els documents:

"ambas villas se hallan arruinadas [...] y, en particular, en la de la Puebla faltan más de dos tercios de los vezinos y pobladores que la componían; y esto naze de averse aumentado la cosecha del arroz e yntroduzido de nuevo en muchos parajes cerca de dichas poblaciones que antes no se hazía" (d-1:9).

Per tal de superar aquesta crisi, el 1721 se signà, a correuita, una concòrdia en què la Pobla vedava l'arròs en tot el seu terme i Benaguasil el reduïa a les zones primitives, molt allunyades de la població. Tanmateix, el 1722 i el 1723 hi van haver noves pestes i, el 1724, molts llauradors d'ambdues poblacions demanaren de reiniciar de nou l'arrossar. Això va motivar una representació a l'Audiència en què els convents de Portaceli, Sant Onofre i el Carme demanaven el compliment de la concòrdia de 1721, és a dir, la supressió de l'arròs. Mentre els enemics de l'orizicultura insistien en els seus arguments sanitaris i

Al·legació en defensa de l'arròs. 1730.

proposaven una profunda transformació dels cultius (morera, forment, dacsa, fesols, etc.), els partidaris de l'arròs minimitzaven les conseqüències demogràfiques, alabaven la seua producció i, en tot cas, defensaven l'allunyament de les poblacions d'acord amb la concòrdia de 1644 (Ardit, 2011:113-114).

El 10 d'octubre del 1730, el jurista valencià Tomàs Ferrandis de Mesa publicà *Alegación médico-histórica-legal*, on fa una documentada defensa del conreu de l'arròs a la Vallbona. El seu escrit es basa en tres punts:

- a) La vigència de la Concòrdia del 1644 i la nul·litat de la Concòrdia de 1721.
- b) El conreu de l'arròs en les partides tradicionals, on no perjudicava la salut.
- c) L'avantatge i superioritat econòmica de l'arròs sobre els altres conreus.

En la seua introducció, Tomàs Ferrandis fa un interessant resum de la situació i els fets relatius a l'orizicultura a la Vallbona:

"En el año 1644, [...] los apoderados de los Concejos Generales de las Villas de Benaguacil i la Puebla otorgaron Concordia [...] i esta se ratificó por el Concejo General de Benaguacil, segun consta por deliberación del año 1680. En virtud de esta Concordia, introdujeron los de Benaguacil i la Puebla los arroces en las partidas prescritas en ella. Pero después, para subvenirse de las necesidades que ocasionó la guerra, monstruo compuesto de todos los males, según Owen. lib.I. Epigramm.:

Bella famem pestemque fames mortalibus affert.

*Est igitur bellum peius utroque malum,*⁴

se propassaron a sembrar arroces en otras partidas expressamente prohibidas en dicha Concordia, i notoriamente perjudiciales a la salud pública. I con el escarmiento de las enfermedades, en el año 1721, los Ayuntamientos de entrambas villas otorgaron otra Concordia, en la cual, con palabras mui especiosas, encaminadas a la salud pública i aumento de conveniencias, prohibieron el plantío de arroces, no solo en las partidas nuevamente introducidas, sino aun en aquellas que de tiempo antiguo se sembraban.

Advirtiendo los terratinientes de las villas de la Puebla i Benaguacil los perjuicios que se le siguen de la prohibición de los arroces en las partidas antiguas, i la ineficacia de la Concordia del año 1721, reclamaron a la Sala, para que sin embargo de ella, se permitiese

la siembra de arroces en las partidas antiguas, i que en caso necesario se rescindiese" (d-3:3-4).

El 1753 es publica la Reial Resolució de 14 d'abril on es designen les zones arrosseres de Riba-roja, Vilamarxant y Benaguasil. La Poble demana que s'incloguen les partides del Gallipont, el Campo i la Canal. I en una sessió de l'Ajuntament de la Poble, realitzada el 28 de desembre del 1764, s'assenyalen els "cotos en donde se havia de hacer arroz, [...] donde se devían colocar fitas para que nadie se atreviese ha hacer arroces donde no correspondiera" (Llavata, 1981:192)⁵.

Però els antiarrossers no van cedir en la seua ofensiva i cap al 1768 van redactar un informe en el qual s'oposaven a "la cria de l'arròs amb aigua contínua per contrària a la salut pública" (Ardit, 2011:117).

La prohibició definitiva del cultiu de l'arròs al Camp de Túria va arribar amb la Reial Ordre de 25 de juny de 1769. Aquesta resolució va ser àmpliament esmentada i lloada pel naturalista valencià Antoni Josep Cavanilles, un fervent defensor de la prohibició de l'orizicultura, especialment a la Vallbona. El seu estudi demogràfic de dos sexennis, abans i després de la prohibició, són una clara il·lustració de l'estreta relació causa-efecte del conreu de l'arròs sobre l'índex de mortalitat a la Vallbona (Cav, 1795: vol. I, p. 155).

4 La guerra porta fam i la fam porta la pesta als mortals./ Per això la guerra és el pitjor de tots els mals'.

Epigrama de John Owen, publicat a Londres el 1606. L'epigrama complet, titulat *Mars Mors*, diu:

*Bella famem, pestemque fames mortalibus affert,
Est igitur bellum peius utroque malum.*

*Omnia nostrorum mors est, Mars alpha malorum,
In bello distant omnia et alpha parum.*

5 Aquests textos de 1763 i 1764 corresponen a les *Actes Capitulars de la Poble*, uns textos municipals que van ser transcrits i publicats per Llavata el 1981, tot i que actualment han "desaparegut" els originals.

Nº I. Estado comparativo de nacidos y muertos en el último sexenio de arrozos en las riberas del Turia, con otro sexenio de prohibición.

POBLA DE VALBONA.

SEXENIO DE ARROCES.		SEXENIO DE PROHIBICION.	
En 1764	nacióron 29, muriéron 83	En 1782	nacióron 67, muriéron 37
1765	34 94	1783	53 28
1766	19 82	1784	59 59
1767	31 32	1785	42 47
1768	28 45	1786	58 27
1769	35 40	1787	58 26
	<u>176</u> <u>376</u>		<u>337</u> <u>224</u>
Exceso de muertos en seis años. . . 200		Exceso de nacidos en seis años 113	

RIBAROJA.

SEXENIO DE ARROCES.		SEXENIO DE PROHIBICION.	
En 1764	nacióron 15, muriéron 21	En 1781	nacióron 32, muriéron 23
1765	13 27	1782	37 18
1766	9 14	1783	33 13
1767	13 15	1784	37 49
1768	13 15	1785	33 20
1769	18 19	1786	44 24
	<u>81</u> <u>111</u>		<u>216</u> <u>147</u>
Exceso de muertos. 30		Exceso de nacidos. 69	

VILLAMARCHANTE.

SEXENIO DE ARROCES.		SEXENIO DE PROHIBICION.	
En 1764	nacióron 27, muriéron 27	En 1781	nacióron 28, muriéron 26
1765	25 31	1782	27 30
1766	22 35	1783	44 13
1767	25 23	1784	22 15
1768	23 47	1785	28 17
1769	25 18	1786	31 26
	<u>147</u> <u>181</u>		<u>180</u> <u>127</u>
Exceso de muertos. 34		Exceso de nacidos 53	

BENAGUACIL.

SEXENIO DE ARROCES.		SEXENIO DE PROHIBICION.	
En 1764	nacióron 57, muriéron 70	En 1781	nacióron 93, muriéron 69
1765	62 105	1782	82 72
1766	60 97	1783	94 52
1767	77 53	1784	93 36
1768	72 60	1785	88 90
1769	77 145	1786	88 31
	<u>405</u> <u>530</u>		<u>558</u> <u>350</u>
Exceso de muertos. 125		Exceso de nacidos. 188	

Estudi comparatiu de la demografia, abans i després de la prohibició de l'arròs, als quatre pobles de la Vallbona, fet per Cavanilles c. 1795.

4- CONCLUSIÓ

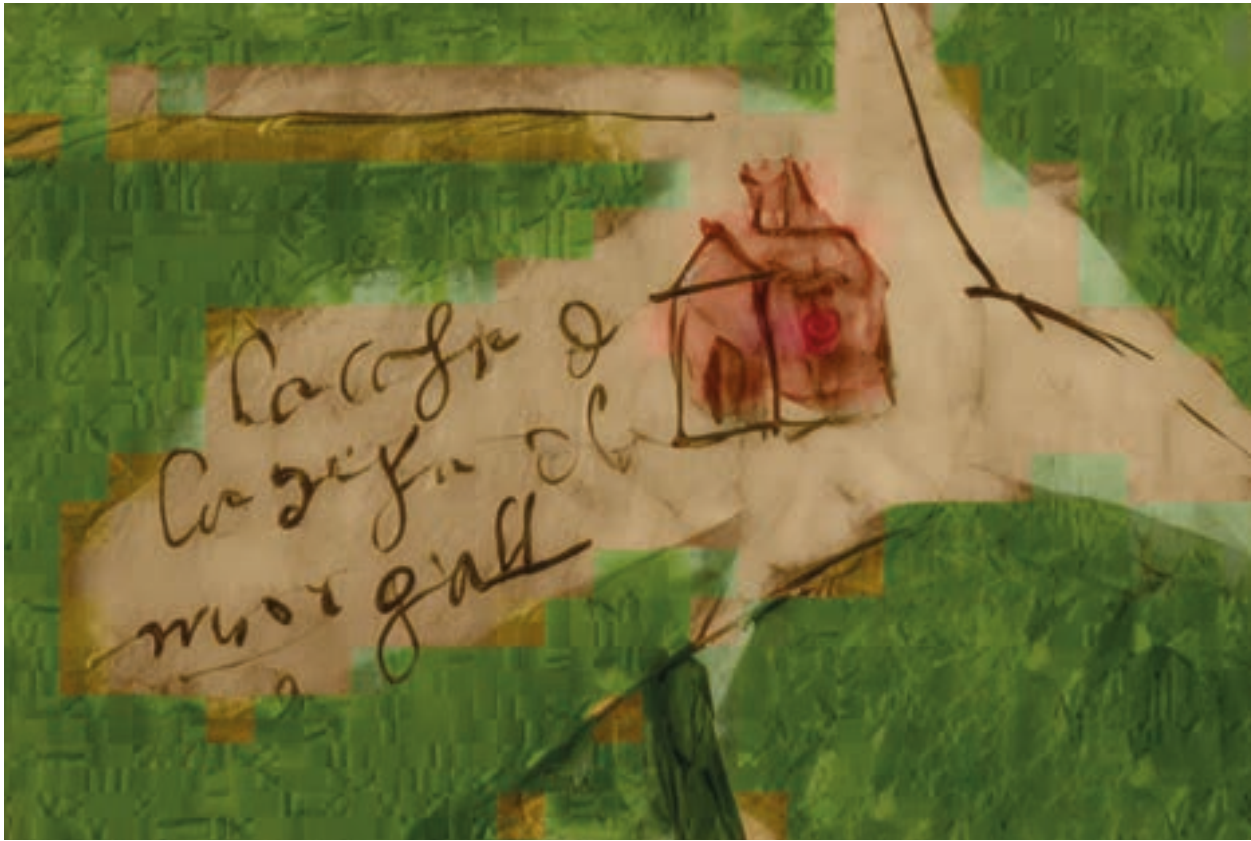
Dels llargs segles d'orizicultura a la Vallbona han romàs alguns elements fins als nostres dies, els quals cal conservar, valorar i estimar com a lligams que ens expliquen el nostre passat, com a mirall del present.

4.1 En primer lloc cal agrair al conreu de l'arròs la perfecció i amplitud de l'actual xarxa de reg dels nostres pobles, especialment la de la séquia Major de Benaguasil, amb una constel·lació de rolls, almenares, files i boqueres que porten l'aigua del Guadalaviar fins al lloc més recòndit de l'horta de la Pobla, de l'Eliana, de Benaguasil i de bona part de Vilamarxant. També la séquia de Lorca transformà en horta tot el marge esquerre fluvial del terme de Ribarroja. Es tracta de diversos quilòmetres quadrats de terreny que han tingut –i tenen– un servei d'irrigació perfectament dissenyat.

4.2 Un altre record de l'orizicultura és l'onomàstica: alguns noms de lloc o de persones que han pervingut d'aquella època ens remeten al temps dels arrossos. En primer lloc, topònims com “els Arrossars”, una extensa partida ribarrogera que ens evoca aquell conreu. També a Benaguasil s'anomenava així l'actual partida del Bellestar. Encara dins del terme de Ribarroja, es conserva en l'actualitat el nom de la partida “els Pagos”, un topònim que ens porta a la memòria aquelles zones arrosseres que alternaven anualment el seu conreu per tal de disminuir el risc de malalties. A Vilamarxant s'ha conservat fins avui el topònim –i les ruïnes– del “molí Rosser”, és a dir, el molí Arrosser, un topònim que a Benaguasil esdevingué el “molí Vell”. També cal esmentar “la Marjal”, un nom que s'associa generalment a les zones d'orizicultura, i la vella casa de la “Sega de la Marjal”, un antic edifici cartografiat el 1584, ara en ruïna, situat al bell mig dels arrossars de Benaguasil i la Pobla, a la vora del roll del Bellestar. S'anomenà també “casa de la Raconada” o “casa del Rincó” i actualment es coneix com el “mas de Mariol”. Una gran era, davant de la casa, servia per a batre i assecar l'arròs acabat de collir, abans de blanquejar-lo. Per últim, volem assenyalar els antropònims poblans Senent /Senenta i Sebastià /Sebastiana, uns noms lligats a les esmentades devocions arrosseres.

4.3 Per una altra banda, gràcies a la prohibició de l'arròs es dugueren a la pràctica dos conreus alternatius, en primer lloc els bancals i bancals de moreres, aliment dels cucs que produïen la seda, de tanta importància a cavall dels segles XVIII i XIX; unes moreres que han acabat formant part de l'escut municipal de la Pobla. I per últim la ceba, un bulb que forma part de l'heràldica benaguasileria i que va començar a comercialitzar-se a la Vallbona des de mitjan s. XIX fins a l'actualitat. També va propiciar la construcció de dues línies de ferrocarril, cap al 1890, les quals unien els nostres bancals amb el port de València i els mercats d'Europa. Un comerç que mai s'hauria desenvolupat sense la labor pacient dels antiarrossers del segle XVIII que ja propiciaven uns conreus més saludables. També caldria agrair a la desaparició de l'arròs la recuperació del nostre secà, especialment el ric i extens secà de la Pobla.

4.4 I no podem acabar aquest article sense recordar la gran quantitat i varietat de formes de preparació dels nostres arrossos locals: caldosos, melosos i secs, dins dels quals incloem la mundialment coneguda “paella valenciana”, un “plat de supervivència” que ens remet a les estretors econòmiques dels nostres avantpassats.

Dalt, la casa de la Sega de la Marjal, al mapa dels arrossos, 1584.
 Baix, el mas de Mariol, entre Benaguasil i la Pobla, entre el Rincó i els Masets. 2023.

ANNEX-1

Capítols sobre arrossos extrets del *Llibre d'Establiments de la Poble de Vallbona* (d-2).

[118].- Que negú no gos fer arroz en la céquia del Campés (s. XV)

Establiren e ordenaren que no sia hom ne dona que gos fer arroz en la céquia del Campés a correntia, sots pena de seixanta sous e de arrancar lo arroz, per ço que en lo mes de juny, juliol e agost no poden haver aygua per a regar los splets, ne les erbes, ni ortalizes, ni encara per obs dels abeuradors.

[126].- Dels pagos de la dita céquia del Gallipont (1425 i 1500)

a) Primerament, fon establert e ordenat que lo primer pago de la dita céquia comença en lo present any, de la festa de Sent Joan Batiste del mes de juny prop vinent fins al Sent Joan subsegüent. E comença lo primer pago de la sort de Miquel Sancho tro sus a la sort de Joan Aparisi, lo qual pago complirà a Sent Joan subsegüent e prop vinent.

E lo segon pago serà de la sort del dit Joan Aparisi tro al camí de Ribarroja.

E lo terç pago, del dit camí de Ribarroja fins al mas de micer Franquo.

Enaxí, que algun hom o dona de qualsevol ley o condició sia, no gos pendre de l'aygua de la dita céquia del pago que no serà seu per a fer arrosos ne correnties o estanties. E qui contrafarà, que sia encorregut en pena de sexanta sous, per tantes vegades quantes serà contrafet, e de arrancar lo arròs.

b) En lo any mil cinch-cents fon establert e ordenat, per major declaració del present pago e/o establiment, que el primer pago del dit Gallipont començarà de la terra de n'Onoffre Muntagut, on és estada possada una fita, e feneig a la riba de la terra de la viuda de Anton Àlvares e Pere Àlvares, on és mesa altra fita.

E lo segon pago comença a la terra del dit Pere Àlvares e feneig en una sort de terra que està al costat de un pedregal e muntanya, on és possada altra fita quasi al mig de les terres que té en Bernat d'Assió, notari, en lo dit Gallipont.

E de la dita terra del dit en Bernat d'Assió comença lo terç pago, e feneig al mas de micer

Franquo, lo qual hui és d'en Jaume Lop. En totes les quals terres són estades mesos fites perquè de les dites fites en avall no's puxen fer arrosos. E en los dits tres pagos, nengun senyor de terra no puixa fer sinó solament nou fanecades, sots pena de seixanta sous e de arrancar los arrosos.

[153].- Dels corredors qui mesuren los arrosos vermells (s. XV)

Establiren e ordenaren que los corredors del dit loch sien tenguts mesurar los arrosos vermells que's venran en la Poble e en son terme a qualsevol persones, que s'i hajen de mesurar, per lo salari del qual mesurar hajen dos diners per cafís, ço és, hun diner del venedor e altre del comprador. E que no puxen penre més, sots pena de deu sous. E que no gossen mesurar sinó ab la barzella del loch, sots la dita pena.

ANNEX-2

Capítols sobre arrossos extrets del *Llibre de Clams de la vila de Benaguasil* (d-5).

[85/-] Regador dels arosos contra Luis Llàzer

Die XIII madii MDCXX. Vicent Faus, \regador dels arosos/, se clama de Luis Llàzer per so qu'en lo dia de hui a trobat aquell que un fillastre de aquell llançava el aigua en lo seu aroz té en la partida de Velén, i de allí saltava el aigua a un forment de Jaume Almeler, y de dit forment saltava el aigua a la céquia de Lorca i se n'anava a perdre, \segons que així o jura/. *Et fuit provisum fiat pignora.*

[99/ 88] De B[]ai Rodríguez contra Quintín

Die XXX iunii MDCXX. Blai Rodríguez, de la vila de la Poble, se clama de Francisco Quintín per so que lo dome[n]che propassat, que contaren 28 del present, trobà dit clamant que saltava el aigua de una terra sembrada de aroz té lo dit Quintín en la partida de Belén i se n'anava a perdre a la céquia de Lorca. *Et fuit provisum fiat pignora.* P[en]a 11 di[ners] i 4 al ministre.

[127/ -] Relació d'esperts sobre los que an fet arosos fora los pagos

Die XXVIII mensis iulii, anno a nativitate Domini MDCXX. Joan Català, Martí Rull, Salvador Pla,

llauradors de la present vila de Benaguazir, nomenats per a la present visura, fan relació *medio iuramento*, ells haver anat, a instància de Thomàs Cervera, jurat en cap de la present vila de Benaguazir, a beure los arosos qu'estan fora los pagos fets per la vila i Sa Excelència, y així fan la relació següent:

Primo, haver vist una terra de Pere Montessinos té en la Torre del Fech, Camí de Vilamarchant, rega de barba de la céquia Mare, i tenir sembrada de aroz, i troben los dits experts estar dita terra fora el pago de enguany; y així mateix, una terra sembrada de aroz de la viuda Periza, en la mateixa partida; y altre aroz de la viuda Ferrera, en la mateixa partida; y altra terra aroz de Miquel Macià en dita partida; y així mateix, en la mateixa partida, altra terra aroz de Francés Ramon; y altre aroz en la partida del Roll de l'Om, de Joan Sanz i de Miquel Macià i de Miquel Durà, en la mateixa partida; més del dit Miquel Durà en lo Roll del Ballestar; en lo mateix Roll del Ballestar, terra aroz de Monsarrat Palao; en lo Roll de Velén, terra aroz de Luís Llàzer. La qual relació los desús dits vehedors diuen i relació fan estar dites terres sembrades de aroz fora de los pagos. E així o an dit *iusta* Déu i ses consciències.

BIBLIOGRAFIA:

ALBA PAGÁN, E. (2011): "La iglesia de San Jaime Apóstol de la Poble de Vallbona" dins *La Poble de Vallbona. Historia, geografia y arte*, p. 307-396. Universitat de València.

ARDIT LUCAS, Manuel (2011): "Los cultivos y la evolución de la producción agraria" dins *La Poble de Vallbona. Historia geografia y arte*, p. 106-120. Universitat de València.

BELL: BELL-LLOC, Joan (2022): *L'Elia: del pare Carrança a la desamortització de Mendizábal*. Ajuntament de l'Elia.

CAV: CAVANILLES, A. J. (1795-1797): *Observaciones sobre la historia natural, geografia, agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia*. Imprenta Real. Madrid. Dos volums. Edició facsimil Albatros, València, 1993.

DOM: DOMÍNGUEZ BENLLOCH, J. (2024): *Toponímia històrica de la Vallbona. Els noms de lloc de l'antic terme de Benaguasil*. Tesi doctoral. Universitat de València.

LLAVATA PITARCH, V. (1981): *Historia de la villa y baronía de la Poble de Vallbona*, Ajuntament de la Poble de Vallbona.

PASTOR MADALENA, M. (1996): "Primera composició coneguda en la conflictivitat històrica del regadiu al sistema la Poble-Benaguasil" dins *Primeres Jornades de Geografia del Camp de Túria*, pp. 56-62. L'Elia. Institut d'Estudis Comarcals Camp de Túria.

DOCUMENTACIÓ:

d-1: ARV, Escribanies de Cambra, núm. 211.

d-2: ASIRP: Arxiu del Sindicat de Regs de la Poble de Vallbona.

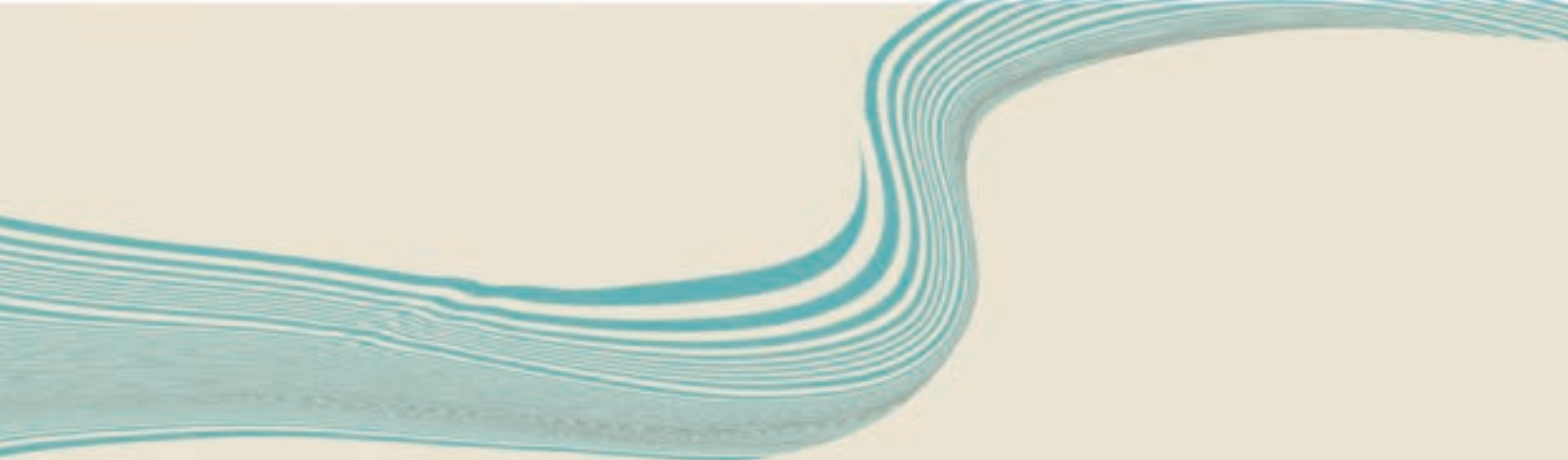
d-3: BH, Universitat de València. *Alegación médico-histórica-legal por la villa de Benaguasil i terratinientes de ella, i de la Puebla*.

d-4: Biblioteca Valenciana Digital: *Furs, capítols, provisions e actes fets y atorgats per la S. C. R. M. del rey don Phelip [...] en la vila de Monçó en lo any 1585*.

d-5: AMB: Arxiu Municipal de Benaguasil.

LA POBLA
DE VALLBONA

20 de maig de 1382: Una data ignorada en la història de la Pobla de Vallbona

per Josep Jorge i Fernández

Totes les cultures que poblen el nostre planeta disposen d'una, o més d'una, efemèride que commemora l'aniversari d'un moment concret i transcendental de la seua història: el naixement d'alguna persona molt important, la creació d'una entitat política, la construcció d'un lloc emblemàtic, el descobriment d'algun element científic, etc. Normalment, són els acadèmics, els organismes estatals i els internacionals els que col·loquen en el calendari què s'ha de celebrar. No obstant això, resulta curiós, pel tema que parlarem en este article, que siga una associació cultural com el Centre d'Estudis Locals de la Poble de Vallbona la que prenga partit en la reivindicació d'una data concreta de la història del nostre poble, el 20 de maig de 1382, respecte de la qual la gran majoria dels habitants del municipi desconeix què significa i quina importància pot arribar a tindre en el present una data com la que ací pretenem analitzar.

Fonamentació històrica del 20 de maig de 1382

Les efemèrides són part de la vida, la seua celebració forma part d'una pràctica que en els seus orígens estigué destinada, principalment, a construir pertinença a un poble o nació. Per exemple, la celebració del dia de Sant Sebastià, de la Verge del Roser, de Sant Josep Obrer o de les Falles, són dates inamovibles en el calendari local. Totes estes tenen o bé un component estrictament religiós o bé un component combinat de festa popular i religiosa al mateix temps. Són festes que han anat reinventant-se al llarg del temps i els diferents governs han anat institucionalitzant-les. Però, on quedà el 20 de maig de 1382 en el calendari local? La resposta és clara: enlloc, per ignorància.

Partint que la història de la Poble de Vallbona no té uns orígens clars, és a dir, no sabem en quin dia i any es posà la primera pedra, sí que podem dir que, perquè s'ha estudiat¹, en el nostre municipi, quan Jaume I xafà este enclavament del Camp de Túria, no hi havia absolutament res, excepte alqueries, bancals d'horta, camins, i els pobles de Benaguasil, Benissanó, Vilamarxant,

1 Domínguez Benlloch, J. "El naixement d'un poble, el naixement d'un nom: primeres documentacions de la Poble de Vallbona (SS. XIII-XIV)", *Fent Poble, fent poble*, núm. 5. Centre d'Estudis Locals de la Poble de Vallbona, 2022. Pàg.

Riba-roja o Lliria. Tot açò apareix en el Llibre del Repartiment (1237-1239). Amb la corresponent repoblació de cristians del poble de Benaguasil es fundà una església en la primera meitat del segle XIII. Els cristians de Benaguasil vivien en la seua pròpia comunitat social i econòmica juntament amb els veïns musulmans. Però si la història de la Poble de Vallbona està vinculada a Benaguasil, també l'hem de trobar més tard, entre els anys 1272 i 1301, amb la fundació de la cartoixa de Portaceli, un monestir que tingué un gran impacte en la vida religiosa dels pobles de la comarca.

Els darrers anys del regnat de Jaume I es veieren enterbolits per les revoltes sarraïnes encapçalades per al-Àzrac, uns fets que acabaren el 1276, tot coincidint amb la mort de Jaume I i l'ascens al tron del seu fill Pere el Gran. Amb tot, les revoltes musulmanes i el perdó del rei, no acontentà la comunitat cristiana, que decidí baixar al pla, a dos quilòmetres i escaig de Benaguasil, i començar a construir cases, un nou ramal de la séquia Major, una església dedicada a Sant Francesc i la petició del camí reial que connectara amb Lliria. Estem parlant que entre 1282 i 1304 les noves cases alçades per benaguasilers es construïren a poc a poc, i els seus habitants les anomenaren "Vallbona"², un topònim que continuarà estant present fins a l'aparició de la Casa del Luna.

Segons Joan Domínguez, l'administració dels Luna veié la construcció de Vallbona com una anomalia administrativa dins del mateix terme de Benaguasil. Així doncs, decidiren lligar les noves cases a Benaguasil i apareix en el seu lloc "la Poble de Benaguasil", un nom que romandrà fins ben entrat el segle XIX. Així doncs, des de 1304 fins a 1382 es parlarà en la documentació de "Poble de Benaguasil" o simplement "La Poble"³.

No serà, però, fins al 20 de maig de 1382 quan

2 No obstant això, cal tindre en compte que la vila de Benaguasil i el seu territori pertanyien nominalment des del 1270 a la jove na Sanxa Ferrandis, la qual, en aquell moment (1282), ja era casada amb Jaume Peris, un fill natural de Pere el Gran, el qual rebé de son pare el senyoriu de Sogorb.

3 Domínguez Benlloch, J. "El naixement d'un poble, el naixement d'un nom: primeres documentacions de la Poble de Vallbona (SS. XIII-XIV)", *Fent Poble, fent poble*, núm. 5. Centre d'Estudis Locals de la Poble de Vallbona, 2022. Pàg. 48.

María de Luna i Martí l'Humà⁴ concediran a La Pobla la seua pròpia Carta Pobla, un document que significà, de totes totes, una mena de refundació, ja que definitivament s'estableix el topònim de la Pobla de Vallbona i la seua vida social, política i econòmica. Ací naix el nostre poble i el seu nom.

Ens trobem amb una extensa sèrie de clàusules que, entre altres qüestions, delimiten l'organització interna de la població i les rendes que s'havien de pagar als senyors. Per citar les parts dels capítols que he considerat més importants, en primer lloc, s'assenyala que els veïns de la Pobla de Vallbona podrien tindre tots els seus béns amb caràcter franc, és a dir, sense càrregues senyorials: "...de así avant hajan totslos vehins y habitants de la dita Pobla totes les seues posesiones franques et lliures, e puiuen vendre, alienar e transportar e fer de aquelles a totes les seues pròpies voluntats en vida o mort..."⁵. En segon lloc, que el conjunt de la vila tenia l'obligació de pagar una peita de 4.000 sous, el terç-delme i el morabatí, "... que'ls de la dita vila de la Pobla han acostumat e són tenguts de pagar peyta ordinària per cascún any Quatre milia sous, que aquells sien pagats segons és acostumat, e ters denme e morabatí..."

En tercer lloc, s'hi afegia que els habitants de la Pobla de Vallbona podrien utilitzar les unitats de mesura i pes que tenia la ciutat de València. Respecte a l'organització municipal, els senyors autoritzaven el conjunt de veïns de la població per a l'elecció dels seus representants durant la festa de Nadal: justícia, jurats i mostassaf, una mena de policia del mercat, "...que la universitat de la dita Pobla puixa per cascun any elegir los seus oficials, Justícia, Jurats et Mostasaf en la festa de la Nativitat de Nostre Senyor, en lo mes de desembre; que aquells juran en lo seu comensament de l'any, de bé e lealment usar de son oficia..." (Llavata, 2006, pàg 540). Estos agents municipals, junt amb la resta d'habitants del poble, estaven capacitats per a establir normes d'aprofitament de la terra o del reg, "... que el Consell e Universtat de la dita Pobla, ço és, Justícia e Jurats e altres vehins e habitants en aquella, puiuen ordenar per cascun any

tots aquells establiments e ordinacions..."; i nombrar oficials del reg –amb la denominació de sequiers–, guardians de l'horta i corredors, "...Item, que lo dit loch [...] puiuen posar de ací avant en e per tots temps en per cascuns anys, cequiers, guardians, corredors, axí d'orella com altre qualsevol en totes aquelles maneres et condicions que a ells serà vist fahedor...". En la carta-pobla també es regulaven les relacions amb Benaguasil i l'excluiu poblament cristià de la Pobla de Vallbona. Una clàusula específica la prohibició a persones d'altres confessions religioses de residir en la localitat, "...que de assí avant lo lloch de la damunt dita Pobla no puixa ser poblat de sarraïns, sinó de cristians". De fet, en tota la documentació existent per al període analitzat, tant de caràcter privat com oficial, no ha aparegut mai una referència a la Pobla d'habitants musulmans o jueus⁶.

A més, hi afegeix la Carta-Pobla de 1382, els cristians de Benaguasil, que encara era una localitat de caràcter mixt, tot i que, amb una presència majoritària de mudèjars, havien d'acudir a la Pobla en cas de qualsevol litigi perquè la Justícia d'esta vila exercia al mateix temps la seua autoritat sobre els cristians d'aquella, "...que'ls christians de Benaguazir sien tenguts de venir a la damunt dita Pobla a juhí per determinar totes e qualsevols qüestions, pleyts e contrasts que entre aquells seran o hauran ab altres persones. E lo Justícia de la Pobla que ara és o per temps serà, sie Justícia e jutge ordinari de aquells dits christians de Benaguazir et no altre algu..."⁷

Esta Carta-Pobla no s'ha analitzat profundament, però sí que s'han establert, com he esmentat, alguns dels capítols dels documents més importants. Com hem vist, la Pobla de Vallbona, amb esta Carta-Pobla adquireix, ara sí, una consolidació municipal definida, gràcies a este document que atorga a nous pobladors cristians a Fur d'Aragó. Esta Carta-Pobla de 1382 és important no sols per la transcendència municipal, sinó perquè, com va ser firmada pels infants Martí i Maria de Lluna, els quals serien coronats reis de la Corona d'Aragó l'any 1399, fou en este precís moment quan la Pobla de Vallbona, depenent de l'important Comtat de Sogorb, passà a la Corona.

4 María de Luna és homenatjada amb els premis homònims. Mentre que Martí l'Humà no té cap tipus de reconeixement en el nostre poble.

5 Llavata, op. cit. 2006, pàg. 539

6 Llavata, V. op. cit. 2006, pp. 541-542.

7 Llavata, V. op. cit. 2006, pàg. 545.

Ensenyar, recordar, oficialitzar i commemorar el 20 de maig de 1382

Els vincles entre la història de la Poble de Vallbona i l'educació no són fenòmens que s'hagen lligat d'una manera exitosa. A les escoles a penes es tracten aspectes locals, perquè prima el currículum acadèmic establert per l'Administració i el calendari festiu religiós. Si que hi ha celebracions més o menys establides des de fa anys com "dies assenyalats" de caràcter laic, com el "Dia de l'Esport", el "Dia Internacional de l'Eliminació de la Violència contra la Dona", el "Dia de la Família", el "Dia de la Dona", el "Dia de la Pau", el "Dia del Llibre", etc. L'escola i els seus estudiants s'han allunyat de les tradicions populars i han sigut colonitzats per festivitats i tradicions importades del món anglosaxó. Este fenomen l'hem de relacionar amb els mitjans de comunicació, en especial les xarxes socials, que han permès l'extensió de noves pautes culturals alternes. En estos nous i emergents contextos, és fàcil inferir que tant la família com l'escola han anat perdent el seu pes com a agències tradicionals de socialització, i es veuen sobrepassades per altres subcultures que, com a universos simbòlics, estan generant verdaderes mutacions culturals. No obstant això, no és possible passar per alt la diferència entre generacions, que conviuen en el mateix espai i temps. Així doncs, podem sintetitzar en este punt que la societat digital ha perdut la preocupació de pertinença i de tradicions populars acumulades al llarg de dècades, a causa d'un perfil individualista de les seues relacions⁸.

Sembla raonable, doncs, que en l'àmbit educatiu es fomenti el coneixement i la comprensió de la cultura popular. No hi ha prou amb celebrar-les; se n'ha de conèixer la procedència, els orígens i l'evolució, la significació en la comunitat, etc. Per això creiem que el mes de maig seria ideal per a tractar "temes de la Poble de Vallbona", i en especial el 20 de maig de 1382. Es podria proposar realitzar una ruta pel centre històric del poble, llegir alguns capítols de la Carta Poble, realitzar una actuació teatral o muntar curtmètrages sobre el naixement del nostre poble, un concurs literari educatiu sobre de temàtica local o la participació en

⁸ Lipovetski, G. *La era del vacío*. Editorial Anagrama. 2000. Pàg. 50.

jocs tradicionals de la Poble. En definitiva, introduir l'alumnat en la participació activa de la història del municipi on estudia.

Si en l'anterior paràgraf hem fet èmfasi en l'ensenyament al voltant del 20 de maig de 1382, ara és el torn de parlar de com les institucions públiques podrien recordar, oficialitzar i commemorar l'efemèride que ens ocupa.

Els dies 18, 19 i 20 de maig, l'any 2012, l'Ajuntament de la Poble de Vallbona celebrà el Mercat Medieval per commemorar el 630 aniversari de la Carta Poble. Anys després, el 2015, la data es traslladà al 9 d'octubre. Durant el Mercat Medieval s'intentava simular la vida a la Poble contextualitzada en l'Edat Medieval. Les reconstruccions històriques giraven al voltant d'una cerimònia on s'entregaven les claus de la ciutat i es llegia un capítol de la Carta-Poble, es realitzaven combats simulats, concursos de justes i tir amb arc, etc. Des del CEL de la Poble de Vallbona pensem que la celebració a l'octubre del Mercat Medieval és un anacronisme. Si l'Ajuntament vol apropar el coneixement històric al poble amb rigorositat, el més indicat hauria de ser el mes de maig. Del Consell de Cultura hauria d'eixir una mena de Setmana Cultural acordada amb totes les associacions culturals, i entre els actes hauria de continuar programant l'esmentat mercat o porrat. També hauria d'oficialitzar i realitzar actes oficials de commemoració del 20 de maig de 1382 com el "dia oficial" de la Poble de Vallbona, aprovats en sessió plenària.

Considerant la importància que tenen les dates oficials per als calendaris festius, resulta peculiar que una efemèride com la del 20 de maig de 1382 no estiga marcada en roig com a "festa o dia oficial". Demanem, doncs, a les institucions implicar-se en la història i el patrimoni del nostre poble. Seria un gest de dignitat per a totes les persones que fundaren la Poble de Vallbona.

BIBLIOGRAFIA

Bell-lloc, J. "El naixement d'un poble, el naixement d'un nom: primeres documentacions de la Poble de Vallbona (SS. XIII-XIV)", *Fent Poble, fent poble*. Núm. 5.

Lipovetski, G. *La era del vacío*. Ed. Anagrama. 2000.

Llavata, V. *Historia de la villa y baronía de la Poble de Vallbona*. Publicació de la 3a edició. La Poble de Vallbona, 2006.

TAULA REDONA

Dones: prendre partit, prendre camí

Sota el títol de “Dones: prendre partit, prendre camí”, l’últim dia del cicle de conferències vam invitar cinc dones: Ester Alba, Olga Esteban, Susi García, Irene Lizarán i Anna Paula Ferrão, perquè participaren en una taula redona i contaren les seues experiències vitals des d’una mirada de dona, ja fora en l’àmbit educatiu, privat, professional, etc. Les cinc dones invitades tenen una vinculació amb la Poble de Vallbona, o bé són del nostre poble, o bé hi viuen des de fa molts anys, o bé hi treballen.

Ester Alba Pagán viu a la Poble de Vallbona des de fa més d’una dècada. És llicenciada en Geografia i Història, especialitat en Història de l’Art, i doctora en Història de l’Art per la Universitat de València. També ha sigut degana de la Facultat de Geografia i Història i ha col·laborat amb la nostra associació d’una manera incansable.

Susi García Sanía és filla del nostre poble. Va començar a treballar en la Cooperativa de la Poble a finals dels anys setanta i després va treballar en l’àmbit bancari, com a directora de

Crèdit de la Cooperativa de la Poble de Vallbona. Més tard va ser durant cinc anys jutgessa de pau.

Irene Lizarán Moraga és nascuda a València. Va estudiar Ciències Ambientals a la Universitat de València i actualment és educadora ambiental. Ha treballat en l’Ajuntament de la Poble de Vallbona dos anys.

Anna Paula Ferrão és nascuda al Brasil. Fa quasi una dècada que viu a València. Ací es va especialitzar en Igualtat de Gènere, va estudiar Formació Professional i ara és tècnica d’Igualtat en l’Ajuntament de la Poble. El 2021 va començar a estudiar Sociologia. Actualment també té un club de lectura especialitzada en gènere.

Olga Esteban Altabella és llicenciada en Belles Arts amb 20 anys d’experiència en l’ensenyament artístic, escoles de disseny, cursos de formació artística, opositors i per descomptat també adreçat a un públic amateur. L’any 2012 va obrir al carrer de l’Hort de la Poble de Vallbona el projecte de la seua vida: Escola d’Art.

III JORNADES DE MEMÒRIA DEMOCRÀTICA

La Pobla de Vallbona va realitzar els dies 11 i 12 d'abril les terceres jornades dedicades a la Memòria Democràtica, que se celebraren en el Museu Etnològic de la Casa Gran, i enguany el tema que es tractà va ser l'educació republicana. El Centre d'Estudis Locals de la Pobla de Vallbona, associació organitzadora de l'esdeveniment, va comptar amb la col·laboració de l'Institut d'Estudis Comarcals del Camp de Túria.

El divendres 11 de vesprada, la sala d'actes del museu es va omplir de gom a gom per a presenciar la inauguració a càrrec de Xelo Tomàs, presidenta de l'IDECO Camp de Túria. La primera jornada fou impartida per l'historiador Llíria Juanjo Adrià, que ens va parlar del consentiment polític durant el franquisme en la nostra comarca. A continuació, fou el torn d'un altre historiador Llíria, que ens presentà la història d'una mestra menorquina, Genoveva Pons Rotger, que impartí classe durant la Segona República i la Guerra Civil a Llíria i que posteriorment fou represaliada pel franquisme. Per últim, l'historiador local Josep Jorge i Fernández ens va presentar la conferència *La depuració del magisteri a la Pobla*

de Vallbona durant el franquisme, una conferència de caràcter local que serví per a demostrar com afectà la depuració dels mestres de la Pobla de Vallbona durant els primers anys de la dictadura franquista.

Finalment, l'última jornada, el dissabte dia 12 al matí, Carme Agulló Díaz, pedagoga valenciana, ens va parlar del seu llibre, *Mestres valencianes republicanes*, en el qual es reivindiquen, a banda de l'educació republicana, també una sèrie de mestres valencianes i republicanes que són poc conegudes per a la societat. A continuació, vam invitar la mateixa Carmen Agulló, l'historiador de Llíria Juanjo Adrià i l'investigador a participar en un col·loqui que portava com a nom *El lligat educatiu de la Segona República*. Fou un debat a tres veus moderat per la professora, escriptora i membre de l'IDECO Carme Cardona Bartual. Els temes que tractaren els conferenciantes giraren al voltant de l'impacte que tingueren les noves lleis educatives republicanes, els mètodes pedagògics i què queda de l'educació republicana en la societat del segle XXI.

JAQUE A LA DEMOCRACIA

ESPAÑA ANTE LA AMENAZA DE LA DERIVA
AUTORITARIA MUNDIAL

JOAQUIM BOSCH

AUTOR DE LA PATRIA EN LA CARTERA

Ariel

Ariel

LA
CARTERA

A Cel ras

Diàleg amb Joaquim Bosch

El 16 de maig passat vam celebrar la segona edició d'“A Cel ras” amb el mateix propòsit que la primera edició: reivindicar el dia 20 de maig de 1382 com al dia oficial de la Pobla de Vallbona. El president del CEL va destacar la importància d'esta efemèride històrica per al nostre poble i va fer una crida a les institucions públiques i a la ciutadania per a prendre partit sobre la qüestió.

“A Cel ras” és una trobada cultural de pensament crític a través de la qual, des de la nostra associació, pretenem reivindicar també un espai de reflexió per a parlar de temes d'actualitat. L'any passat vam realitzar un sentit homenatge al poeta de Burjassot Vicent Andrés Estellés. Enguany hem volgut convidar el magistrat valencià Joaquim Bosch i Grau perquè presentara el seu llibre *Jaque a la democràcia*, un llibre publicat l'any passat.

Davant una assistència de públic inèdita, el diàleg amb Joaquim Bosch va ser molt fructífer. Es tractava, doncs, de parlar de l'actualitat a través del seu llibre. El magistrat Bosch va fer una anàlisi de la situació actual de la democràcia i dels perills que comporta no defensar-se d'aquells que la volem debilitar. El fenomen Trump, Orban, Le Pen, Abascal, els problemes de les institucions democràtiques espanyoles, els pesos i contrapesos de les democràcies, el negacionisme, les *fake news*, el *lawfare* o com Internet ha canviat la nostra forma de viure i de percebre les coses van ser uns de tants temes que s'hi van tractar.

**U
N
I
L
I
B
R
E**

**U
N
M
E
S
.**

RESUM

Llista d'espera

En *Llista d'espera* trobem un complex ventall d'esperes. Josep Jorge ha reflexionat sobre moments quotidians, també sobre situacions sobrevingudes, inesperades i desesperades. Tots els poemes s'inicien amb citacions de diversos autors, que ens donen idea del contingut i de l'estima que Josep Jorge té per diversos poetes que l'han influït: Estellés, Brossa, Kavafis...

Ascenso a la torre. Apuntes para una filosofía de proximidad

Amb el subtítol d'«*Apuntes per a una filosofia de proximitat*», Vicent Yusà publica el seu primer llibre de filosofia, on recopila els seus comentaris als textos clàssics de formació filosòfica que, en gran manera, publica en el seu bloc personal, i recopila les columnes en la revista digital *El Cuaderno*.

La guerra callada

La guerra callada, de l'escriptor Enric V. Alepuz, és una història del Maqui, la resistència antifranquista després de la Guerra Civil espanyola. El fil conductor és una família que s'involucra en la lluita contra Franco. És una història lineal des de 1946 fins a 1963, que combina realitat i ficció.

La construcció de l'església de la Santíssima Trinitat i Sant Josep

Esta obra col·lectiva de Jesús Tortajada, Josep Jorge i Amparo Esteve, conta un dels fets històrics més importants de la història contemporània de la Poble de Vallbona: la construcció de l'església de la Santíssima Trinitat i Sant Josep. En el llibre es conta la història de la construcció d'un nou temple a través de fotografies i textos inèdits del nostre poble.

Històries de roders contades a boca de canó

Si el tema del bandolerisme ha tingut poca repercussió acadèmica és perquè no s'ha estudiat a fons. L'únic autor que ho ha aconseguit ha sigut Manel Arcos, que ens presenta les històries dels roders més importants de la nostra geografia valenciana.

El boxeador

La història sobre l'exili que conta Alfons Cervera en el seu últim llibre és un qüestionament del mateix exili. Un protagonista que torna al lloc on va nèixer després de quatre dècades. Un lloc al qual ja no pertany. El boxeador és una reflexió esplèndida en forma de novel·la sobre la història silenciada després de la Guerra Civil espanyola.

Negacionisme de gènere

Esta obra, del sociòleg Alexis Lara, escodrinya en els racons més tèrbols amagats darrere del teló de l'antifeminisme. Quan la covid-19 va col·lapsar les societats, el confinament domiciliari donà pas a tot un submonde negacionismes i conspiracions que qüestionaven allò que donàvem per garantit. Enmig del remolí, el negacionisme de gènere torna a emergir amb nous estils comunicatius que soscaven els fonaments de la igualtat entre homes i dones.

La mosca contenta

L'enginy i l'humor de l'il·lustrador local Àngel Carreras Devis es transforma en una breu i divertida història sobre la vida d'una simple mosca, que ha de sortejar reptes. Un conte per a totes les edats i que deixa constància de la importància de riure llegint i observant uns dibuixos que no deixaran indiferent el lector.

Els pobles edetans parlen els uns dels altres

L'Institut d'Estudis Comarcals del Camp de Túria va editar el 2010 un llibre sobre toponímia, tòpics, versets, cançonetes i poemes, dites i gentilicis entre més manies dels pobles del Camp de Túria. *Els Pobles Edetans parlen els uns dels altres* és un treball de no poc risc de Joan i Neus Domínguez, il·lustrat per Josep Fornieles. La cultura popular, l'antropologia, l'etnologia i l'etnografia s'ajunten per explicar-nos d'on venim i com ens veiem entre nosaltres.

La nova mestra

En *La nova mestra* Adela Ferro és una jove que arriba a Fontfreda, la seua primera destinació com a mestra. Fontfreda és una població rural i muntanyenca, un paratge agrest i remot. Lluny de la seua família i en un ambient fosc, propi de mitjan segle passat. La nova mestra es veurà atrapada en una obsessió que es va apoderant d'ella i endinsa el lector en les profunditats d'un thriller psicològic amb final negre com un pou. *La nova mestra* ha estat guanyadora del Premi Soler i Estruch en el marc dels LXVI Premis Castellum Ripae.

Les absències

Què és l'absència? Com ens hi enfrontem? Els personatges de *Les absències* es veuen obligats constantment a conviure-hi: l'absència de la mare, un avortament, familiars o amics que ja no hi són. El silenci després de la música. Els relats de Klein Fariza defugen l'autocompassió o la pena i aborden l'absència amb naturalitat i originalitat. Escrits amb una prosa vívida i directa, les històries ens permeten identificar-nos-hi i commoure'ns fins a punts insospitats.

Atles temporal

Un passeig a través d'una geografia i un temps a la vegada íntim i generacional. Està estructurat en cinc parts que s'obrin amb un poema llarg amb vocació periodística que s'anomena "Crònica", relat d'uns fets objectius que han estat seleccionats per a crear un itinerari personal. Aquestes cròniques abasten les dècades que van dels anys seixanta a l'actualitat, fets històrics que a través del record han marcat la vida del jo poètic: l'arribada de l'home a la Lluna, l'assassinat de John Lennon o els atemptats de les Torres Bessones. La part més lírica són poemes curts, un concentrat d'evocacions i sensacions que remet a les vivències de l'autora a través de l'eix temporal emmarcat entre el naixement i la maduresa.

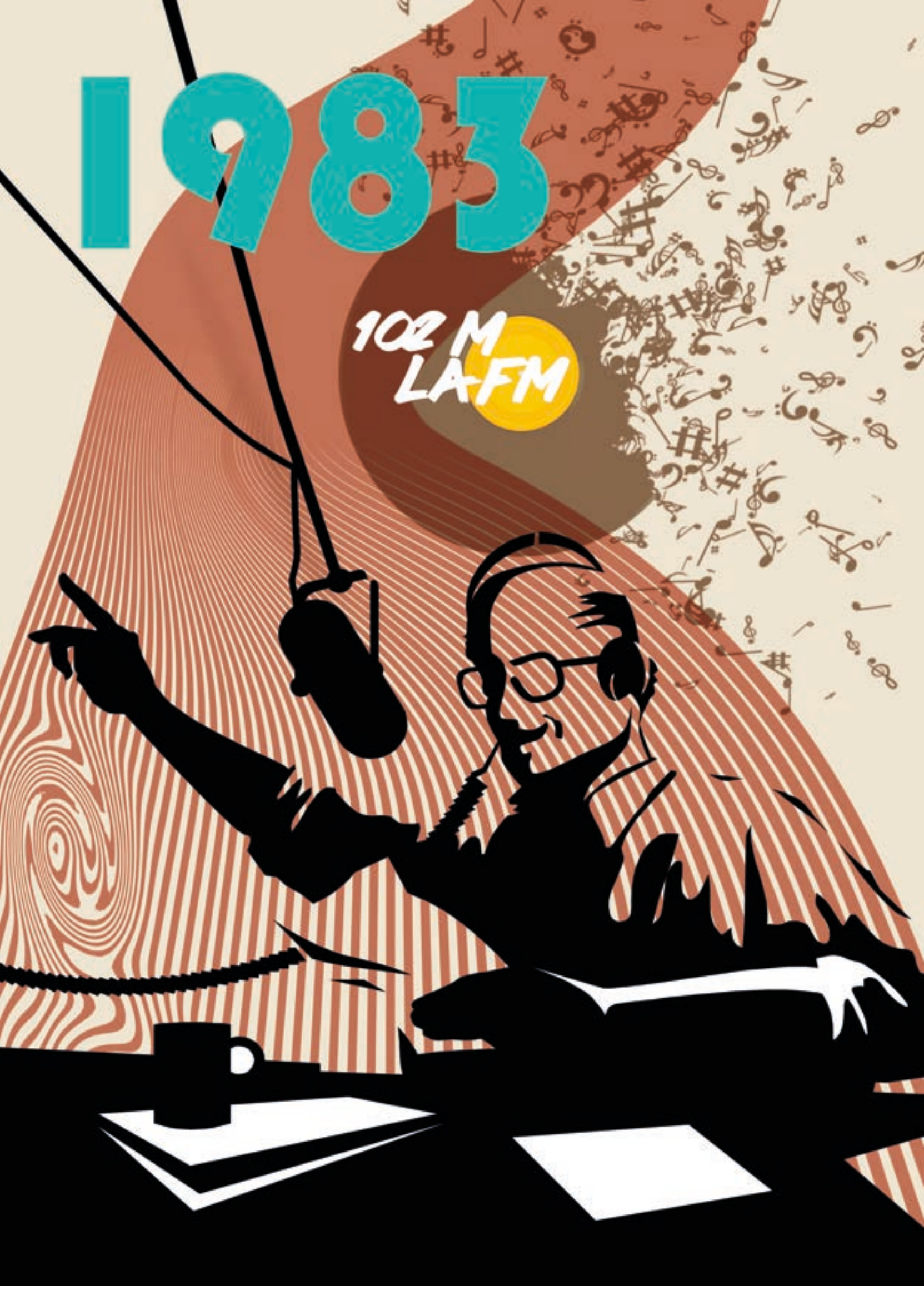
El negoci de les aules

El negoci de l'ensenyament concertat i privat del País Valencià està conformat per una xarxa d'actors amb uns interessos ideològics i uns lligams econòmics que rarament són identificats quan intervenen en la discussió pública i mediàtica sobre l'educació. En aquesta recerca periodística, els lectors tenen l'oportunitat de fer un viatge a través d'una teranyina que va ser beneficiada en detriment de l'escola pública durant les dues dècades de governs dretans al territori valencià. Un model educatiu assenyalat, a més, per fomentar la segregació social.

1983

102 M
LA-FM

Ràdio Piula: la ràdio lliure del Camp de Túria

per Miquel Martí García

En els anys 80 del segle passat es produí una revolució a Espanya en el món de la ràdio. De la nit al matí aparegueren un fum d'emissores amb freqüència FM i que començaren a emetre sense respectar cap norma ni regulació. En la Pobla n'aparegué una que s'anomenava Ràdio Piula.

En 1979 es regulà la freqüència modulada a Espanya o FM, que, a diferència de l'AM, tenia menys abast geogràfic, però molta més qualitat. Arran d'aquella regulació, nasqueren moltes emissores d'FM anomenades "lliures" o comunitàries.

La primera ràdio lliure d'Espanya fou "Ona Lliure" que aparegué en 1979 a Barcelona. Com no tenia cap permís, la policia la clausurà fins a 6 voltes, cosa que era prou habitual en aquells primers anys de la democràcia.

La primera a València fou Ràdio Klara en 1982, una ràdio que nasqué al voltant de la CNT i que es definia com a "Lliure i Llibertària". El paper que va fer Ràdio Klara fou molt important, comentà l'escriptor Alfons Cervera. També la precintà tres voltes la policia, però des de 1989 és legal i encara continua emetent en el 104.4 FM "En un dels tancaments carregaren

tots els aparells en un 600 i se n'anaren a un altre lloc, encara que, tot i el que es deia, no emetien des del cotxe", diu Alfons.

Però no fou l'única. A València a principis d'eixos anys 80, a més de Ràdio Klara, n'aparegueren d'altres com: Ràdio Puça, Radio Iris o Ràdio Califat. En els pobles també començaren a funcionar emissores. En 1983 nasqueren Ràdio Torta, a Paterna; Ràdio Unitat, a Sagunt, i Ràdio l'Horta Independent, a Paiporta.

A la Pobla aparegué Ràdio Piula, que estigué en funcionament entre els anys 1983 i 1984, amb la col·laboració desinteressada d'un grapat de joves amb moltes ganes de fer coses i que des del nostre poble emetia a tot el Camp de Túria. Ràdio Piula era una ràdio lliure, però encara hi havia certa por a la policia. Tot i això, esta emissora no la precintaren mai.

"Era gent jove que tenia inquietuds culturals i que volia donar a conèixer la música i la cultura del País Valencià", diu Josep María Jorge Romero, "Basilio", que també col·laborà en aquella ràdio. Ell fou qui proposà el nom de Ràdio Piula en una reunió que feren en la part alta del pub Siddharta de la Pobla.

Molts d'ells estaven lligats a l'MC (Moviment Comunista), però sobretot era gent jove, d'esquerres, que uns anys abans també havien fundat la Llar Jove en la parròquia de les Ventes, l'associació de veïns i també havien participat en la creació de la cooperativa agrícola La Constància.

L'autor intel·lectual de la ràdio, l'"alma mater" d'aquell projecte, fou Joan García, conegut en l'època com "el de la farmàcia" o "company Joan". "Vingueren a muntar-la gent de la Ribera que coneixíem i els aparells físics, l'antena, la ràdio, els micros, un plat per a posar música o els auriculars, els pagàrem entre tots a l'escot", comenta amb nostàlgia Joan García.

Físicament estava en la planta baixa de la casa de Rafael Jorge, "el Patoto", en el cantó que fa el carrer València amb el carrer Sant Sebastià. En aquell garatge, on tenia totes les eines de l'horta, tancava la muleta i el remolc, estava la ràdio, que emetia en el 102 FM. L'emissió era de dilluns a divendres de 9 a 11 de la nit, dissabtes de matí i diumenges de 10 a 12 de la nit.

Estava a la Pobla, però era una ràdio d'àmbit comarcal. Era l'única que hi havia al Camp de Túria i venia gent de Llíria, de Vilamarxant, de

l'Eliana a fer els programes. "Ràdio Piula tenia eixa aspiració, la de fer comarca", diu Alfons Cervera. Ràdio Piula es definia com la ràdio lliure del Camp de Túria, com es pot llegir en els adhesius de publicitat que es feren en aquella època.

Es feien tota mena de programes, però, sobretot, com el que feia Josep Maria Jorge, de música, on la Nova Cançó era la protagonista. Un dels seus preferits era Ovidi Montllor, que fa ja 30 anys que ens ha deixat. Ovidi feu una actuació memorable a la Pobla, en el col·legi San Rafael en 1975, on actuaren de teloners Al Tall, que debutaren com a grup.

Alfons Cervera feia un programa cada dimecres: "La tartana de l'estació", un programa cultural en què hi havia de tot un poc. En aquella època, Alfons vivia a Vilamarxant i el nom del programa feia referència a la tartana que allí duia a la gent des del poble fins a l'estació del tren, quan Vilamarxant tenia tren.

Hi havia un guió i una escaleta com si foren autèntics professionals. I els guions del programa els feien mecanografiats a màquina. "Jo he fet programes en Radio 3 o Ràdio 9 i mai he treballat tant els guions com en Ràdio Piula", comenta Alfons. El programa tenia seccions com llegir un llibre, escoltar una cançó o vore una pel·lícula. "També inventàvem històries d'amor per a fer un consultori semblant al programa d'Elena Francis", diu Alfons.

Sime Jordan, de Lliria, i Empar Aigües, que venia de l'Eliana, cada dimarts de vesprada feien un programa que s'anomenava "A Trossos i a Mossos". Comenta Sime que ha pogut recuperar la capçalera original del programa amb el títol que interpretava l'Horta Teatre. És una de les poques gravacions que hi ha d'aquella època. "Era un programa d'actualitat, però només duràrem dos o tres mesos", diu Sime.

El programa el continuà fent el mateix Joan García juntament amb Flor Sanía. "Féiem un recull de premsa i comentàvem l'actualitat al llarg de la setmana", diu Joan García, i també inclogueren molta música clàssica en el programa.

Per la seua part, Flor Sanía diu que "la il·lusió de participar en un projecte com Ràdio Piula va ser molt important per a mi". Ella treballava en el pub que tenia la seua família a la Pobla, el Siddharta, i moltes voltes havia d'escapar-se de la feina per a poder anar a la ràdio. Els divendres feia un programa d'astrologia i esoterisme. Ella era la bruixa Piuralina. També diu que moltes nits agafaven el cotxe i anaven a vore fins on s'escoltava l'emissora. Recorrien tota la comarca per saber on arribava el senyal de Ràdio Piula.

Un altre veí de Lliria, Lluís Beltran, feia un programa d'agricultura, en el qual parlava de les collites, del que costaven, de productes fitosanitaris, i sobretot de la cooperativa agrícola La Constància.

Susi García, de la Pobla, que en aquella època ja treballava en la cooperativa, també participà d'aquella ràdio. "Cada divendres féiem un programa d'ecologia i medi ambient juntament amb Daniel i Lluïsa Montaner. Ens costava molt trobar informació sobre eixos temes en aquells anys. Era una època molt interessant i de molta inquietud i era una forma de posar la Pobla en el món real", comenta Susi.

Altres protagonistes que tenien un programa van ser Lluís Cortina, Mari Carmen Fernández i Encarna Sancho. El seu era "En fila índia". Era un programa que desbordava optimisme per tots els costats i donaven les notícies de forma divertida. "Jo ho recorde com un lloc feliç", diu Lluís Cortina. Allí parlaven de qualsevol cosa, com per exemple de l'avortament, que encara era il·legal a Espanya (fins a l'any 1985) i criticaven que les dones havien d'anar al Regne Unit a avortar. "També férem un concurs on regalàvem un bolso a qui coneguera els cognoms de Sant Sebastià i

VEÍ AFINA L'ORELLA I OBRI L'ULL

Sabies, sabies...que alguns "municipals" estan mosques perquè l'alcalde i alguns regidors els utilitzen de xofer particular?

Sabies, sabies...que un altre municipal ha demanat canviar la porta per una bossa de carter perquè no li manen altra cosa?

Sabies, sabies...que en l'últim any el superàvit de 21 mil.lions s'ha reduït a 1?

Sabies, sabies...que la biblioteca s'inaugura el dia 8 de Desembre?

Sabies, sabies...que al col·legi Lluís Vives ha estat urgentment paralitzada la calefacció a causa de l'aparició de badalls en el sistema de gas-oil?

Sabies, sabies...que la burocràcia municipal ens costa més de 40 mil.lions a l'any?

Sabies, sabies... que a 20 metres de l'Ajuntament i a 50 de 2 col·legis, i a 100 de l'Ambulatori tenim un polvorí inflamable. Els que tinguen curiositat o "cangelo" poden preguntar al President de la Cambra local Agrària i primer Tinent d'Alcalde.

Ràdio Piula

102 m.
La F.M. lliure del Camp de Túria

Sabies, sabies... QUE AL 102 MHz de la FM ENET RÀDIO PIULA TOTS ELS DIES DE 9 A 11 DE LA NIT MENYS EL DISSABTE PEL MATÍ, I ELS DIUMENGES DE 22' 30 A 0'30.

algú ho encertà i li donàrem el *bolso*", comenta Lluís.

En Ràdio Piula també hi havia lloc per a la crítica i criticaven tot el món, sobretot amb aquelles "Piulades": "Veí afina l'orella i obri l'ull. Saps què passa a la Pobla?"

Es comentava que prop de l'ajuntament hi havia un polvorí (la Cambra Agrària que estava en la finca de la CNS plena de guano a granel i era un perill), la inauguració de la biblioteca, problemes amb la policia municipal, etc. Tota mena de rumors i coses de l'ajuntament o del poble. Eren realment piulades, el que ara són *tuits*.

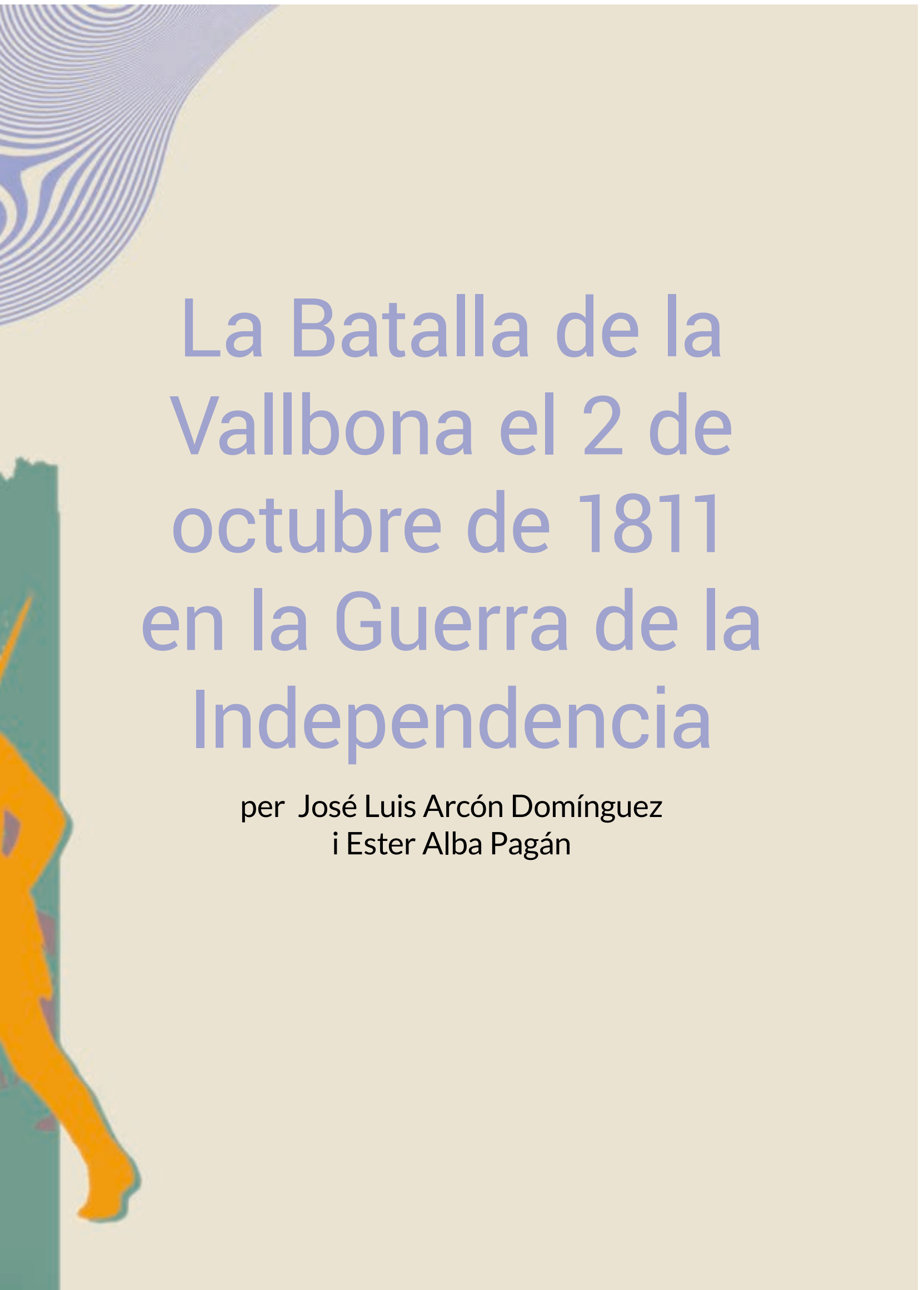
"Diumenges a la nit hi havia un programa d'esports en què es donaven tots els resultats dels equips de tota la comarca i de tots els esports: futbol, handbol, atletisme o escacs, on a Vilamarxant hi havia un equip", diu Sime Jordan. També es feien les cròniques del Llíria del bàsquet, que en aquella temporada havia tornat a 1a B i encara jugava al pavelló vell.

En 1984 Ràdio Piula s'acabà i deixà d'emetre. No està clar el motiu, però possiblement fou per cansament. Era molt pesat i ningú no cobrava, al contrari, els costava diners de la butxaca. Altres apunten a problemes tècnics o de disponibilitat de la planta baixa on estava ubicada. El ben cert és que Ràdio Piula, a poc a poc, s'apagà en aquell any.

Els equips els donaren a un grup de joves de Llíria que poc després es desfeu i els aparells acabaren perdent-se. Va ser el final per a una emissora que des de la Pobla fou un referent per a tota la comarca: Ràdio Piula.

La Batalla de la Vallbona el 2 de octubre de 1811 en la Guerra de la Independencia

per José Luis Arcón Domínguez
i Ester Alba Pagán

Por José Luis Arcón Domínguez, investigador especializado en la Guerra de la Independencia¹
Ester Alba Pagán, profesora de la Universitat de València²

La Guerra de la Independencia (1808-1814) supuso una conmoción que perduró a lo largo de seis años en el territorio español con distintos episodios muy conocidos gracias a los libros de texto, las series de televisión, el cine o la pintura de historia del siglo XIX, siendo los episodios más conocidos los episodios del 2 y 3 de mayo de 1808 en Madrid, los sitios y la defensa heroica de Zaragoza, la decisiva victoria española en la batalla de Bailén o, ya en tierras valencianas, el levantamiento del Palleter, el 23 de mayo de 1808.

Ese mismo año, el 25 de junio de 1808 el mariscal Moncey atacó Valencia, pero abandonó la empresa tres días después. Durante este tiempo se produjeron numerosos actos de una importancia vital: Napoleón comenzó a trabajar en el Estatuto de Bayona, Inglaterra declaró el fin de las hostilidades con España y se convirtió en su aliada, y desembarcó un primer ejército en Lisboa el 1 de agosto. Pero, sin duda alguna, el hecho más importante fue la victoria del general Castaños ante Dupont en Bailén, el 19 de julio de 1808. Esta victoria significó el fin del mito de la invencibilidad del ejército francés, aunque la guerra aún perduró seis largos años de desastre y conmoción.³ La consolidación del poder

francés llegaba entre 1810-1811, especialmente en el levante español donde operaba la Armée d'Aragon bajo el mando del general Louis Gabriel Suchet. Tarragona fue tomada el 28 de junio de 1811, las tropas francesas vencieron en la batalla de Sagunto el 25 de octubre e iniciaron la conquista de Valencia bajo la dirección del mariscal Suchet, que cayó en los primeros días de 1812.

Uno de los episodios más desconocidos fue la batalla o el combate de la Poble de Benaguasil, hoy Poble de Vallbona, el 2 de octubre de 1811 entre las tropas del general Carlos O'Donnell y las francesas al mando del propio Suchet. En opinión del historiador José Luis Arcón⁴, Suchet buscaba una gran victoria en la amplia planicie del Camp del Turia, constituida por la huerta de la Vallbona y de Benaguasil, pero no logró su objetivo. De hecho, en el relato que ofrece en sus Memorias (1829)⁵, Suchet exagera la cifra de caídos y su supuesta victoria, pues si bien es cierto que las tropas españolas se vieron obligadas a replegarse, la resistencia española y su conocimiento del terreno plagado de huertos, vallas, y acequias impidió la efectividad del ataque francés y por tanto frustró los planes del mariscal francés.

1 Este texto recoge literalmente, con algunos cambios de adaptación el texto que José Luis Arcón dedica a la "Acción de la Puebla de Benaguacil, o de la Vallbona", en su libro *Sagunto. La batalla por Valencia*. Valencia: Museo Histórico Militar Regional Valencia (2002).

2 Las precisiones sobre lugares o elementos del patrimonio cultural se recogen del libro Alba, Ester (2009), *Història, Geografia i Art de la Poble de Vallbona*. Valencia: Universitat de València.

3 <https://www.patrimonio-paisaje-guerra.es/guerra/fases-cronologia>.

Esta web forma parte del proyecto "Web semántica y patrimonio cultural. Los paisajes y lugares de la Guerra de la Independencia española" (PR-18-HUM-D4-0039). Es un proyecto de investigación liderado por la Universidad de Alicante y financiado por la Fundación BBVA. E incluye la posibilidad de trabajar colaborativamente y diseñar rutas patrimoniales de los campos de batalla. Sirva como ejemplo: <https://ayto-bailen.com/app-para-que-los-visitantes-conozcan-en-detalle-los-paisajes-de-la-batalla-de-bailen/>

"La infantería española, á las órdenes de O'Donnell, estaba formada en batalla en la Puebla de Benaguacil, huerta ya de Valencia, detrás de una ancha acequia de riego; el enemigo ocupaba por delante de su frente una capillita, y se veía apoyado á derecha é izquierda por muchos escuadrones de caballería: á su espalda se veía un terreno cortado y cubierto, harto propio para una retirada. El mariscal hizo desplegar en línea los coraceros, la reserva y una parte de la división Harispe. El general Paris, á la cabeza del 7 de línea, en columnas, se apoderó de la capilla y se dirigió y adelantó hacia la acequia, que fue preciso atravesar bajo el fuego de una línea de batalla, á medio tiro. Los volteadores y los húsares se precipitaron los primeros, con el general Harispe

4 Arcón (2002).

5 Suchet Jacquier, Louis-Gabriel, duque de Albufera. (1829). *Memorias del mariscal Suchet, duque de Albufera, sobre sus campañas en España, desde el año 1808 hasta el de 1814* (Vol. 3). París: Sr. Bossange Padre.

á su frente: el mayor Durand mandaba y conducía el valiente 7.º de línea: al general Paris le mataron el caballo. Pero pasado el primer fuego, que nos hirió mucha gente, nuestras tropas atravesaron la grande acequia, y abandonando el enemigo su posición, principió á retirarse en dos direcciones diferentes. Las brigadas Paris y Chlopicki, y el general Broussard, al frente de los húsares y de los coraceros, fueron picándole la retaguardia hasta el Guadalaviar, que atravesó en gran desorden. A la orilla derecha ya del río, con motivo de nuestra persecución, el enemigo volvió á entrar en su línea de operaciones, y después de haber sufrido en los dos combates de Segorbe y de Benaguasil una pérdida de cuatrocientos infantes y doscientos caballos”

La batalla se produjo en el corazón de la actual Poble de Vallbona, en la que Suchet (6.300 hombres) derrotó a Carlos O'Donnell (4.700 hombres). La batalla se desarrolló en el caserío de las Ventas, en torno al antiguo camino que unía Liria con Valencia y las tropas de Suchet. El 7.º de línea, 4.º de húsares y la columna de Paris, ganaron posiciones a los españoles en torno a la ermita de San Sebastián, controlando el paso del Turia a la Sierra de la Calderona. Mientras las tropas españolas se replegaron de las Ventas hacia la Poble de Vallbona tras la línea del camino de Liria a Valencia, la acequia del Alguasil y la Capilla de la Trinidad y se desplegaron por la huerta de la Vallbona entre las acequias de Benaguasil, Campés, Primera y Gallipont protegiendo el camino hacia Riba-roja y el de Vilamarxant, por Benaguasil.

La importancia de esta batalla para Suchet se aprecia en el gran despliegue de tropas, lo mejor de su ejército, que, bajo su propio mando, se adentró en el Camp de Turia. Un ejemplo de ello es la caballería de elite de sus lanceros polacos a las órdenes del brigadier Chlopicki, que Suchet dispuso en el frente y en la acción de ataque y persecución. Así lo describía el historiador Sarthou, en 1917: “En 2 octubre 1811, el general Suchet vino personalmente aquí [a la Poble de Benaguasil] a atacar a don Carlos O'Donnell”⁶.

Como ha destacado José Luis Arcón, tras neutralizar la amenaza ejercida por los españoles desde Segorbe, el mariscal Suchet diseñó lo que pretendía que fuese su golpe más decisivo sobre las tropas del ejército de Blake, una batalla que había de acontecer sobre las tierras de la

Vallbona y por las calles del caserío de las Ventas y de la que estaba seguro de salir triunfante. La brigada del general Robert, llegada desde el campo de Murviedro, las compañías de fusileros del 1.º del Vístula, la 3.ª división de Harispe: ambas formaciones, dirigidas por el propio mariscal, constituirían su fuerza de maniobra, y estarían apoyadas por el general Boussard con dos regimientos de su división montada, el 4.º de húsares y el 13.º de coraceros.

La columna se puso en movimiento al ocultarse la luna en las primeras horas del 2 de octubre, y lo hizo con tal sigilo que los sitiados del castillo de Sagunto no anotaron los movimientos en el diario. Marchaba en cabeza la 1.ª brigada de la 3.ª división, mandada por el brigadier Paris y fuerte tan sólo de los tres batallones del 7.º de línea –el 116.º regimiento quedó atrás vigilando el bloqueo del castillo–; la acompañaban tres escuadrones del 4.º de húsares al mando del coronel Jean François Christophe, un antiguo edecán del mariscal Davout, distinguido en la batalla de Auerstadt. Tras ellos marchaba el brigadier Chlopicki con la 2.ª brigada, Robert con la brigada de Reserva, y el general Boussard con su regimiento de coraceros.

En suma, Suchet conducía casi 5.500 bayonetas y 800 caballos contra las posiciones que ocupaban en la izquierda del Turia las tropas «de los generales O'Donnell, Villacampa y San Juan. Las tropas españolas ascendían a 8.000 hombres de infantería y 1.500 caballos», según reza el informe remitido al día siguiente. No obstante, en sus Memorias, el mariscal no se atreverá a estampar tan exageradas cifras, y silencia discretamente el número de tropas españolas con las que se enfrentó.

Las tropas francesas avanzaron y hacia las seis de la mañana se encontraban en Bétera, donde solo se encontraba un destacamento de cazadores a caballo de Valencia, mientras el grueso del ejército de O'Donnell había retrocedido hacia la planicie del Camp de Turia.

Los cazadores informaron a la vanguardia de O'Donnell –situada en la Poble de Vallbona o Poble de Benaguasil, como también se la conocía entonces– del avance de una importante fuerza de reconocimiento enemiga. Dos escuadrones del regimiento de dragones del Rey partieron hacia Bétera para sostener a los cazadores del teniente coronel Cabero, quedando en defensa

⁶ Sarthou y Carreres, Carlos (1917). *Geografía general del Reino de Valencia*.

de La Pobla otros dos escuadrones del Rey y el 2.º batallón de Voluntarios de Aragón, unos 700 hombres en total. Mientras tanto O'Donnell, puso sobre las armas a los 2.000 hombres de la división Volante que estaban con Villacampa, y envió orden a D. José Sanjuán de marchar a reforzar la vanguardia con los restos de la 2.ª división acantonados en Llíria bajo su mando: a la sazón, los dos escuadrones montados del regimiento de la Maestranza y el 1.er batallón de Cazadores voluntarios de Valencia, con una fuerza total de 150 caballos y 800 bayonetas.

Pasadas las 7 de la mañana, los húsares franceses cruzaron el Carraixet ayudados por doscientos mosquetes del batallón de *voltigeurs* de la vanguardia. De acuerdo con el parte francés de la acción, los cazadores de la Maestranza valenciana «opusieron al principio alguna resistencia, pero enseguida fueron empujados por los húsares del 4.º y algunos *voltigeurs* del 7.º, no obstante, el sostén que les prestaban trescientos dragones del Rey»⁷.

Los jinetes españoles, al precio de un cazador muerto y otros dos heridos, se retiraron manteniéndose a distancia del enemigo, estorbando tímidamente su avance desde Bétera hasta la Puebla de Vallbona, un tramo de ocho kilómetros. En estas acciones tuvo sin duda un papel fundamental la masía de la Casa Blanca, hoy desaparecida, cuyas torres ofrecían un buen lugar para la defensa.

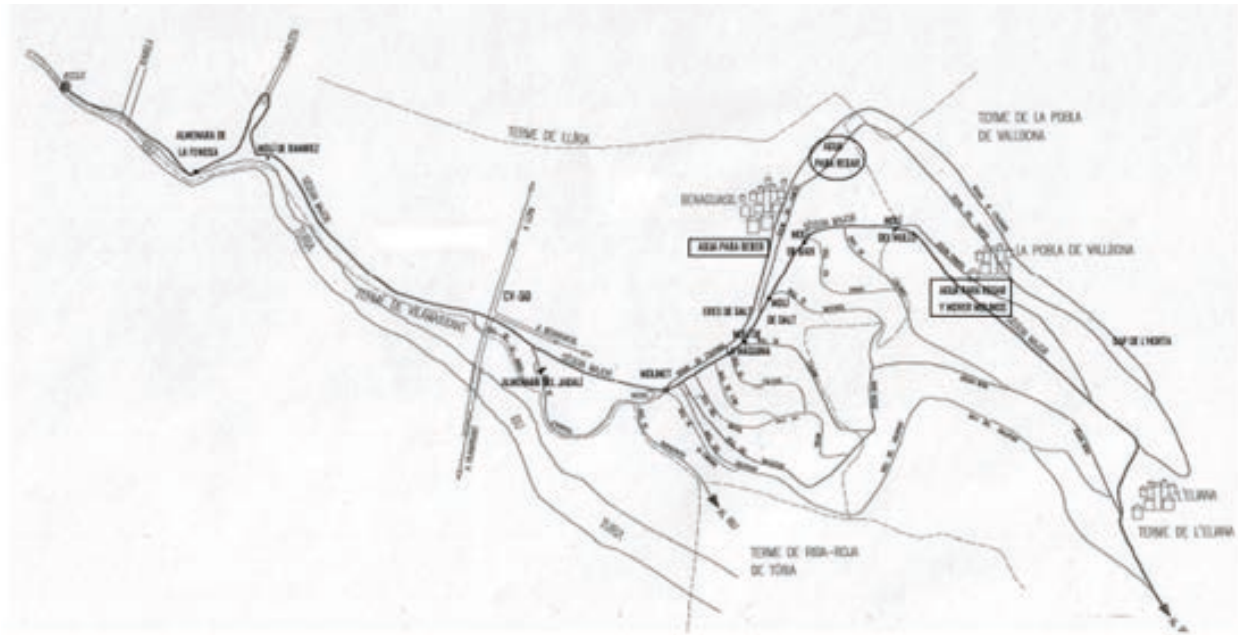
Interpretación de la relación urbanística entre La Pobla de Vallbona medieval y el caserío de las Ventas ubicado en el camino de Valencia a Llíria, por Pedro Sucias (1911). *Notas útiles del reino de Valencia, distritos Onteniente y Llíria*.

La Casa Blanca, donde algunas fuentes orales recuerdan ver huella de disparos en sus muros, posiblemente parte de las acciones de defensa en el camino de Bétera a la Pobla de Vallbona.

⁷ Los lanceros polacos eran en 1811 la escolta personal del mariscal Suchet, por lo que empeñarlos en el combate de la Vallbona da idea de la importancia que daba Suchet a la acción realizada en la Pobla de Vallbona, así como el hecho de que esta fuese dirigida por él mismo personalmente. Arcón (2002).

Una hora más tarde, las primeras avanzadillas francesas que se acercaban a las Ventas de la Pobla de Vallbona –encrucijada donde coincidían los caminos de Llíria y Bétera, medio kilómetro al noreste de la propia Pobla– fueron espantadas a tiros por sus defensores, un pequeño destacamento del 2.º de Voluntarios de Aragón. Replegados a distancia prudencial, los húsares no tuvieron dificultad en distinguir detrás de La Pobla y en su huerta, cuya visión se parecía a un bosque de moreras, según Cavanilles, a los cazadores del teniente coronel Cabero y a los dragones del coronel Lanzarote, que estaban reformando sus filas a cubierto de 400 tiradores del 2.º de Aragón. Los infantes aragoneses se hallaban desplegados en una extensa línea de guerrillas un centenar de pasos detrás de la acequia del Alguasil y el arroyo de la Granolera.

Red general de abastecimiento de agua del río Turia, sistema hidráulico de Benaguasil y la Vallbona. Fuente: Alonso, Durá, A. (2010). Las tres acequias principales de Benaguasil. I SIMPOSIO, El Turia Río de Vida y acequia del Alguasil a su entrada a la Pobla de Vallbona.

Los franceses intentaron avanzar por el norte del caserío y la avanzadilla fue recibida por un nutrido fuego de fusilería que partía de los muros aspilleros y huertos cercados de la ermita del Calvario, sólida edificación erigida sobre una suave elevación del terreno a unos 400 metros de las Ventas. Se trata de la ermita de San Sebastián,

erigida en el siglo XVII, junto a su casa ermitaño, que sirvió como lugar de atrincheramiento a las tropas españolas. Tras la batalla del 2 de octubre de 1811 tal fue el nivel de deterioro de la ermita que el arzobispo de Valencia autorizó el derribo de las ruinas persistentes del calvario y su ermita y su reconstrucción.

La vanguardia española, cubriendo del modo descrito el camino de Llíria, permitió a la pequeña 2.ª división valenciana reunírseles sin dificultad; y antes de las diez de la mañana, el mariscal de campo Sanjuán ya había fortalecido sensiblemente la posición de la Poble de Vallbona, alargando por la izquierda la línea de tiradores del 2.º de Aragón, y reforzando los destacamentos avanzados. El terreno tanto al frente como a espaldas de su despliegue estaba muy cortado por acequias, huertos y sembrados, lo que no hacía temer la acción de los caballos enemigos; así que Sanjuán situó su caballería en la huerta, pero en una posición más retrasada, con un escuadrón del Rey y los dos de la Maestranza a la izquierda de la infantería, y los tres restantes del Rey a la derecha, cubiertos por destacamentos de guerrillas a caballo; y esperó a que el enemigo se mostrase.

Así, el general Paris designó el Calvario de las Ventas como primer objetivo a conquistar por los voltigeurs de su vanguardia. Ordenó asimismo al mayor Durand, jefe provisional del 7.º de línea, que se adelantara con sus tres batallones para ejecutar el ataque principal, e informó de sus disposiciones al jefe de la División y al Mariscal. Suchet y Harispe se presentaban entre once y doce de la mañana en las lomas de La Conarda.

Ermita del Calvario o de San Sebastián y Cazadores del 1.er batallón de Voluntarios de Valencia, en octubre de 1811. En la acción del día 2 se batieron dignamente con el apoyo del 2.º de Voluntarios de Aragón. Los elogios que les dedicó D. Carlos O'Donnell en su informe debieron ser sinceros, porque tres semanas más tarde volvió a unir ambos batallones para confiarles una misión de crucial importancia en la batalla de Sagunto. (Dibujo de Emilio Marín. Fuente: libro Sagunto. *La batalla por Valencia*. Valencia: Museo Histórico Militar Regional Valencia (2002).

Mientras en el frente español se contaba con un millar de tiradores de Sanjuán en la huerta de la Poble de Vallbona, «*un bataillon à la chapelle de la Puebla*» como vanguardia, seis escuadrones de los regimientos de la Maestranza y del Rey detrás y a sus flancos, y una segunda línea de infantería más a retaguardia. Como ya hemos visto en la descripción de Suchet, se trataba de las tropas españolas apostadas junto a la amplísima acequia del Alguasil, que tenía más de 4 metros de alto, más algunas tropas que se habían hecho fuertes en la pequeña capilla que estaba junto a la acequia. Esta segunda capilla se trataba posiblemente de la Capilla de la Trinidad, ya documentada en 1791, que hubo de ser reedificada a partir de 1815 en estilo

Ermita del Calvario o de San Sebastián y Cazadores del 1.er batallón de Voluntarios de Valencia, en octubre de 1811. En la acción del día 2 se batieron dignamente con el apoyo del 2.º de Voluntarios de Aragón. Los elogios que les dedicó D. Carlos O'Donnell en su informe debieron ser sinceros, porque tres semanas más tarde volvió a unir ambos batallones para confiarles una misión de crucial importancia en la batalla de Sagunto. (Dibujo de Emilio Marín. Fuente: libro *Sagunto. La batalla por Valencia*. Valencia: Museo Histórico Militar Regional Valencia (2002).

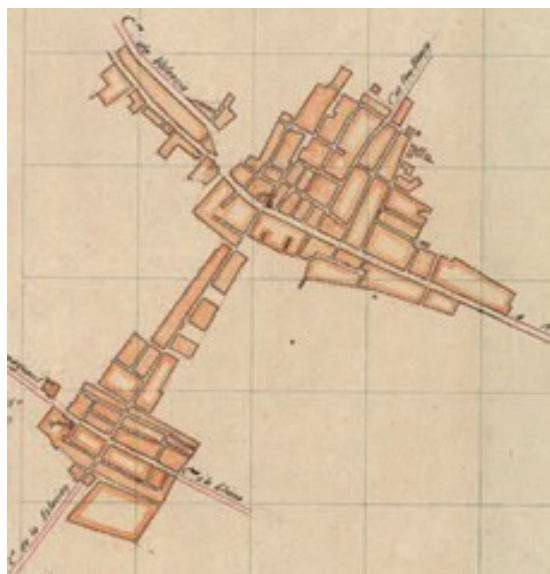
Anónimo, Recreación de la antigua Capilla de la Trinidad en el caserío de las Ventas de la Poble de Vallbona y fotografía antigua de la Capilla de la Trinidad presentada en el libro de Tortajada. J. y Jorge, J. (2024). *La Construcció de l'església Santíssima Trinitat i San Josep*. CEL.

academicista, para en el siglo XX ser derruida para construir la iglesia actual de la Trinitat i Sant Josep.

Allí, en efecto, D. Carlos O'Donnell estaba desplegando los cinco batallones restantes de la división de Villacampa –de los regimientos 2.º de Soria, 2.º de la Princesa y Voluntarios de Molina–, tras haber dejado algunas de sus compañías como reserva en las alturas contiguas al lugar de Benaguasil, a las que debería acogerse el ejército en caso de apuro. Los escasos efectivos que mostraba O'Donnell –la mitad de los estimados– no le hicieron sospechar que pudiera estar

equivocado: lo frondoso y accidentado del terreno cubierto de moreras y algarrobos, acequias, huertos, bancales, las pequeñas poblaciones y los altos de Benaguasil ocultaban sin duda la verdadera fuerza de los españoles.

En consecuencia, el plan de batalla adoptado por Suchet fue realmente ambicioso: mientras el brigadier Paris tomaba la Puebla de Vallbona con su infantería, el brigadier Chlopicki debía marchar por el flanco derecho con el 44.º de línea, el 3.º del Vístula y el 4.º de húsares hasta envolver la posición enemiga y cortar la retirada de O'Donnell sobre Liria. No obstante,

Representación de La Poble de Vallbona medieval y camino hacia Benaguasil. Fuente: Contelles, A. (2017). *Urbanismo y arquitectura medieval en La Poble de Vallbona* (Valencia). Tesis doctoral, UPV y Plano del término municipal de La Poble de Vallbona con las Ventas (1950) del Instituto geográfico y catastral.

las órdenes recibidas por O'Donnell eran no presentar batalla sino replegarse, no hacia Ribarroja, sino hacia el Mas de la Barca de Vilamarxant, donde existía un vado por el que cruzar el río.

Pasadas las diez de la mañana, sus compañías de *voltigeurs* se aproximaron a la ermita del Calvario, estrechándola por su costado norte en un semicírculo de fuego, mientras que a la derecha de ellas algunas guerrillas del 4.º de húsares progresaban lentamente por el terreno cortado de huertas, enfrentándose con ventaja a las guerrillas de la caballería española.

Las distintas fuentes francesas coinciden en destacar la tenaz resistencia de los defensores del Calvario, que en efecto no abandonaron la posición hasta ver aproximarse al 7.º regimiento de línea avanzando en columnas de ataque por batallón. Acosados por un enjambre de tiradores franceses, la guarnición de la ermita y el destacamento de las Ventas se retiraron precipitadamente sobre La Pobla, donde los *voltigeurs* detuvieron su persecución para tomar posiciones ante la dilatada línea de guerrillas

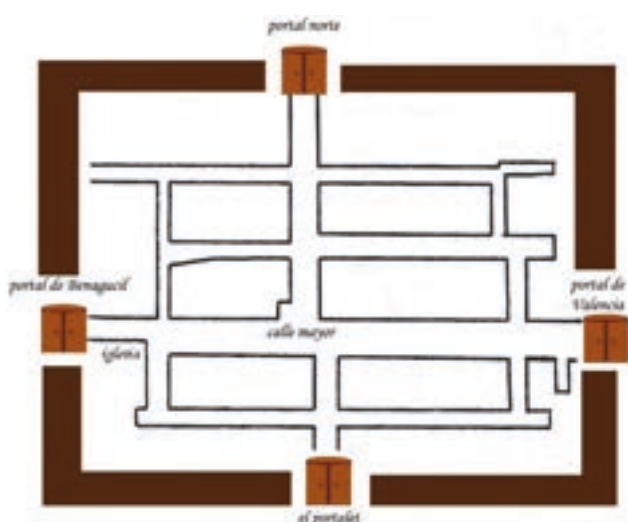
del mariscal de campo Sanjuán, a la altura de la capilla de la Trinidad y la acequia del Alguasil.

Alimentando su propia línea de tiradores con soldados destacados de las columnas del 7.º, el brigadier Paris se enzarzó en un combate de mosquetería, en tanto el general Chlopicki marchaba sobre la izquierda de sus oponentes para desbordarlos, con sus lanceros polacos.

El duelo se prolongó hasta pasadas las doce del mediodía sin que flaqueara la línea de tiradores de Sanjuán, razón por la que O'Donnell elogia en su parte la conducta de «los batallones de Voluntarios de Valencia y 2.º de Aragón, que sostuvieron por mucho tiempo su puesto rechazando bizarramente los ataques repetidos que sufrían». Pero poco antes de la una, el general Harispe juzgó que la fuerza de flanco de Chlopicki ya había ganado una posición conveniente, se reunió al galope con su subordinado Paris al frente del 7.º de línea, y pidiendo a Durand que formara su regimiento «*partie en bataille, partie en colonne*», lo dirigió arma al brazo y sin disparar un tiro contra

La Pobla de Vallbona desde el camino de Ribarroja circundada por muros de tapial; dibujo de Rafael Montesinos (1844)

La Pobl de Vallbona con sus muros.
Fuente: *Història, Geografia i Art* (2009).

el centro de la línea de Sanjuán. De acuerdo con los testimonios franceses, los voluntarios valencianos y aragoneses conservaron la calma y el orden suficientes como para hacer varias descargas sobre los batallones atacantes –«*plusieurs feux de bataillon meurtriers*».

Es en ese momento que las tropas españolas abandonaron su posición en la capilla de la Trinidad y cruzaron la acequia para reordenar sus filas. Desde allí, continuaron la defensa y abrieron fuego sobre el enemigo. El brigadier Paris y el mayor Durand rodaron por tierra al desplomarse sus caballos acribillados a balazos, «y muchos de nuestros soldados resultaron heridos», admite Suchet en sus *Memorias*. El capitán Gonnevillle, que asistió a la acción, es más explícito en las suyas: «Fue un combate sangriento; sucumbieron allí varios oficiales y un centenar de soldados del 7.º de línea».

Tales testimonios corroboran la opinión estampada por O'Donnell en su parte de que «la pérdida del enemigo debe haber sido de consideración, pues en la huerta de "Balbona" nuestros tiradores aprovechaban su fuego sobre columnas cerradas de infantería».

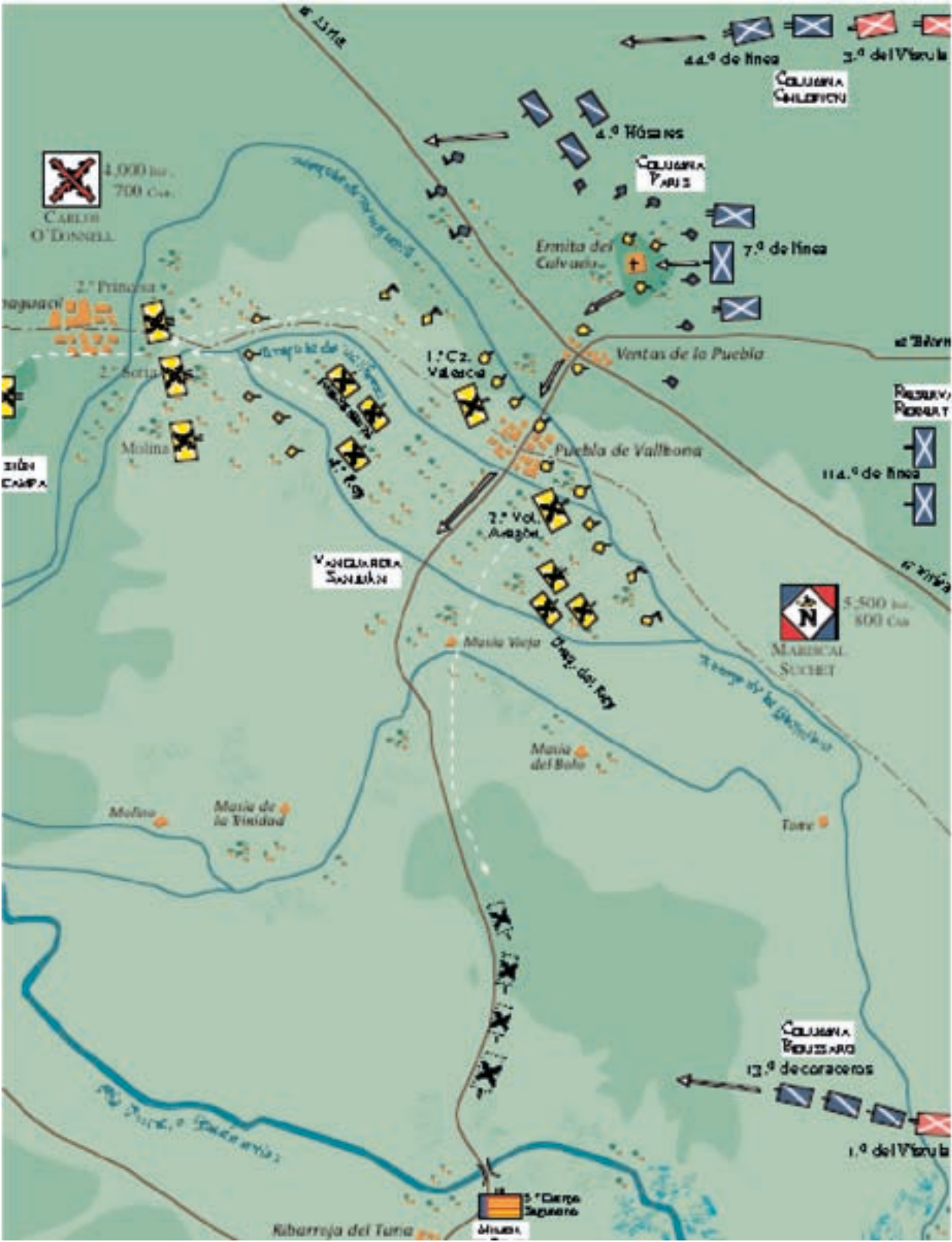
La aparición de las tropas polacas de Chlopicki «marchando por la izquierda a tomarla por la espalda» movió al jefe de la vanguardia española a ordenar una retirada general. Con su mando partido por el centro, Sanjuán sólo pudo replegar hacia la huerta y al abrigo de las tropas de Villacampa a los infantes y caballos del ala izquierda; su ala derecha –el 2.º de Voluntarios

de Aragón, algunos cazadores valencianos y tres escuadrones de dragones del Rey– se vio forzada a retirarse sobre el puente de Riba-roja.

La infantería francesa intentó dar alcance a los tiradores españoles, pero el propio Suchet reconoce en su parte que «la dificultad del terreno atravesado de acequias no nos dejó tomar muchos prisioneros, y permitió a O'Donnell rehacerse». La acción le había costado a la infantería de Sanjuán un oficial y 43 soldados muertos o heridos; otros 46 fueron capturados por los soldados del brigadier Paris, en su mayor parte «heridos de gravedad que no fue posible retirar», una cifra lejos de lo que Suchet declara en sus *Memorias*, quizá con el afán de convertir el fracaso de su plan inicial de realizar una gran derrota sobre las tropas españolas, en una victoria falseada.

Desde las Ventas y una vez cruzada la acequia del Alguasil, el camino llevaba hacia la Pobl de Vallbona, que mantenía su fisonomía de ciudad medieval con *murs i tapials*, con sus cuatro portales –que habían de estar cerrados, en defensa-, por lo que las tropas en su retirada se verían obligadas a rodearla y alcanzar la Vallbona cruzando las acequias del rico sistema hidráulico de Benaguasil y recorriendo la huerta de la Vallbona por las tierras comprendidas entre el mas Vell, la masía del Bolo y la torre de Bava, dificultando así la persecución de las tropas francesas, cruzando el roll de Gallipont, mientras las tropas españolas de O'Donnell buscaban su repliegue hacia Vilamarxant.

Este episodio convierte a la Pobl de Vallbona en un campo de batalla histórico, así como a su huerta, la Vallbona, en la que no solo se concentra uno de los episodios más interesantes de la Guerra de la Independencia de Valencia, previa a la derrota de la Batalla de Sagunto y la caída de Valencia, en 1812, sino que ofrece la posibilidad de seguir revalorizando nuestro patrimonio cultural desde miradas históricas que le otorgan un valor singular.

Croquis de la acción o combate de la Vallbona. (Infografía de Carmen Sánchez y J. L. Arcón). Fuente: libro Sagunto. *La batalla por Valencia*. Valencia: Museo Histórico Militar Regional Valencia (2002).

BIBLIOGRAFÍA

-Alba Pagán, E. (2009). *Història, Geografia i Art de la Poble de Vallbona*. Valencia: Universitat de València.

-Alonso, Durá, A. (2010). "Las tres acequias principales de Benaguacil. I SIMPOSIO, El Turia Río de Vida.

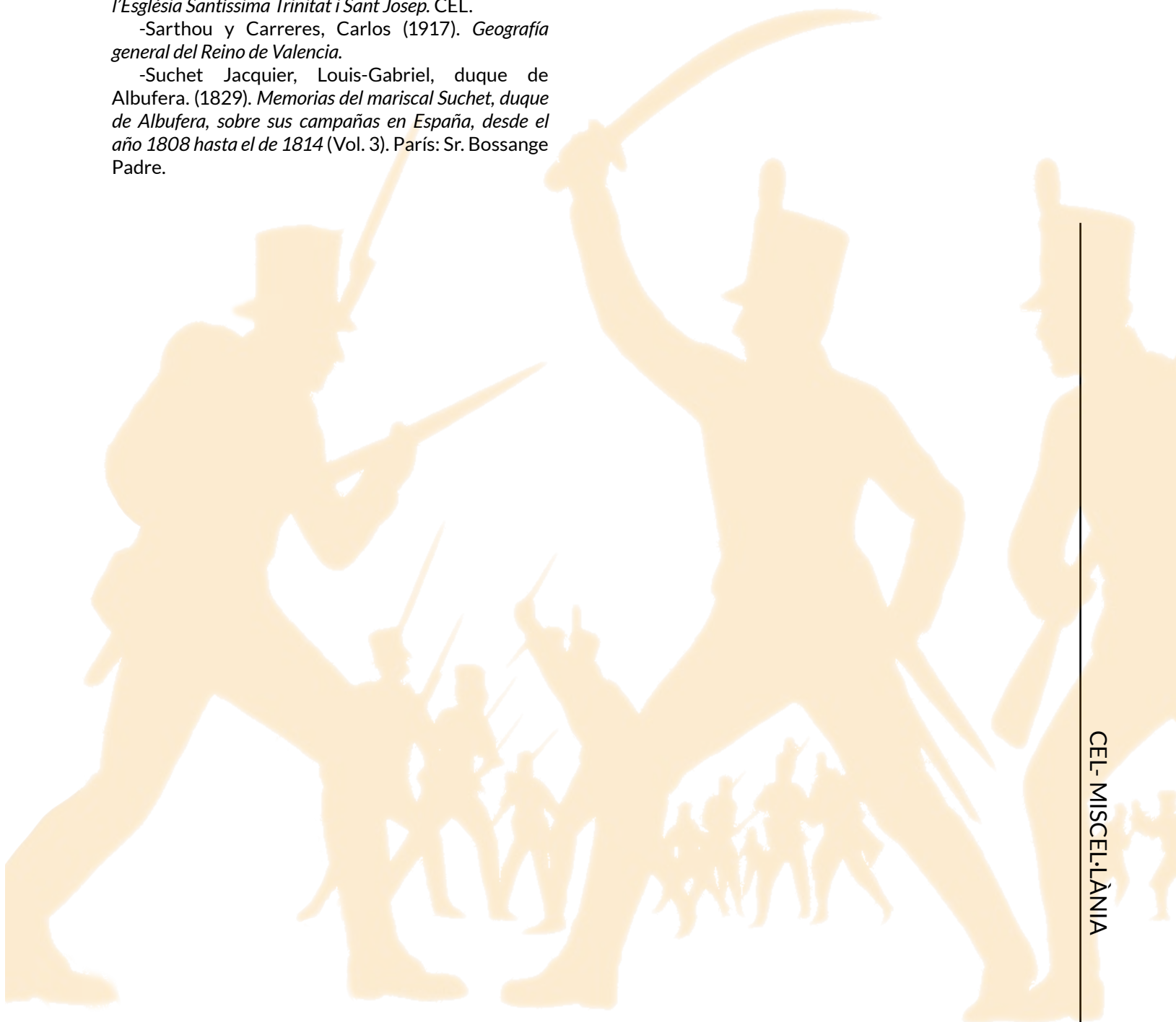
-Arcón, J.L. (2002). "Acción de la Puebla de Benaguacil, o de la Vallbona", *Sagunto. La batalla por Valencia*. Valencia: Museo Histórico Militar Regional Valencia.

-Contelles, A. (2017). *Urbanismo y arquitectura medieval en La Poble de Vallbona* (Valencia). Tesis doctoral, UPV.

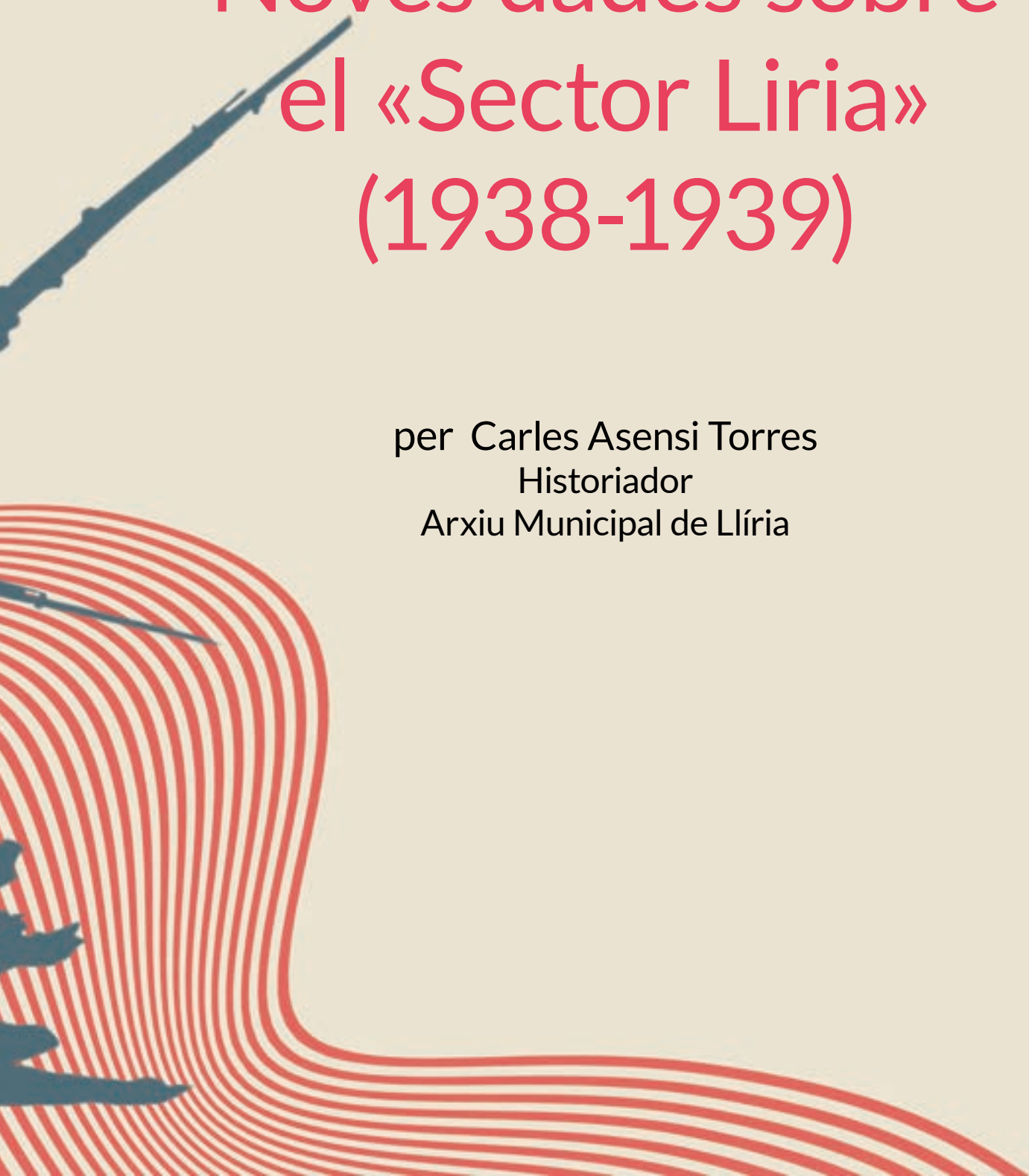
-Tortajada, J. y Jorge, J. (2024). *La Construcció de l'Església Santíssima Trinitat i Sant Josep*. CEL.

-Sarhou y Carreres, Carlos (1917). *Geografía general del Reino de Valencia*.

-Suchet Jacquier, Louis-Gabriel, duque de Albufera. (1829). *Memorias del mariscal Suchet, duque de Albufera, sobre sus campañas en España, desde el año 1808 hasta el de 1814* (Vol. 3). París: Sr. Bossange Padre.

A stylized graphic on the left side of the cover. It features a dark blue pen nib pointing upwards and to the right, with a series of red wavy lines flowing from its tip, curving around the bottom left corner of the page.

Noves dades sobre el «Sector Liria» (1938-1939)

per Carles Asensi Torres
Historiador
Arxiu Municipal de Lliria

INTRODUCCIÓ

Desques'iniaciaren, cap a la meitat de la passada dècada i coincidint amb el 80é aniversari de la Guerra Civil espanyola, els treballs arqueològics de recuperació del patrimoni bèl·lic d'entre 1936-1939 a Lliria, els avanços han sigut significatius. S'han aportat resultats quantitatius i qualitatius a través de les tasques d'un heterogeni grup de persones implicades tant des de l'àmbit científic com des de l'interés de particulars en la defensa d'este patrimoni que a hui dia encara manté una especial atracció, ja que la Guerra Civil, tot i haver succeït ja fa prop de 90 anys, no ha deixat d'estar present en l'imaginari espanyol a imatge de les grans guerres mundials o de l'omnipresent guerra civil estatunidenca¹.

A Lliria destaquen els treballs duts a terme pel Departament d'Arqueologia Municipal, dirigits per Vicent Escrivà Torres i Xavier Vidal Ferrús en la dècada passada, tant al nucli urbà com al terme municipal, en els quals es van recuperar alguns dels elements de fortificacions i defensa passiva de Lliria, adaptant-se el niu de metralladora de Sant Gerard en un dels primers recursos turístics d'esta índole a la província de València en 2015. Posteriorment, l'investigador edetà Jordi Romero Màñez elaboraria, amb la col·laboració del Departament d'Arqueologia Municipal, l'inventari d'un total de 47 elements de fortificació conservats arreu del terme municipal de Lliria, classificats en 7 categories (Romero Màñez, 2019). El volum descrit pel treball de Romero aportava importants dades significatives sobre la importància de les restes llirianes de la Guerra Civil dins del context de l'Ofensiva de València. La posterior revisió de l'inventari, realitzada per Carles Asensi Torres en 2023, confirmaria l'envergadura i importància de les defenses llirianes en l'objectiu de la defensa del Cap i Casal davant una potencial ruptura de la Línia XYZ, augmentant el nombre d'elements en 56, distribuïts entorn de 8 centres de resistència entre els termes de Lliria, Olocau i Benaguasil (Asensi Torres, 2023)².

1 La guerra de Secessió entre confederats i unionistes entre 1861 i 1865, considerada per molts el primer conflicte on s'aplica el concepte de «guerra moderna» i la primera a ser seguida per la premsa gràfica, cosa que va afavorir l'interés pel públic general.

2 Per aprofundir un poc més, podeu consultar l'article d'Asensi i Romero en la revista núm. 8 de *Mirades* (2023)

Junt amb les dades proporcionades pels treballs arqueològics, se suma la consulta de la documentació provinent d'arxius militars i administratius estatals, així com els testimonis escrits deixats pel cronista edetà Josep Durán, que completen els buits i faciliten, d'una banda, la confirmació de les estructures existents i, d'altra banda, la localització de possibles ubicacions de nous elements.

La combinació dels treballs arqueològics, documentals i de prospeccions sobre el terreny fonamenten els resultats presentats ja anteriorment i, a causa del seu èxit, continua sent el full de ruta per a noves recerques sobre l'escenari bèl·lic del 1938-1939 als termes municipals de Lliria, Benaguasil i Olocau³.

A estos resultats de 2023, fruit del treball de localització per part de Vicent Montesinos i Peñarrocha i altres habituals -que també va participar en els treballs de localització anteriors- i Carles Asensi Torres, s'han pogut afegir al volum inventariat prop de 5 elements que aporten noves dades al volum de documentació existent, entre les quals destaquen la localització de dos nous possibles centres de resistència.

Complementàriament, la documentació trobada en els arxius estatals condueix a afirmar que el conjunt de defenses del «Sector Liria» formava part del projecte de línies de defensa immediates a València, cosa que reafirma la importància que les restes conservades conviden a asseverar.

DOS NOUS POSSIBLES CENTRES DE RESISTÈNCIA DEL «SECTOR LIRIA»

A finals de 2023, de la mà de Josep Vicent Montesinos, es rep informació de l'existència d'una sèrie de refugis entorn del centre de resistència de Les Travesses – vedat d'Izquierdo.

D'altra banda, també s'informa de l'existència d'un niu de metralladora a la rambla Castellarda, en la baixada de l'antic camí de Pedralba.

En este cas es coneix que, en les proximitats d'este element, encara hui en dia es conserva el corral Blanc, que pels testimonis documentats va

3 El denominat com Sector *Liria*, es distribueix entre estos tres termes municipals.

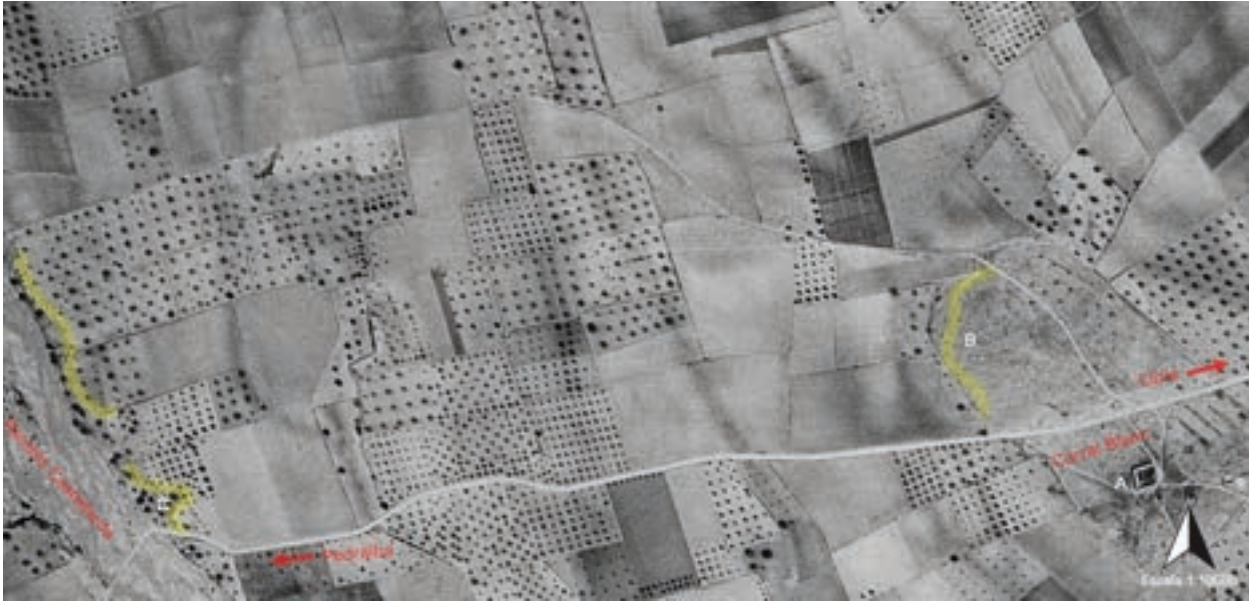
servir d'acantonament de presoners de guerra destinats a tasques de fortificació en la zona⁴.

1. El CR Corral Blanc

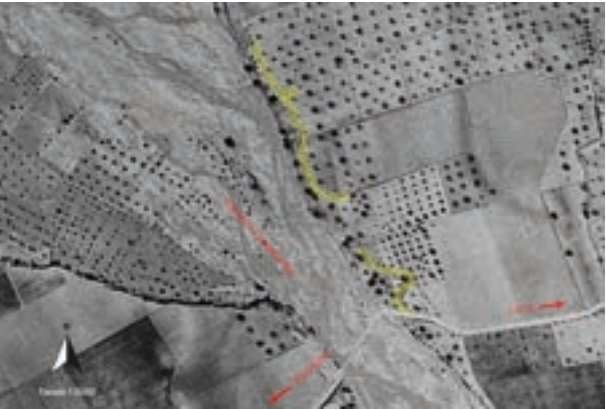
Esta zona, com altres amb característiques similars, aprofita la barrera natural orogràfica de la rambla Castellarda com a punt per a establir un conjunt d'elements defensius organitzat

sota el model de centre de resistència difós per l'arquitecte català Joan Capdevila des de 1938 (Capdevila Elías, 1938).

Amb la localització d'este element de suport defensiu, s'ha acudit a les fotografies realitzades en 1946 i 1956 per part de la Força Aèria Estatinidenca⁵ sobre la geografia espanyola, i s'ha analitzat la zona referida compresa entre les partides del Corral Blanc i del Pla de Montero.

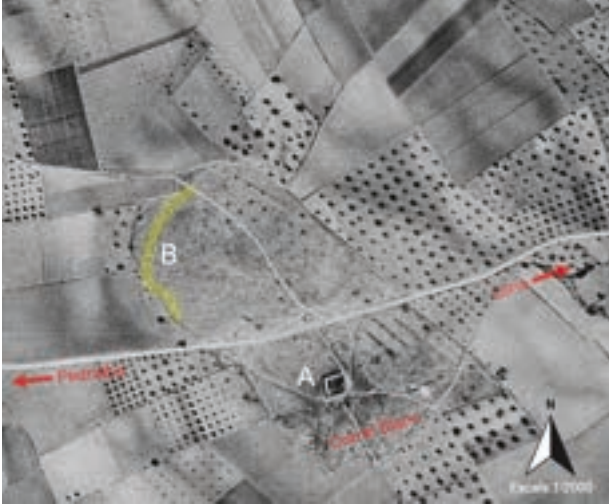
Imatge 1: Conjunt defensiu entorn del Corral Blanc. A (Acantonament de presoners), B (trinxera), C (Niu de metralladora amb línia de trinxera). Vol americà sèrie B 1956-1957. CECAF. IDEV- ICV. Elaboració Carles Asensi Torres (2025)

Imatge 2: Conjunt defensiu entorn del Corral Blanc. A (Acantonament de presoners) B (trinxera). Vol americà sèrie B 1956-1957. CECAF. IDEV- ICV. Elaboració Carles Asensi Torres (2025)

A la dreta, imatge 3: Conjunt defensiu entorn de la rambla Castellarda. C (Niu de metralladora amb línia de trinxera). Vol americà sèrie B 1956-1957. CECAF. IDEV- ICV. Elaboració Carles Asensi Torres (2025)

4 Romero Ferrer (2007).

5 Tant en 1945-1946 com en 1956-1957, l'exèrcit estatinidenc va realitzar una sèrie de fotografies aèries de tot l'Estat espanyol, esta sèrie es coneix com a "vol americà A" i "vol americà B" respectivament, que esdevé una de les fonts documentals fonamentals de l'Espanya anterior als grans canvis socioeconòmics que modificaren paisatges agraris, forestals i urbans. Són de consulta pública en <https://fototeca.cnig.es/fototeca/>

Consultades i analitzades les dades fotogràfiques dels fotogrames a les partides assenyalades, observem indicis del que pareix un exemple de centre de resistència al voltant d'ambdues zones.

Desafortunadament, el sistema de trinxeres ha desaparegut per les transformacions de les últimes dècades en la seua secció nord —on hui hi ha una instal·lació fabril dedicada a la producció de teules— i en la secció sud, per moviments de terres en l'entorn del corral Blanc —que encara hui en dia resta en peu— i, segons el testimoni de José Romero Ferrer, van ser allotjats allí presoners de guerra obligats a treballar en tasques de fortificació, les quals no haurien de restar massa lluny:

Como quiera que los trabajos de fortificación se realizaban en el término de Liria, muchos grupos de prisioneros eran alojados en corrales de ganado. Pablo Rodríguez⁶ en la carta citada nos dice que estuvieron fortificando en la carretera de Liria-Pedralba y pernoctaron unos cuatro meses en el Corral Blanco. [...] suscribe de D. Pablo Rodríguez Imaz, los prisioneros de Codo, Belchite y Quinto, en principio fueron concentrados en campos de concentración cerca del frente y luego trasladados a

Valencia, al edificio de San Miguel de los Reyes y de allí a Liria, para formar en unión de otros prisioneros que se iban concentrando poco a poco, dos batallones de prisioneros militares (Romero Ferrer, 2007).

2. El centre de resistència Arbreda

Se segueix el mateix mètode per a les partides compreses entre l'Arbreda⁷ i la basseta del Vaquer, tenint en compte els testimonis de diversos refugis entorn del Camp de Tir de l'Arbreda, i segons les fotografies històriques de l'Institut Cartogràfic Valencià, on s'observa de manera destacada una línia de trinxeres en zig-zag present fins a les acaballes dels setanta.

Pel que fa a este centre de resistència, pensem que hauria d'incloure's, ateses les condicions del terreny i la distribució d'elements, al conservat a la Cosa Bona, del qual dista a escassos metres, formant un sol centre de resistència compost per dos nuclis diferenciats, la Cosa Bona i l'Arbreda.

Curiosament, en ambdues zones (Corral Blanc i Cosa Bona-Arbreda) es testimonien immobles destinats a l'acantonament de presoners integrats en batallons de fortificacions, en el cas d'este últim se'n documenten fins a dos⁸.

Imatge 4: Restes actuals del conjunt defensiu Centre de Resistència Corral Blanc. A (Acantonament de presoners), C (Niu de metralladora). Ortofoto 2025. IDEV- ICV. Elaboració Carles Asensi Torres (2025)

⁶ Pablo Rodríguez Imaz, natural de Larraga (Navarra), fet presoner a Quinto (Campo de Belchite) durant l'ofensiva republicana d'agost de 1937 sobre Saragossa (Romero, 2007).

⁷ Testimoni oral de Javier Alonso Galduf.

⁸ Pou de Guisoris i pou de Gerard.

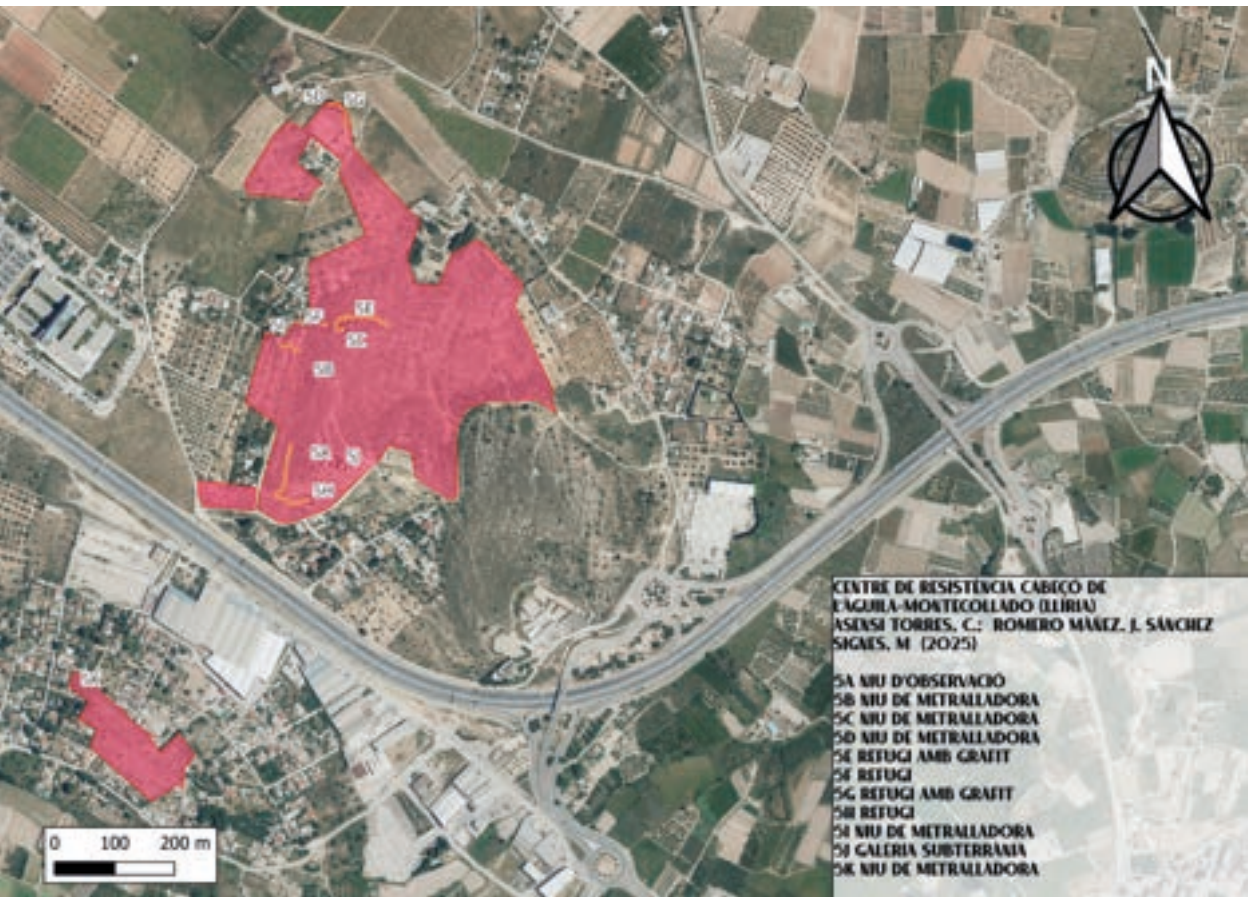
NOUS ELEMENTS QUE AMPLIEN EL CONJUNT PATRIMONIAL DEL «SECTOR LIRIA»

I. El centre de resistència Cabeçó de l'Àguila-Montecollado

Fruit de l'observació i el treball de camp, es documenta un nou niu de metralladora als peus del vessant oest del Cabeçó de l'Àguila, que complementa el centre de resistència homònim i el converteix en un centre de resistència paradigmàtic junt amb els de Cosa Bona-Arbreda i Carrasses (que conserven tots els elements del centre de resistència model).

Imatge 5: Niu de metralladora del Cabeçó de l'Àguila identificat com a 5I. Fotografia: Carles Asensi Torres

De la mateixa manera, este any 2025, s'informa per part de Miguel Arego i Andrés Elena Jiménez, ambdós aficionats al patrimoni de la guerra civil, de l'existència d'un nou element en Montecollado. Visitat l'emplaçament, s'identifica un nou niu de metralladora que relacionem amb el centre de resistència de Cabeçó de l'Àguila, que passa a denominar-se Cabeçó de l'Àguila – Montecollado⁹.

Imatge 6: El centre de resistència Cabeçó de l'Àguila – Montecollado. Asensi, Romero i Sánchez (2025)

9 Tal com s'ha proposat, semblant al cas Cosa Bona-Arbreda.

II El centre de resistència Cabeçó de l'Àguila – Montecollado. Asensi, Romero i Sánchez (2025)

El centre de resistència Carrasses

Amb motiu del trasllat de vehicles sinistrats durant l'episodi de la DANA del 29 d'octubre passat al desballestador pròxim al centre de resistència de Carrasses, el departament de patrimoni arqueològic municipal acudeix a realitzar prospeccions en l'entorn i descobreix un nou niu de metralladora i un refugi en una posició avançada al sud-oest del centre de resistència, pròxim al barranc de Montearagó.

III El centre de resistència Sant Gerard – Sant Vicent

De la mateixa manera, Arego també va avisar de la troballa d'un tram de trinxera amb refugis a la partida de la Canyada de Tello, que, unit a les troballes realitzades en l'entorn de la partida Clotxa del Cossí, augmenta l'àrea del centre de resistència Sant Gerard Foia de la Monja, que ara pensem que és més oportú definir-lo, per la seua extensió, com a centre de resistència Sant Gerard-Sant Vicent.

ELS PRESONERS DE GUERRA: BATALLONS DE FORTIFICACIÓ DEL SECTOR LIRIA I LES DEFENSES IMMEDIATES A VALÈNCIA

Per a la construcció de les grans línies defensives a la rereguarda valenciana, van ser utilitzats milers de presoners de guerra i presoners polítics que van ser sotmesos a treballs forçats.

A finales de julio de 1938 se trabajaba en el municipio de Moncada con la previsión de iniciar en breve los trabajos en las zonas de La Cañada y Los Carasoles, situadas en las localidades de Paterna y Riba-roja de Túria, continuando las obras hasta el final de la Guerra Civil sin que la línea de contacto entre ejércitos llegara a la misma. En su construcción colabora - ron las organizaciones sindicales como lo demuestran las inscripciones en fortines de la misma, utilizándose batallones de presos y prisioneros sacados de las cárceles e incorporados a las construcciones defensivas junto con batallones de obras y fortificaciones¹⁰.

Aleixandre, José (2019). Las líneas defensivas de Valencia en La línea de defensa inmediata en Rafelbunyol. Ajuntament de Rafelbunyol. 36.

En el cas de la construcció de la línia defensiva de Lliria, el denominat en la documentació com a «Sector Liria», la documentació existent trobada

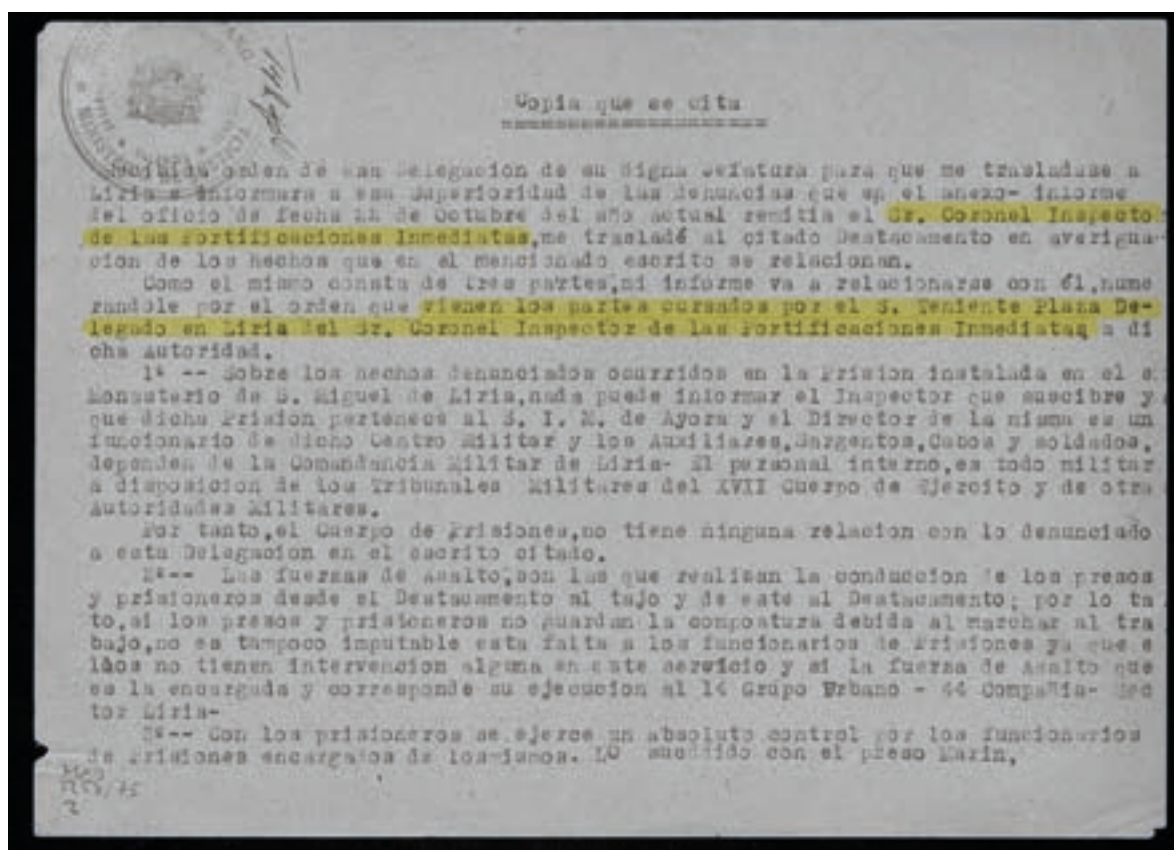
Imatge 7: Tram de trinxeres, ubicat a la Canyada de Tello, incorporat al centre de resistència Sant Gerard-Sant Vicent en aquest 2025. Google Maps (2025).

¹⁰ Aleixandre et alii (2019:36).

en els arxius militars i estatals —en concret el Centre Documental de Memòria Històrica (CDMH)— ens proporciona valuosa informació sobre els batallons disciplinaris destinats a la construcció del sistema defensiu al voltant de Llíria.

A hui dia es documenten 3 batallons¹¹ de fortificació compostos per presoners de guerra, la majoria d'ells capturats en l'ofensiva republicana de Saragossa de 1937 —de la mitificada batalla de Belchite (Romero, 2019)— sota les ordres superiors del coronel inspector de les Fortificacions Inmediates¹², tal com es documenta en l'informe amb signatura CDMH PS MADRID C1258 EXP00075 0002 [vegeu document núm. 2] i que també aporta dades sobre l'oficial encarregat d'elaborar els informes corresponents, el tinent Plaza¹³.

Per tant, podríem aventurar-nos a establir que, segons la informació que ens aporta este informe, el conjunt de defenses dissenyades amb el nom «Sector Liria» forma part del pla per a defensar València i, per tant, esdevenen el punt més a l'avantguarda situat al nord-oest del cap i casal, establint una línia defensiva que guarda els tres punts d'una potencial penetració de les tropes de Franco: una al nord, al voltant de la carretera i els camins provinents de Sogorb; una al nord-oest, en l'entorn de les vies i els camins que s'uneixen amb el sector Xèrica-Alcubles, i una a l'oest, al voltant de les vies que uneixen el sector Higuieruelas-Pedralba. Cal advertir que el front de la Línia XYZ distava a 33 km de distància de Llíria, en el vèrtex de La Salada (a les serres d'Andilla) com a punt més pròxim de l'acció bèl·lica.

11 L'1, 6 i 11 (CDMH PS MADRID C0682 EXP00011).

12 Possiblement es referisca al coronel Tomás Ardid Rey. En este punt cal destacar el treball d'investigació de José Durbán, publicat en el número 13 de la revista Lauro, sobre el protagonisme del valencià tinent coronel Sebastià Carrer Vilaseca (Durbán, 2023).

13 No obstant, a hui dia encara no hem pogut identificar de manera completa este oficial, delegat del coronel inspector de les Fortificacions Inmediates a València.

Imatge 8: Detall del document núm. 2 de l'expedient titulat com Informe de inspección relativo a la falta de vigilancia de presos en el Destacamento de Prisioneros de Liria (Valencia), on detalla que tots els comunicats venen cursats pel tinent Plaza, delegat en Llíria del coronel inspector de les fortificacions immediates. CDMH PS MADRID C1258 EXP00075 0002.

CONCLUSIÓ

El conjunt patrimonial de Lliria construït durant la Guerra Civil esdevé el més nombrós i millor conservat de la província de València. Les seues característiques d'ubicació han afavorit la conservació de la major part d'este conjunt, ja que quasi la totalitat conservada es localitza sobre turons on l'acció antròpica no ha destruït estes obres d'enginyeria militar. Este conjunt, investigat i documentat des de 2018, continua augmentant en quantitat i confirmant amb dades arqueològiques la dimensió estratègica, l'envergadura, l'esforç humà i material i el protagonisme defensiu que les autoritats militars de l'Exèrcit Popular de la República van conferir a tot este conjunt denominat com a «Sector Liria», que s'estén des dels límits del terme de Lliria amb Olocau fins al terme municipal de Benaguasil, comprén un total aproximat d'una àrea de 15 quilòmetres i establix una planificació fortificada entre el barranc del Carraixet i el riu Túria.

La documentació trobada hui dia permet incloure el «Sector Liria» en el sistema de defenses immediates a València i el converteix en el punt més a l'avantguarda al nord-oest de la capital, seguit per la cèlebre línia Puig-Carasols-Vilamarxant.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Aleixandre, J; Badenes, J i Clemente, E. (2019). *La línia de defensa immediata en Rafelbunyol*. Ajuntament de Rafelbunyol.

Asensi, C i Romero, J (2023) "Lliria: l'avantguarda en la defensa de València", en *Mirades* núm. 8. Institut d'Estudis Comarcals del Camp de Túria.

Asensi Torres, C (2023). "Sang, suor i ciment: la línia fortificada de Lliria durant la Guerra Civil (1938-1939). Ofensiva de València en Lauro". *Quaderns d'història i societat*, núm. 13. Ajuntament de Lliria.

Durbán Aparisi, J (2023). "Sebastián Carrer, una biografia truncada en la defensa de Valencia en Lauro". *Quaderns d'història i societat*, núm. 13. Ajuntament de Lliria.

Romero Ferrer, J. (2007). La guerra civil en Lliria. Blog.

Romero Màñez, J (2019). *Paisatges de guerra: la rellevància de Lliria en la defensa de València*. Ajuntament de Lliria.

Una escola, una mirada: Olga Esteban i l'art com a territori lent

ENTREVISTA A OLGA ESTEBAN per Abel Estellés García

1. Com va començar tot? Recordes què va ser allò primer que et va moure a expressar-te a través de l'art? Era una forma d'entendre el món o més prompte d'escapar d'ell?

O. D'escapar d'ell. Va començar, no recorde exactament el punt inicial exacte, però jo no tenia un bon ambient a casa i tampoc a l'escola. Per tant, trobe que l'art era el moment en què jo trobava la pau que necessitava sense que ningú em destorbara i trobe que allò ho va començar tot. Sí, era una forma d'escapar d'ell. És el moment en què tu t'aïlles un poc i trobes pau.

A. Molt bé. I junt amb això, encara que no estiguera planificat, què va ser el primer que vas fer? Això que vas dir: m'agradarà seguir per este camí?

O. Jo trobe que va ser el cúmul d'estar hores i hores dibuixant. Arriba un moment en què t'adones que el 85-90% de temps lliure que tens el fas servir dibuixant. I és quan t'adones que és la cosa teua, o el que vols que siga per a tu, per on t'agradaria anar.

2. Has creat una escola d'art amb seu a Alaquàs i la Pobla de Vallbona. Quin és l'impuls darrere d'este projecte? Què et faltava en els espais educatius que vas conèixer com a alumna?

O. Jo pense que al final, quan passen els anys, busques un... és un poc el mateix, no? Quan ets xicotet, tu no pots decidir en quin espai desenvolupar-te, però quan ja ets adult sí que tens recursos, aleshores... amb els recursos que tens, el següent pas és buscar eixe espai. Supose que amb això, una cosa va portar a l'altra. Vaig fer-me major i vaig començar a tindre recursos i a partir d'ahí, aleshores, el que em va dur al següent pas va ser crear el meu propi espai, perquè tampoc estic a gust en els altres espais. Aleshores, també havia de crear el meu propi espai.

A. I t'ha agradat, durant estos anys, ser professora?

O. Sí, al principi és molt complicat, perquè no és fàcil i t'ha d'agradar. T'ho pots prendre com un joc a l'inici, però quan passa el temps t'adones que és una cosa molt seriosa, és una gran responsabilitat, perquè tu deixes una marca en les persones i has d'intentar trobar els elements adequats, ja que no totes les persones responen igual a les teues ensenyances.

Aleshores, tu també t'has de formar, també has de créixer i ser un repte. A mi també em sembla que és molt creatiu, i per això també m'agrada la pedagogia, trobe que és supercreativa, perquè has de desenvolupar projectes i programacions concordes amb el que tu vols ensenyar.

3. Has ajudat a formar moltíssimes persones, però a tu qui t'ha format? Quins artistes, mestres o referents t'han marcat més com a creadora i com a professora?

O. El més curiós és que no tinc artistes de referència, és a dir, no en tinc un que diga: "és que este és el millor i jo sense ell no vaig a cap lloc". No. Jo vaig formar-me primer en Arts i Oficis, després vaig anar a l'Institut d'Arts, a Batxillerat Artístic, i ja més tard a la facultat. Aleshores, en esta trajectòria jo he conegut molts artistes i,

sobretot, el que més m'ha agradat és la història de l'art. Realment, no m'he tancat a res perquè l'art en general m'agrada. L'art és el resultat d'una motivació i d'una necessitat sociocultural en el moment en què es realitza i és una forma de comunicació. Aleshores, si entens en quin context s'ha desenvolupat l'obra, crec que pots arribar a admirar-la d'una altra manera. El missatge a mi em guanya més que la mateixa expressió visual plàstica. Si m'informe en quin context està desenvolupada, l'aprecie ja de forma diferent. Sí, tal vegada plàsticament no és el que més m'agrada, depèn de l'artista, però el que m'agrada és el llenguatge en si i les possibilitats que té. A més, coneixent les històries, la història, coneixent les formes d'expressió... al final acabes valorant tot molt més que qualsevol classe d'art.

4. Com defenses la teua pedagogia en un món que només vol rapidesa, resultats i espectacularitat?

O. Jo, quan hi entra una persona que espera en dos dies fer el que normalment s'estimula per a fer en huit anys, cinc, sis (depèn de cadascú), només vull dir que això és un miracle. Jo soc mestra, però no et puc donar la capacitat d'aprenentatge a velocitat de... És de veres que genis, com tot en la història, sempre hi ha hagut,

però en quin percentatge? Baixíssim. Tal vegada jo t'explique alguna cosa i en deu minuts l'has agafat, i en dos mesos fas uns dibuixos increïbles, però això passa en una persona de cada mil que hi poden entrar...

Només entrar per la porta ja volen saber pintar. Jo, abans que pensen que soc una mala mestra, que no estic capacitada per a ensenyar, preferisc dir directament: "això en dos mesos no t'ho puc ensenyar". Així no perd el temps l'alumne, ni jo.

A. Ja, i, a més, això genera una sensació que la classe "agafa un mal rotllo"... no hi ha contextos...

O. Acaben marcant expectatives que no sé, ni puc, complir. Tinc una pressió ahí...

5. L'escola està oberta a totes les edats. Quines diferències en les formes d'ensenyança i aprenentatge penses que són les més substancials?

O. Tenen molts punts en comú i després hi ha diferències... i estes diferències són que els xiquets, per exemple, no tenen vicis, estan oberts a qualsevol consell i forma de fer, per tant, és més fàcil ensenyar un xiquet que un adult.

A. Però també hi ha adults que es deixen, no?

O. Els que no es deixen no és que no ho vullguen, sinó que si són més majors que tu han d'aprendre d'alguna manera. La seua educació és diferent i adaptar-se a vegades costa molt, però una vegada et coneixen bé, i tu coneixes l'altra persona, també es crea un llaç emocional, ja que també ha d'haver-hi connexió en la relació professor-alumne.

6. Vivim en una època en què tothom vol fer "art" per a pujar-lo a xarxes. En eixe context... què significa "crear" per a tu? Quina diferència hi ha entre expressar-se i exhibir-se?

O. Molta. El que produïm és un mecanisme d'expressió que no necessita ni anar a certa velocitat ni que es puge a les xarxes socials, perquè ja és un mitjà de comunicació per naturalesa. Per tant, és una cosa que es fa de manera sistemàtica, i es nota perquè no és com si estigueres fent encàrrecs. Quan expresses el que tens dins no ho fas en cinc minuts, perquè és molt complex. Aleshores, resoldre això que et mou no es fa en dos dies, siga un projecte d'art, d'escriptura o de música... un disc no es compon en una setmana, no es poden pujar cançons cada dia. És impossible. No tindria ànima, estes

cançons serien com fabricar caps de cartó. Sí, molt bonic, però què et durarà l'emoció? El moment, l'instant. L'endemà ja estaríem esperant una cançó nova perquè ens quedariem buits. Aleshores, no ho veig creatiu. Puc escoltar obres cada dia en Instagram, però no els veig ànima. No hi ha ànima. Quan una obra no té ànima, dura el que dura l'emoció.

A. Són com hamburgueses del McDonald's.

O. Exacte, està buit. Són molt saboroses per les coses que hi posen, però una vegada te les has menjades, ja no... ja no saps què fer. I ara què? Demà una altra vegada el mateix.

A. Sí, total, i això està passant en moltíssimes parts de la societat. Tot el consum massiu, ràpid, sense cap estímul real ni ànima. I ara la IA...

O. Mira, la IA precisament és una cosa que no em preocupa. O siga, em preocupa, em preocupa l'impacte que pot generar quant a manipulació. Això sí que em preocupa, però no la part artística, perquè al final el que és creatiu és el sentiment i l'emoció. Mentre no es cree una IA que puga sentir i emocionar-se, trobe que necessita una persona darrere i una batuta que la dirigeixca. El producte no valdrà el que val realment... si una persona fa art a través d'IA i no la fa servir amb gust i amb la formació corresponent, de

disseny, per exemple, acaba sent horrible. Si un dissenyador gasta la IA com a ferramenta, sap la teoria dels colors, com impacta un producte segons la posició d'un cartell, la composició, etc., pot usar la IA i pot fer-la servir com una molt bona ferramenta.

A. Al final és una ferramenta més. No tenia cap pregunta sobre IA, però ho hem abordat igualment :)

7. També tens una botiga d'art i material creatiu. Com combines la part comercial amb la visió ètica i pedagògica del teu projecte?

O. Són diferents, però... bé, al final, sobre la part comercial, estem parlant que són materials que es fan servir per a la part pedagògica, per tant, és com un suport positiu. És a dir, quan un alumne necessita el material per a poder executar la seua obra, no s'ha de desplaçar. I ja parlem una altra vegada de quilòmetre zero, que és un impacte ambiental mínim, perquè tens la botiga en el mateix espai on estàs treballant. I respecte al veïnat, si fa no fa igual. No abastiré persones que viuen a 30 quilòmetres, però sí el veïnat, els pobles veïns, que pugen vindre amb bicicleta o caminant...

A. I per a tu, en el teu temps, com és? Com significa això, treballar en les dues coses?

O. Necessites ajuda, òbviament. Necessites delegar. Jo ara estic delegant, tinc dues persones en l'equip que treballen amb mi, que tenen les mateixes motivacions. És un repte, a mi m'agrada perquè al final és com sentir que forme part d'un col·lectiu. També és el que jo he viscut de més menuda, m'ha mancat l'equip, formar part d'un grup... així que sempre m'ha fet il·lusió treballar en equip i fer colla i pinya. Bé, de moment està funcionant i estic molt a gust.

8. Quina és la part més difícil de sostindre una escola d'art en un sistema que no t'ho posa fàcil?

O. L'econòmica, sempre. Al final els autònoms... tenim impostos a pagar, però no

només els autònoms, sinó tots els treballadors, tots els assalariats, i tots hem de pagar impostos, però el sistema no t'ho posa gens fàcil. De vegades, emprendre... si no tens capital, no és fàcil. Hi ha moltíssima gent que és molt vàlida, però no té recursos econòmics. No pot fer-ho. Hi ha idees brutals que si es pogueren muntar, serien negocis meravellosos; no obstant això, s'estan carregant el negoci local per això, perquè no ens posen les coses fàcils. És una llàstima perquè tu vas pel carrer i cada vegada n'hi ha menys... Ara estem molt també en això de tirar i comprar, res de renovar, i penses: "però si estes sabates les tinc noves pràcticament; aleshores, on les arreglaré? No, és que el sabater del cantó ja ha tancat".

A. I després hi ha la típica: "però és que et costa més barat comprar-te'n unes noves".

O. Esta frase l'odie, perquè t'agafen ganes de seure i no fer res més, és a dir, tu saps què et costa més barat? A costa de què? Estàs formant part d'un sistema d'explotació laboral i explotació ecològica enorme.

9. Si haguérem de visitar una exposició amb només tres obres que representaren el teu projecte vital, quines serien i per què?

O. Les obres que representen el meu projecte vital consisteixen en una barreja de moltes. No és un estil concret. A més, jo cada temps en descobrisc una de nova que "em flipa". Per exemple, ara "em flipa" molt Guillermo Lorca. M'encanta este artista perquè és innovador i artistes innovadors n'hi ha poquets. Quan arriba algú que està oferint alguna cosa diferent, que s'ha atrevit, és quan t'impacta i dius: "guau". A més, no té por de mostrar el que porta dins.

Ara estic seguint també una altra xica que ha fet Belles Arts i té un projecte que a mi m'encanta, que no té res a veure amb el que fa Guillermo Lorca. Ell és barroc i realista, hiperrealista. Esta xica representa l'abstracció total, però ha creat una manera nova d'expressar-se amb un material diferent i que ha fet ella personalment, i els quadros funcionen, ha explotat, són espectaculars i són abstractes, i a mi m'arriben d'una manera... Són totalment contraris, però és

el que m'arriba a mi. Ells mateixos han trobat això que els marca la diferència, ho han tret fora i això impacta, i són contemporanis i són de la nostra edat. Jo al·lucine amb ells.

A. Com es diu ella?

O. No recorde el cognom, però es diu Gemma i l'he descobert fa uns mesos. I sí, per xarxes socials, però és que esta xica té una molt bona trajectòria, no produïx un quadre al dia, fa exposicions i està mesos treballant en les exposicions i va pujant el procés de producció. "Mola" molt seguir-la perquè fa una cosa totalment diferent i és molt difícil... Sí, estic

al cent per cent segura que molta gent està intentant esbrinar quin material és el que gasta, però és que no t'ho dirà, perquè el mescla ella. És artista i és química.

10. Estàs treballant ara en alguna proposta nova? Podries avançar-nos alguna línia futura del projecte, algun somni que encara no t'hages permès complir?

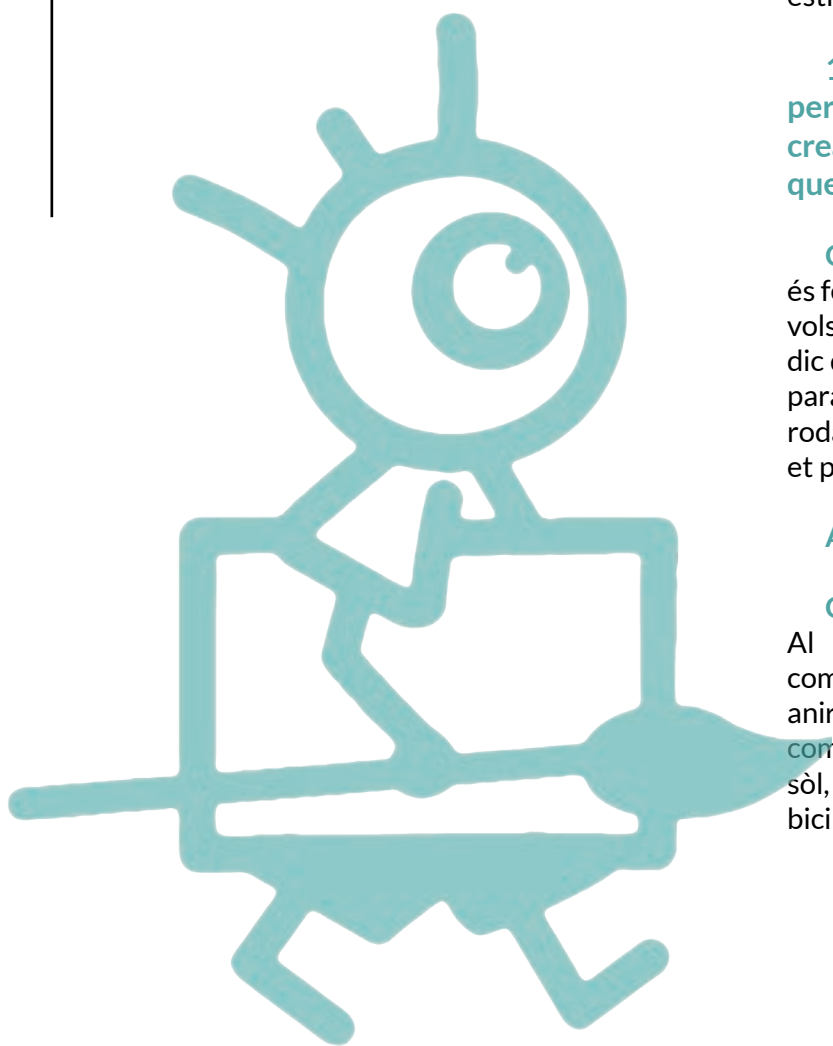
O. En això estic. Ho he anat posposant, però sempre he fet exposicions col·lectives i, bé, diguem que pel tema de dur les escoles, i altres, i que no he tingut equip, sempre he estat a soles, el cúmul de feina que tenia no em deixava temps lliure per a poder dedicar-me a pintar. Sí que pintava encàrrecs, però ja no, perquè el poquet de temps que tens te'l dediques a fer-los i no pots fer exposicions. Aleshores, el meu projecte futur és desenvolupar una exposició, que ja he començat, però no tinc tant de temps... però estic en això, per descomptat.

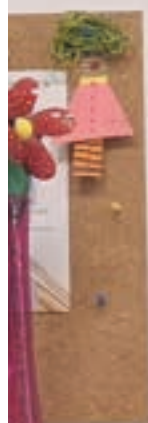
11. Finalment: què els diries a aquelles persones (xiquets, joves o adults) que volen crear i, així i tot, no s'atreixen, que pensen que no "servixen per a l'art"?

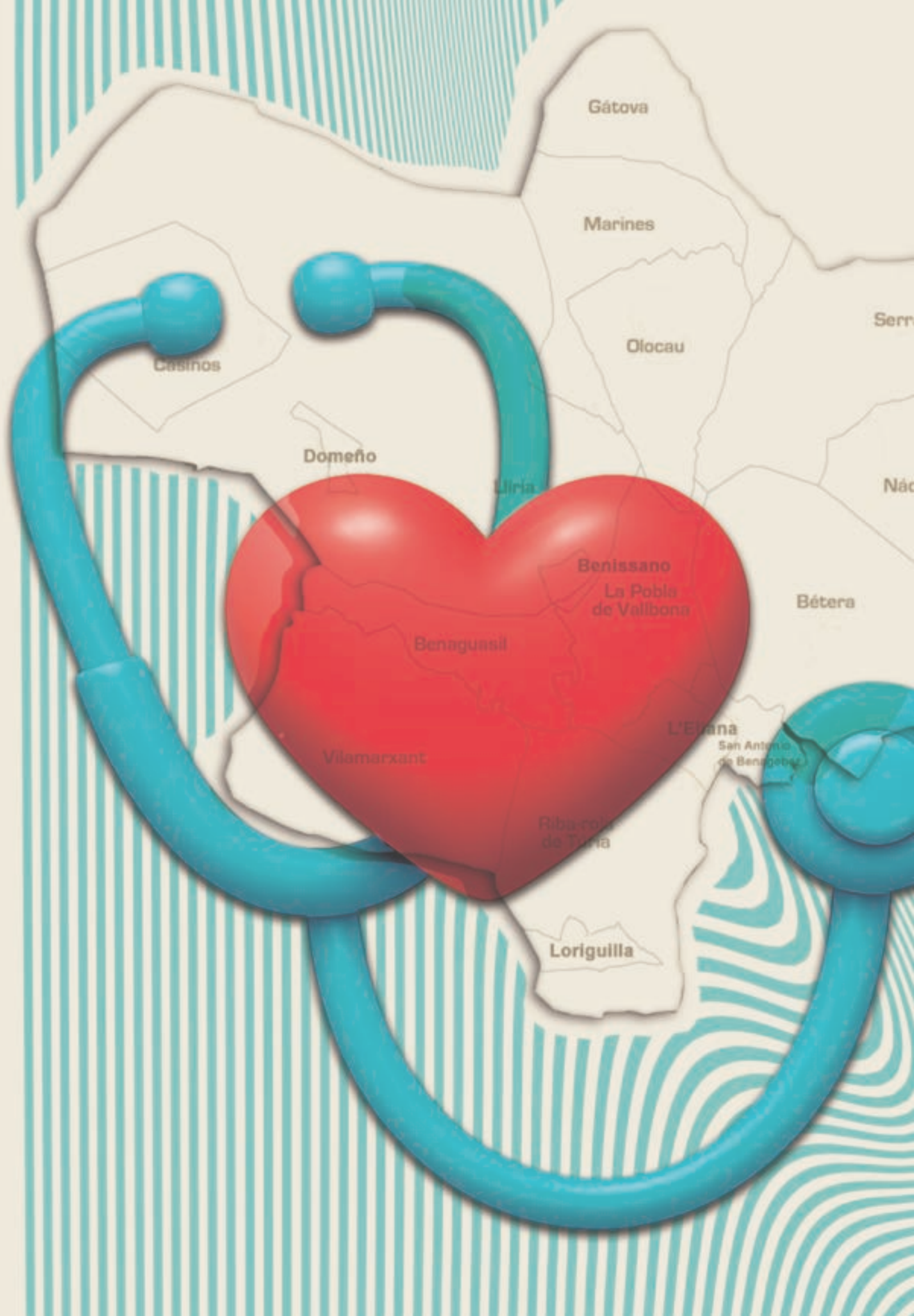
O. Que s'atrevisquen, perquè al final la vida no és fer el que volen els altres. Hauria de ser el que vols fer tu, i si això és el que vols fer tu... sempre dic que qui no ho intenta no sabrà on ha d'anar a parar. Tot és començar. Una vegada comences, ja roda, és com quan muntas en una bicicleta, que et pegues la primera...

A. Pedalejar.

O. Exacte. Ja comença per inèrcia a rodar. Al final és iniciar, començar. Una vegada comences... El que no sabràs exactament és on aniràs i on acabaràs, però el que és important és començar a pedalejar. La primera vegada caus al sòl, però després ja t'alces. La sensació d'anar en bici "mola".

Gátova

Marines

Olocau

Serr

Nac

Bétera

L'Eliana

San Antonio
de Benagéber

Riba-roja
de Tàrrida

Loriguilla

Domeño

Ullria

Benissano

La Pobla
de Vallbona

Benaguasil

Vilamarxant

Casinos

Una FP de sanitat per al nou Institut de la Pobla de Vallbona

per Paula Galván Martínez

La salut és, segons l'OMS, l'eix central del benestar d'una societat. Sense una sanitat forta, pròxima i eficient, qualsevol altre pilar de la nostra societat queda coix. I este principi universal pren una rellevància encara més viva en territoris com el Camp de Túria, una comarca que creix i es transforma a gran velocitat, on les noves famílies arriben cada dia a pobles que abans foren tranquils racons agrícoles i hui són nuclis urbans que han duplicat la seua població en poc més de 10 anys. La Pobla de Vallbona, en el cor d'esta comarca, és l'exemple més clar: un municipi que ha duplicat la seua població en poques dècades amb la creació de més d'una vintena d'urbanitzacions que, juntament amb el nucli urbà, bateguen amb força i reclamen, amb urgència, els serveis que esta població exigeix.

Este creixement, tot i ser signe de prosperitat, implica una pressió creixent sobre les estructures públiques, especialment les sanitàries i les educatives. L'Hospital de Lliria, hospital de referència a la comarca, ha de cobrir una demanda cada vegada més gran, acompanyat per una xarxa de centres de salut (Benaguasil, Riba-roja, Bétera, la mateixa Pobla,

entre d'altres), consultoris auxiliars, farmàcies i residències per a persones majors. Però totes estes infraestructures, per molt modernes o ben organitzades que siguen, no funcionen sense el seu vertader motor: els seus i les seues professionals. Tècnics en cures auxiliars d'infermeria, infermers/eres, tècnics/tècniques de laboratori, radiòlegs/òlogues, tècnics/tècniques en farmàcia, personal d'emergències... tots i totes són imprescindibles perquè la màquina sanitària no pare. I ací és on naix la necessitat, ineludible, d'apostar per la formació sanitària des del territori.

Actualment, a la comarca del Camp de Túria tenim una pobra oferta formativa en FP de la família de sanitat amb un únic institut, l'IES Laurona, a Lliria. En este centre sols es realitza el Grau Mitjà de Farmàcia i Parafarmàcia i el Grau Superior de Dietètica, els dos a la vesprada. D'altra banda, està l'IES Les Alfàbegues de Bétera. Atesa la pobresa de l'oferta actual en cicles formatius de la família sanitària al Camp de Túria, esta proposta que avui plantegem és el principi per començar a fer revertir esta situació. Es tracta d'una iniciativa que busca

ampliar progressivament les opcions formatives en l'àmbit sanitari a la comarca, que respon a una demanda creixent i no coberta.

El nou institut núm. 2 que es construirà en els pròxims anys a la Pobla de Vallbona es projecta amb quatre línies d'ESO, tres de Batxillerat (artístic, humanístic i social, i científic i tecnològic) i dos línies de cicles formatius de la família de Comerç i Màrqueting. Este institut no pot ser només un centre més en la xarxa educativa. Té l'oportunitat i la responsabilitat d'esdevindre un espai estratègic per formar els/les professionals que el sistema sanitari comarcal demana amb urgència. No es tracta de crear una oferta atractiva per als estudiants, que també, sinó de donar resposta a un crit que ve de les urgències col·lapsades, de les farmàcies desbordades, dels centres de salut on el temps ja no dona per a més. Implantar cicles formatius de l'àmbit sanitari en este nou centre no és un caprici, ni un luxe, ni una opció entre moltes. És la clau per assegurar el futur de la salut al Camp de Túria.

Hi ha diversos cicles formatius que són fonamentals per a cobrir les necessitats actuals i futures. El de Tècnic en Cures Auxiliars d'Infermeria (TCAE), per exemple, és vital en qualsevol centre de salut, hospital, clínica dental o residència. Estos professionals són els qui sostenen el dia a dia dels pacients, els qui acompanyen, assistixen, vigilen. També el de Tècnic en Emergències Sanitàries, que actua com a pont a escala social mitjançant el transport sanitari i l'atenció immediata, cobrint un servei essencial per a la comunitat i reforçant la xarxa sanitària en el territori. Els tècnics superiors en Imatge per al Diagnòstic, en Laboratori Clínic, Documentació Sanitària o en Higiene Bucodental completen un quadro imprescindible per a una sanitat que aspira a ser moderna, eficient i pròxima. Sense estos, cap diagnòstic és possible, cap tractament és segur.

Actualment, estos cicles no estan suficientment implantats a la comarca. Això obliga els/les joves que volen estudiar en este camp a desplaçar-se a altres ciutats com ara València, Paterna o Castelló, amb els costos que això suposa (econòmics, però també emocionals i logístics). I el més greu: quan acaben, sovint es queden a treballar fora, allà on van formar-se i van realitzar les pràctiques, alimentant la roda del desequilibri territorial. Formar-los

a la Pobla, en canvi, és garantir arrelament, compromís i resposta local. És donar als nostres joves l'oportunitat de créixer professionalment en el seu propi entorn, i alhora assegurar al sistema sanitari comarcal la incorporació de professionals pròxims, motivats i ben formats.

La instal·lació d'estos cicles a la Pobla permetria una sinergia natural amb els recursos sanitaris existents. L'Hospital de Lliria podria acollir alumnes en pràctiques, consolidant-se com un hospital docent de referència. Les farmàcies locals, els centres de salut, les clíniques dentals i residències serien espais reals d'aprenentatge, on els estudiants podrien aplicar allò que aprenen en les aules a través de les seues estades en l'empresa. És, de fet, el model que millor funciona: el que connecta la formació amb el treball real, el que permet una inserció immediata i eficient en el mercat laboral. A més, això contribuiria a descongestionar el sistema i generar una borsa de personal auxiliar que alleugeriria la càrrega dels serveis actuals.

La realitat, però, no pot ignorar els obstacles. Perquè este projecte es faça realitat, cal voluntat política, coordinació institucional i inversió decidida. La Conselleria d'Educació ha de prioritzar l'oferta de cicles sanitaris en este nou centre. No hi ha prou a construir aules; calen laboratoris, material mèdic, espais per a pràctiques, equipament tecnològic. El més car, el material, s'incorpora a l'aula gràcies a material que sobra dels magatzems i amb la col·laboració de l'Hospital de Lliria i altres centres de la comarca. A més, la gran presència de clíniques privades, dentals i altres centres de salut de la comarca ens ajuda a poder plantejar la creació de conferències en l'aula pels professionals de la comarca. La Conselleria de Sanitat, per la seua part, ha de veure en este projecte un aliat estratègic per a resoldre el dèficit estructural de personal que hi ha en el sistema. Les pràctiques formatives han de tindre lloc garantit i qualitat assegurada. L'Ajuntament de la Pobla, com a impulsor i referent, ha de liderar esta demanda davant la Generalitat, amb el suport de la Mancomunitat i del teixit empresarial i sanitari de la comarca.

No es pot oblidar tampoc la dimensió social d'esta aposta. Formar professionals sanitaris a la Pobla no és només un moviment tècnic, és també un acte d'empoderament del territori. És

reconéixer el potencial dels/les nostres joves, creure en la seua capacitat per cuidar, per sanar, per innovar. És donar-los una opció digna de futur, que no implique marxar lluny. A més, la participació d'este alumnat d'FP de sanitat té una repercussió en la població i en la comarca, ja que normalment organitzen projectes d'educació per a la salut en centres de Primària, Secundària i amb gent gran del municipi. És donar una acció social per a millorar la salut del municipi i per a sembrar vocacions entre els xiquets i xiquetes que hui encara estan a l'escola, però que veuran, en les aules del seu poble, una via real per a ajudar els altres i construir una carrera amb sentit.

El moment és ara. No podem permetre'ns deixar passar esta oportunitat històrica. En un context de saturació sanitària i creixement demogràfic, el nou institut de la Pobla ha de nàixer amb una missió clara: ser el bressol dels futurs professionals que cuidaran de nosaltres. Que les seues aules siguen espais de vida, de simulació, de pràctica, de compromís. Que el seu so siga el dels pulsòmetres, el dels debats sobre ètica clínica, el de les ganes d'aprendre. Que siga, en definitiva, un cor que batega fort per la salut del Camp de Túria.

La comarca ho necessita. Els seus habitants ho reclamen. I la Pobla, per grandària, ubicació i dinamisme, és el lloc ideal per acollir este projecte. Tenim la infraestructura en camí, tenim la demanda laboral, tenim la vocació. Només falta la decisió política i l'agilitat administrativa per a transformar esta possibilitat en una realitat tangible. No deixem que el futur ens passe de llarg. Que este nou institut no siga només una suma de metres quadrats, sinó una suma d'il·lusions, de responsabilitats i de cures. Perquè, com s'ha dit tantes vegades, la salut no pot esperar. I tampoc ho pot fer la formació dels qui han de protegir-la.

Amb una aposta decidida per la formació sanitària a la Pobla de Vallbona, el Camp de Túria pot construir un model de comarca sostenible, autosuficient i centrat en les persones. Un model que no només atenga la ciutadania, sinó que la forme, la motive i li done l'oportunitat de créixer sense renunciar a les seues arrels. I això, en el món actual, és un valor incalculable. És l'hora de convertir esta visió en una realitat. És l'hora que la Pobla de Vallbona esdevinga el cor formatiu de la salut al Camp de Túria. I cada batec que nasca

en les seues aules serà una nova esperança per a tots i totes.

BIBLIOGRAFIA:

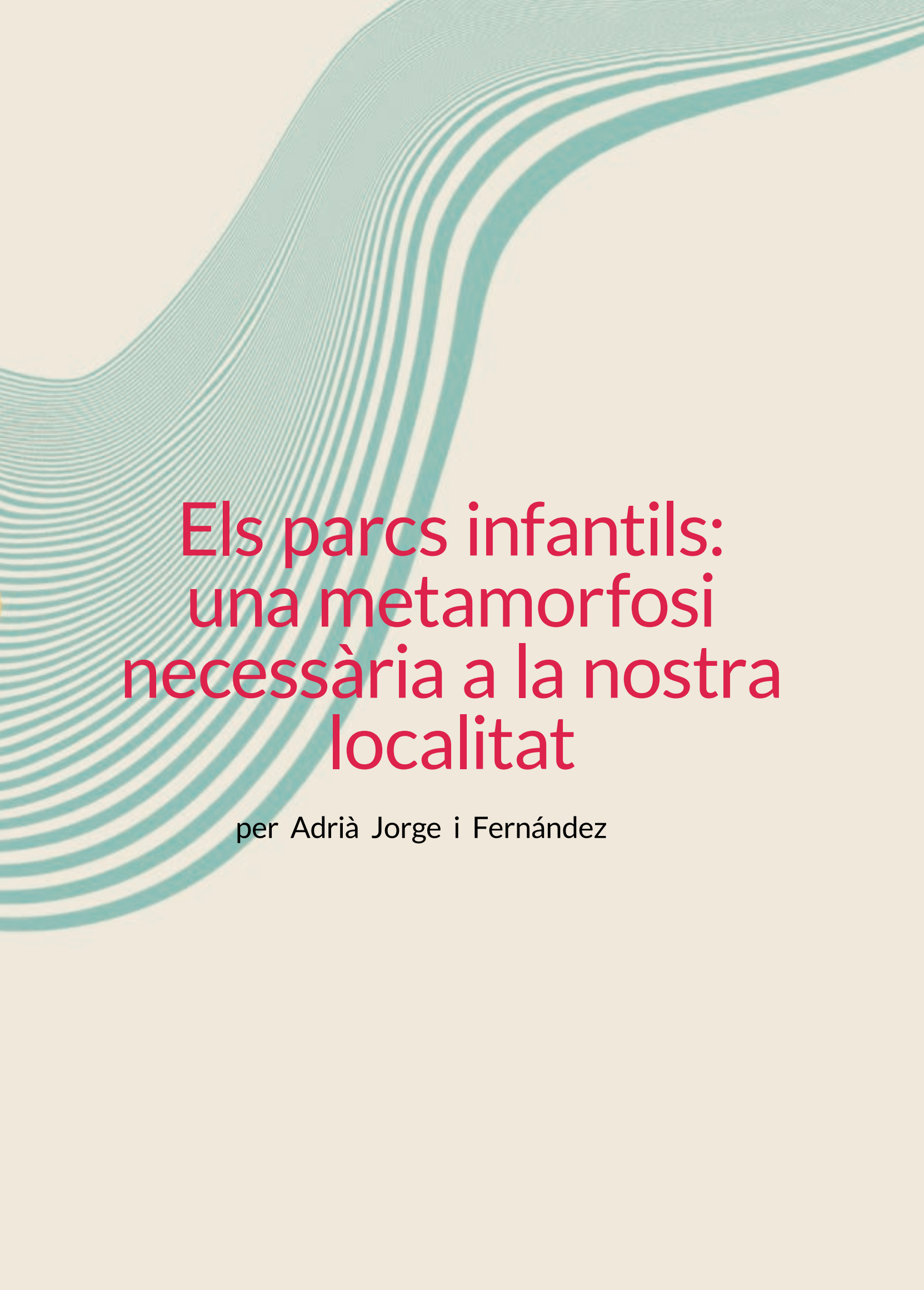
Acosta-Ballesteros, J., Osorno-Del Rosal, M. P., i Rodríguez-Rodríguez, O. M. (2016). Subempleo y ocupación de los jóvenes y ciclo económico: La importancia del nivel educativo y la especialidad. *Investigaciones de Economía de la Educación*, 11, 699-718.

Conselleria d'Educació, Cultura, Universitat i Treball (2025). Oferta de cicles formatius de Formació Professional en la Comunitat Valenciana. Generalitat Valenciana, València.

Conselleria d'Educació, Cultura, Universitat i Treball (2025). Guia de centres educatius. Generalitat Valenciana, València.

Els parcs infantils: una metamorfosi necessària a la nostra localitat

per Adrià Jorge i Fernández

INTRODUCCIÓ

Els parcs infantils són un espai molt més que espais de joc. El joc és un element fonamental en la vida d'un xiquet i d'una xiqueta com bé diu Francesco Tonucci: "Tots els aprenentatges més importants de la vida es fan jugant", ja que el joc no és només diversió, sinó una eina essencial d'aprenentatge, exploració i creixement personal. Este article té com a objectiu analitzar la situació actual dels parcs infantils a la Pobla de Vallbona, avaluant-ne la qualitat, l'estat de manteniment, la distribució i la percepció que es té sobre una renovació urgent a la nostra localitat. A través d'una anàlisi detallada, es pretén oferir una visió realista i crítica, així com proposar millores concretes per potenciar estos espais com a llocs de convivència, aprenentatge i benestar.

Els parcs infantils són molt més que espais d'esbarjo: són escenaris de descobriment, d'aprenentatge i de relació. Són els primers llocs on molts infants exploren el món fora de casa, interactuen amb altres xiquets i xiquetes, experimenten reptes físics i aprenen a gestionar l'autonomia. Malgrat la seua aparent senzillesa, els parcs tenen un paper fonamental en el desenvolupament integral dels infants.

En la vida quotidiana de les famílies, estos espais són punts de trobada, de descans i

de comunitat. Per als infants, representen oportunitats úniques per créixer físicament, emocionalment i socialment. És per això que la seua qualitat, disseny i accessibilitat tenen un impacte directe en la salut, el benestar i la felicitat de les futures generacions.

La realització d'este article pren especial sentit a la Pobla de Vallbona per diversos motius. En primer lloc, el municipi ha experimentat un creixement poblacional notable en els últims anys, especialment de famílies joves que demanden serveis públics de qualitat. En segon lloc, cal destacar que el nucli urbà de la Pobla no compta amb un parc central, ampli, accessible i amb zones de joc que responguen a les necessitats de la xicalla. En tercer lloc, en un moment en què s'estan projectant inversions municipals per a renovar i ampliar espais públics, este treball pot contribuir amb una mirada útil i fonamentada a la presa de decisions, donant veu als qui més els utilitzen: les i els infants i les seues famílies.

Davant d'este repte, es fa imprescindible repensar-los i transformar-los: convertir-los en espais vius, inclusius i adaptats a una infància diversa i en constant evolució. Esta metamorfosi no és només necessària, sinó urgent.

Font: Lewis Hine Una xiqueta filadora en la factoria Mollohan Mills, Newberry, Carolina del Sur. (1908) Wikicommons

Origen i evolució

La infància representa essencialment un període dedicat al joc i a l'aprenentatge, i este ha de tindre lloc en els moments i ambients més adequats. És veritat que al llarg dels anys han canviat tant les manifestacions com la mateixa idea de la infància com una fase amb característiques i atributs singulars, reconeguda com a tal sobretot a partir del segle XVII (Sánchez, 2020).

Des dels inicis del moviment laboral, una de les seues principals preocupacions ha estat la situació de la infància. Ja el 1802, Anglaterra va aprovar la primera norma que regulava el treball en fàbriques, i a partir d'ací es van promulgar diverses lleis en diferents països. Estes normatives restringien les llargues jornades laborals i promovien l'educació (lectura, escriptura, càlcul...), i mostraven un clar interès per la formació i l'oci dels infants (Sánchez, 2020).

L'insigne pedagog alemany Friedrich Fröebel, a mitjan segle XIX, va proposar que els xiquets i les xiquetes necessitaven certs recursos perquè el seu aprenentatge fos satisfactori. Entre estos, destacava la creació d'espais exclusius on pogueren adquirir coneixements, però també gaudir i explorar la infantesa jugant. Això es materialitzava en dos llocs complementaris: els jardins d'arena (*de l'anglès sand gardens*), precursors dels parcs infantils actuals, i els *Kindergarten*, tots dos fundats per Fröebel. Als jardins d'arena, es disposaven grans areneres on els infants podien estimular els sentits, imaginar i crear figures, a més de socialitzar mentre gaudien de l'aire lliure i dels elements naturals que els envoltaven (RecreatecBB, 2024).

A finals del segle XIX, l'educadora, reformadora social i Premi Nobel de la Pau Jane Addams va concebre el joc infantil com una activitat molt més que un simple entreteniment. Per a ella, el joc era una experiència estètica i educativa clau, una eina essencial per socialitzar

la democràcia, estimular la imaginació i fomentar una sensibilitat estètica que afavoria el benestar emocional i social dels infants. En entorns urbans marcats per desigualtats i problemes socials, el joc adquiria un paper transformador, oferint als nens i nenes l'oportunitat de créixer en comunitat, desenvolupar valors i accedir a una vida més digna i plena (Camas, 2022).

Esta visió es va materialitzar en el projecte Hull-House, a Chicago, una institució pionera que integrava espais lúdics dins d'un model educatiu innovador. Hull-House es va convertir en un laboratori pedagògic on infants, majoritàriament de famílies migrants i amb pocs recursos, podien accedir a museus, tallers artístics, parcs infantils i activitats que combinaven joc, cultura i cohesió social. L'objectiu era oferir oportunitats educatives integrals que reforçaren tant la individualitat com el sentit de pertinença col·lectiva (Camas, 2022).

Addams també va tindre un paper clau en el desenvolupament del moviment *playground* als Estats Units. Este moviment, que va evolucionar des dels primers jardins de sorra fins als centres de recreació municipals, defensava el joc com un dret fonamental dels infants. A més, emfatitzava la necessitat de crear espais segurs i educativament enriquidors, sense renunciar a la llibertat, creativitat i autonomia dels nens i nenes (Camas, 2022).

Esta tasca la va continuar i ampliar Neva Boyd, que va professionalitzar el món del joc creant escoles per a *playworkers*, figures que hui entenem com a educadors especialitzats a dinamitzar espais de joc (Camas, 2022).

Tant Addams com Boyd van reivindicar una revaloració cultural i comunitària del joc. Davant l'expansió del lleure consumista i individualista, van apostar per activitats artístiques, col·laboratives i arrelades a les tradicions populars, entenent el joc com una forma de viure, aprendre i compartir. Així, el joc deixava de ser un simple passatemps per esdevindre una expressió cultural viva, capaç de construir comunitat i reforçar els vincles socials (Camas, 2022).

A finals dels anys vint, a l'Estat espanyol, a ciutats com A Coruña, Oviedo i Xàtiva, va començar a créixer l'interés per crear parcs infantils urbans, ja que els espais existents prohibien jugar lliurement. La premsa i les

autoritats locals reivindicaven zones segures amb gronxadors, estanys i jocs que afavoriren la salut i el desenvolupament físic dels infants (Sánchez, 2020).

Després de la II Guerra Mundial, van sorgir els *Adventure Playgrounds* o *Junk Playgrounds*, espais on els infants manipulen materials diversos per crear el seu entorn. El primer fou l'Emdrup Junk Playground, a Dinamarca (1943), inspirat pel paisatgista Carl Theodor Sørensen, que va observar la preferència dels infants per jugar en espais improvisats, com ara obres en construcció. Estos parcs oferien llibertat creativa amb materials reciclats i naturals (fang, fusta, pneumàtics), anomenats *loose parts*, per fomentar la creativitat i l'experimentació (Harry, 1984).

Durant l'ocupació nazi, estes zones també van nàixer com a resistència cultural, i més tard s'han relacionat amb la situació d'infants racialitzats als EUA, on el control policial limita el joc lliure. El model danès va arribar al Regne Unit gràcies a la paisatgista Marjory Allen, que el 1946 va proposar convertir solaris bombardejats en parcs infantils. També destaca Marie Paneth, terapeuta influïda per Freud, que va promoure el joc permissiu com a eina terapèutica durant la guerra (Harry, 1984).

Estos espais van suposar una revolució pedagògica i social, defensant el dret al joc lliure, creatiu i amb poca supervisió, amb un fort component històric i ideològic.

Entre els anys 50 i 70, els parcs infantils eren senzills, però molt populars, amb estructures de ferro i fusta: gronxadors, tobogans metàl·lics, balancins i rodes giratòries. La seguretat no era prioritària, amb superfícies dures i freqüents caigudes (Alvarado *et al.*, 2022). Als anys 80 i 90, especialment en moltes localitats valencianes, les estructures seguien sent de ferro i fusta, amb tobogans alts i sòls de ciment o sorra dura, sense mesures de seguretat.

El 30 de novembre de 1990, Espanya va aprovar la Convenció sobre els Drets del Xiquet, promoguda per les Nacions Unides. L'article 31 reconeix el dret dels infants a descansar, jugar i participar en activitats culturals i artístiques adequades a la seua edat. En este marc, el 1998, el Defensor del Poble va presentar a les Corts Generals un informe sobre la "Seguretat i prevenció d'accidents als parcs infantils", que

destacava les mancances en la normativa de seguretat i en proposava una regulació adequada (Díez de Frutos, 2024).

A partir d'aquell moment, especialment a partir dels anys 2000, es va iniciar un procés d'estandardització dels parcs infantils, centrant-se en la seguretat dels materials i en la prevenció de caigudes, per garantir espais de joc més protegits i adaptats.

Marc teòric

Els parcs infantils, a més d'oferir diversió, fomenten el creixement dels xiquets i de les xiquetes en diverses àrees com ara la cognitiva, física i social. Per a aprofundir en este tema, s'ha utilitzat com a referència l'estudi "Shaped by Play: The Formative Role of Play and Playgrounds", dut a terme per l'Institut de Desenvolupament Infantil de la Universitat de Minnesota. Este estudi sosté que els parcs infantils tenen un impacte molt beneficiós, ja que donen suport a moltes àrees diferents i ajuden els xiquets i les xiquetes a créixer com a adolescents sans i independents amb bones habilitats de comunicació, lideratge i treball en equip, així com habilitats motores (Vaisarova, 2018).

També diferencia entre dos tipus de joc que ocorren als parcs i les habilitats que cadascun ajuda a desenvolupar. D'una banda, el joc xiquet/a-adult/a és fonamental per a infants menors de tres anys, ja que els ajuda a comprendre les emocions i a desenvolupar el llenguatge. En canvi, el joc xiquet/a-xiquet/a, que s'inicia a partir dels quatre anys, facilita la gestió emocional, l'autocontrol, la cooperació i la comprensió d'altres punts de vista (Vaisarova, 2018).

Actualment, la Unió Europea compta amb normativa específica sobre la seguretat de les àrees de joc infantil, que estableix requisits generals i específics per als elements i la seua instal·lació, inspecció i manteniment. No obstant això, a l'Estat espanyol esta normativa és de lliure aplicació, fet que crea un buit legal. Només les comunitats autònomes d'Andalusia i Galícia han desenvolupat decrets propis que regulen la seguretat d'estes instal·lacions. Mentrestant, en la resta de l'Estat, la responsabilitat recau en els ajuntaments i en els propietaris de les àrees de joc, que estan obligats a conèixer i aplicar les normes UNE per garantir la seguretat i evitar possibles responsabilitats (VilaWeb, 2015).

Metodologia de l'estudi

S'ha dut a terme una observació directa sistemàtica als parcs infantils del municipi de la Pobla de Vallbona, amb l'objectiu de recollir informació rellevant sobre l'estat físic de les instal·lacions i l'ús real que en fan els infants i les seues famílies. Les visites es van planificar en diferents franges horàries (matí, migdia, vesprada i capvespre) i en diversos dies de la setmana, incloent-hi tant dies laborables com caps de setmana, per tal de captar la màxima variabilitat d'ús i comportament.

A més de l'observació directa, es van dur a terme entrevistes semiestructurades a famílies usuàries dels parcs infantils de la Pobla de Vallbona, amb l'objectiu de recollir les seues percepcions, necessitats i valoracions sobre estos espais. Es va buscar obtindre una mostra diversa pel que fa a edats dels infants, barris de residència i freqüència d'ús dels parcs.

Radiografia actual dels parcs infantils a la Pobla de Vallbona

- Nombre total de parcs infantils: 32.
- Localització per barris o zones dels parcs infantils: (urbanitzacions la Rascanya i Montecolorado, 4 parcs; nucli urbà, 7; urbanització Camp de Túria, 3; Maravisa, 10; urbanització el Barranquet, 1; urbanització Vista Calderona, 2; urbanització El Cerrao, 1; parc al paratge de La Manguilla, 2, el Campés i afegim el que hi ha dins del Poliesportiu Salvador Martí perquè és una instal·lació pública).

L'estudi realitzat sobre els parcs infantils del municipi de la Pobla de Vallbona ha permés identificar una àmplia varietat de materials, estructures i condicions d'entorn. A continuació, es presenta un resum general dels principals elements detectats durant les visites sistemàtiques.

Als parcs infantils visitats s'ha detectat una utilització generalitzada de plàstic de gran resistència sobretot en tobogans i panells lúdics. Es fa un ús molt gran de fusta tractada en algunes estructures com ara torres o gronxadors, tot i que en certs casos es troba ja deteriorada

pel pas del temps i la falta de manteniment. En estructures de grimpar i suports de gronxadors s'empren metalls galvanitzats. Pel que fa al sòl, destaca l'ús de cautxú, que està present en quasi tots els parcs. L'acer inoxidable es troba en cadenes i ancoratges, tot i que la seua presència és poc elevada.

Els equipaments més comuns en els parcs són els tobogans, presents en 30 dels 32 parcs analitzats, sovint integrats dins d'estructures modulars de joc. També destaquen els gronxadors clàssics, que apareixen en 29 parcs, i els balancins, tant en forma de moll com dobles, localitzats en 26 parcs.

Altres estructures presents inclouen:

- Gronxadors tipus niu en 6 parcs.
- Estructures modulars amb tobogans, escales, barres i ponts, en 25 parcs.
- Piràmides o teranyines per a grimpar, en 7 parcs.
- Cúpules o semicercles d'escalada, en 4 parcs.
- També s'han trobat, de manera més puntual, una tirolina i dos minicarrusels.

A més, 5 parcs estan al costat d'altres instal·lacions esportives (com ara futbol sala, bàsquet o tennis i cal·listènia), i 3 disposen de taules de tennis taula, amb la qual cosa integren una oferta lúdica més diversa.

El paviment de cautxú és el predominant i es troba en 30 dels 32 parcs. També s'han detectat dos espais amb terra o arena, especialment en parcs més alternatius o moderns.

Pel que fa als equipaments urbans complementaris:

- Banquets o bancs per a seure, apareixen en gran part dels parcs.
- Fonts d'aigua, estan presents en 16 parcs, tot i que la seua distribució és desigual.
- Taules de pícnic, que es poden trobar en almenys 5 parcs i ofereixen un espai per a l'estada familiar.

Les zones verdes són presents en la major part dels parcs (24), amb gespa, pins o jardí. No obstant això, l'ombra funcional sobre les zones de joc és molt limitada, ja que només uns 6 parcs disposen d'arbres que realment protegeixen del sol. En molts altres casos, hi ha arbres al voltant, però no proporcionen ombra directa als jocs.

La majoria dels parcs es troben en zones tranquil·les o amb poc de trànsit (uns 20 casos),

mentre que en 8 o 9 es detecta una presència moderada o elevada de vehicles a prop. Alguns parcs estan situats pròxims a rotondes, la qual cosa pot generar inseguretat en determinades franges horàries. Molts parcs no estan tancats perimetralment, tot i estar pròxims a calçades.

S'han identificat alguns parcs amb elements en mal estat o deteriorats a causa del sol constant i tenen un manteniment bastant baix. Per contra, alguns espais mostren un bon nivell de manteniment i equipament actualitzat, tot i que això no sempre es tradueix en comoditat climàtica a causa de la falta d'ombra.

Tot i l'ús habitual que fan moltes famílies dels parcs infantils del municipi, cal destacar

una mancança important: no hi ha cap parc realment accessible ni inclusiu per a xiquets i xiquetes amb discapacitat motora. Esta absència suposa una barrera important per a la igualtat d'oportunitats i limita la participació de totes i tots les/els infants en el joc, el desenvolupament i la socialització.

Veu de la ciutadania

Per tal de conèixer millor l'opinió de les famílies usuàries dels parcs infantils del municipi, s'han realitzat diverses entrevistes. Estes converses permeten recollir impressions directes sobre l'ús quotidià dels parcs, les seues

fortaleses, mancances i possibles millores, tot posant el focus en el benestar infantil, el confort de les famílies i la qualitat dels espais públics.

Família 1:

La primera família entrevistada visita habitualment el parc Pep Balaguer, principalment per la seua proximitat al domicili i pel bon estat general de les instal·lacions. Hi assisteixen unes dos vegades per setmana, majoritàriament en horari de vesprada. Valoren positivament aspectes com la seguretat i la conservació dels jocs:

“Els jocs estan ben mantinguts i això ens dona tranquil·litat quan els xiquets juguen.”

Tanmateix, també manifesten mancances, especialment pel que fa a la neteja, la presència d'ombra i la diversitat d'instal·lacions. Fan èmfasi en la falta d'espais verds i la presència excessiva de zones de terra, fet que dificulta la manipulació i el joc lliure amb elements naturals.

“Ens agradaria que hi haguera més ombra i espais verds perquè els xiquets pogueren tocar, jugar amb la terra o les plantes.”

Pel que fa a les dimensions del desenvolupament infantil, reconeixen l'aportació del parc en l'àmbit emocional i social, tot i que apunten a certes limitacions en l'àrea física:

“Hi ha poc de joc actiu, trobem a faltar més propostes que impliquen moviment o jugar en grup.”

Entre les seues propostes, destaquen la necessitat d'incorporar més zones de pícnic, instal·lacions més creatives i realistes i espais per a altres esports, i suggereixen un model de parc més complet i funcional per a tota la família.

Família 2:

La segona família expressa una visió bastant crítica envers els parcs del municipi, que descriuen com a “tristos”, a causa de l'estat deteriorat d'algunes àrees i la falta d'ombres:

“Hi ha molts parcs que semblen abandonats, i en ple estiu és impossible estar per la calor.”

Tot i això, visiten habitualment el parc principal del poble, malgrat que es troba en obres i amb dificultats d'accessibilitat. També solen anar als parcs de la urbanització Rascanya, especialment per la seua proximitat amb l'antiga guarderia de la filla i per segona vivenda familiar, unes tres vegades per setmana.

Fan menció explícita a dos parcs del nord del nucli urbà que presenten problemes greus de manteniment i perillositat, com ara la circulació intensa de vehicles a prop. Este fet condiciona l'ús d'estos espais, especialment durant els mesos d'estiu, en què directament eviten anar-hi.

Tot i la crítica general, també identifiquen el parc “Redolins”, pròxim a l'escola de la filla, com un espai positiu:

“Este parc està ben tancat, té bones instal·lacions i crea un ambient segur per als xiquets i les xiquetes i famílies.”

Per a esta família, la seguretat és un valor fonamental, i per això proposen millores orientades a l'ampliació i renovació dels equipaments, així com la creació de més zones d'ombra per a protegir els infants de cremades en els mesos més calorosos.

Família 3:

La tercera família entrevistada també fa un ús freqüent del parc municipal del nucli urbà, al qual assisteixen unes dos vegades per setmana, principalment després de l'escola. Valoren especialment l'amplitud i l'obertura de l'espai:

“Ens agrada la sensació d'espai obert, és com respirar després del col·legi.”

No obstant això, assenyalen diverses àrees de millora, com ara la necessitat de més zones d'ombra, actualització dels jocs i instal·lacions adaptades per a infants de curta edat (d'1 a 3 anys).

“Els jocs estan massa bàsics i els més menuts no tenen res pensat per a ells.”

En termes de seguretat, consideren que el parc compleix amb els mínims exigibles, però desitgen millores que aporten una major connexió amb la natura, com ara la presència de més vegetació de fulla perenne, fonts d'aigua potable i elements naturals que estimulen els sentits dels infants.

“Ens agradaria que els parcs foren més naturals, que no semblaren tan asfaltats.”

A més, posen en relleu el valor social del parc, com a espai per a la interacció i la transmissió de valors:

“És un bon lloc per a treballar la cooperació, encara que sovint juguen amb xiquets i xiquetes que ja coneixen.”

Finalment, reflexionen sobre la necessitat de crear espais verds dins del nucli urbà, que acosten els infants a la natura i estimulen una experiència més autèntica i sensorial:

“Ens agradaria que els parcs tingueren més naturalesa, per a connectar-nos amb la nostra essència.”

Comparativa amb altres municipis similars

En realitzar una comparativa entre els parcs infantils de la Poble de Vallbona i els d'altres municipis de la comarca del Camp de Túria, s'observa que les diferències són mínimes. La majoria de localitats veïnes presenten una oferta d'espais lúdics molt similar, tant pel que fa als materials emprats com a les estructures i serveis disponibles.

En total, a la comarca hi ha aproximadament 114 parcs infantils, però la gran majoria d'estos comparteixen una baixa varietat d'equipaments i unes pràctiques de disseny i manteniment pràcticament homogènies. La presència de paviments de cautxú, gronxadors, tobogans, balancins i estructures modulars bàsiques és constant arreu del territori, així com algunes mancances repetides: falta d'ombra efectiva i escassetat de fonts d'aigua.

Així, podem afirmar que la Poble de Vallbona se situa molt parella respecte a altres municipis de la comarca, tant pel que fa a la quantitat com

a la qualitat dels seus espais lúdics. No s'han identificat pràctiques especialment innovadores o diferenciadores en cap dels municipis analitzats, la qual cosa evidencia una uniformitat territorial en la planificació, el disseny i l'execució d'estos espais públics infantils.

Propostes de millora

Els parcs infantils són espais fonamentals per al desenvolupament físic, emocional i social dels infants. Tal com estableix la Convenció sobre els Drets de l'Infant de les Nacions Unides (1989), el joc és un dret essencial de la infància i, per tant, garantir espais públics de qualitat per al joc hauria de ser una prioritat de qualsevol administració pública.

A la Poble de Vallbona, es detecta una mancança de varietat i originalitat en els parcs infantils. Estos es caracteritzen, majoritàriament, per una oferta lúdica molt clàssica i estandarditzada: gronxadors, tobogans i balancins, normalment sobre paviments de cautxú. Esta situació, si bé respon a criteris de seguretat, ha derivat en una sensació general de monotonia i escassa estimulació per part dels infants. Com afirma Guayarmina Rijo Molina, presidenta de l'Associació Ludantia, “l'Administració no arrisca, i sovint tot depèn de la iniciativa d'algun tècnic o regidor amb sensibilitat”.

Este enfocament conservador en el disseny dels espais de joc és també criticat per experts com Andrés Payà Rico, doctor en Pedagogia, especialista en el joc infantil i professor d'Història de l'Educació en la Universitat de València, que apunta que hi ha una “tendència limitant” basada en la sobreprotecció i el control, on preval l'estandardització que la creativitat. Això es tradueix en entorns repetitius, amb escassos estímuls sensorials, poques opcions de joc lliure i una mínima relació amb la natura.

Esta realitat contrasta amb les noves orientacions pedagògiques i urbanístiques, que posen l'accent en la necessitat de renaturalitzar i diversificar els espais de joc. Segons diversos estudis (Dyment i Bell, 2008; White, 2004), els infants mostren més benestar emocional, interacció social i creativitat en espais que incorporen elements naturals i materials no estructurats, com ara sorra, troncs, aigua o

vegetació. També milloren les habilitats motores, es redueix el conflicte i augmenta la cohesió comunitària.

Per tant, des d'este enfocament, es proposen les següents recomanacions concretes per a la millora dels parcs infantils de la Pobla de Vallbona:

- **Renovació progressiva dels espais lúdics**, amb substitució o ampliació dels elements de joc tradicionals per propostes més variades, creatives i inclusives.

- **Increment de zones d'ombra natural**, per tal de garantir l'ús confortable dels espais durant els mesos més calorosos.

- **Integració d'elements naturals i manipulables** (com aigua, sorra, pedres, troncs o vegetació autòctona), que afavoreixen el joc simbòlic i la interacció espontània (White, 2004).

- **Foment de la inclusió** mitjançant jocs accessibles a infants amb diversitat funcional i recorreguts adaptats.

- **Millora del manteniment i la seguretat**, però sense caure en la sobreprotecció que limita el joc autònom. Cal diferenciar clarament entre perill (dany imminent) i risc (possibilitat gestionable), i este últim és necessari per a l'aprenentatge i l'autonomia dels infants (Danks et al., 2006).

- **Disseny d'espais educatius**, ser atractius, estimular la imaginació i la creativitat, afavorir l'accessibilitat, diferents nivells de joc, textures, materials i zones que permeten córrer, amagar-se, enfilarse, observar o descansar, segons les propostes de (Wood et al., 2010).

A més, cal promoure la implicació activa de les famílies i de la comunitat en la cura, el disseny i l'ús responsable dels parcs infantils. Com destaca l'estudi d'Urban Green Spaces (Maas et al., 2006), els entorns verds de qualitat potencien no només la salut física dels infants, sinó també el sentiment de pertinença i la cohesió veïnal.

Un estudi de la Fundació Gasol alerta que infants i adolescents són més sedentaris ara que abans de la pandèmia, fet que pot afectar negativament la seua qualitat de vida. L'estudi, realitzat en 250 centres educatius amb més de 6.500 participants d'entre 8 i 16 anys, revela que el temps d'ús diari de pantalles ha augmentat en 21 minuts respecte al 2019, i arriba fins a quasi 3,5 hores entre setmana i 5 hores en cap de setmana. Paral·lelament, l'activitat física

ha disminuït en 23 minuts diaris, i un 33,4 % dels joves presenta sobrepès o obesitat. És per això que és fonamental destacar que els espais exteriors tenen un paper clau en el benestar de la infància, especialment en un context on l'oci sedentari i digital està en augment.

Finalment, esta transformació cap a uns parcs infantils més inclusius, accessibles i sostenibles pot beneficiar-se de diferents vies de finançament. Per exemple, els fons europeus Next Generation ofereixen recursos destinats a la transició ecològica i la cohesió social, línies que encaixen perfectament amb la renovació i adequació dels espais públics infantils.

Així mateix, existeixen ajudes autonòmiques que en el seu moment es canalitzaven a través del Pla Convivint d'infraestructures de Serveis Socials de la Generalitat Valenciana, tot i que este pla ha sigut recentment paralitzat pel nou govern autonòmic, la qual cosa suposa un pas enrere en matèria d'equipaments inclusius. Tanmateix, continuen actives altres vies, com les convocatòries de la Diputació de València, que subvencionen projectes de millora urbana, sostenibilitat i equipaments públics.

La valoració global de la situació actual mostra una xarxa de parcs amb potencial, però obsoleta en molts casos, poc adaptada a la realitat de les famílies i que no compleix del tot amb les funcions socials i educatives que podria oferir. Malgrat això, les famílies reconeixen el valor social dels parcs com a espais de trobada i socialització, i reivindiquen el seu paper en el benestar emocional i físic dels infants.

Per això, és clau que les polítiques municipals siguen sensibles a les necessitats de les famílies i dels infants, i que aprofiten les oportunitats de finançament per fer una aposta decidida per parcs infantils de qualitat, pensats per a tothom.

BIBLIOGRAFIA

Ajuntament de Barcelona (2019). Recomanacions per a unes àrees de joc accessibles i inclusives.

https://media-edg.barcelona.cat/wp-content/uploads/2020/02/21092633/recomanacions_accessibilitat_arees_joc_infantil.pdf

Alvarado, C., Camargo, M., & Zúñiga, R. C. (2023). Análisis evolutivo de los parques infantiles en la ciudad de Medellín. Issuu.

https://issuu.com/cartillasinvestigacion/docs/an_lisis_evolutivo_de_los_parques_infantiles/13

Asociación Española de Parques y Jardines Públicos (AEPJP) (2019). "Accesibilidad en parques infantiles: Elementos a mejorar".

<https://www.aepjp.es/accesibilidad-parques-infantiles-elementos-mejorar>

Asociación Española de Parques y Jardines Públicos (AEPJP) (2020). "Imaginar, crear y jugar: ¿Cómo lograr una gestión eficiente en los parques infantiles?"

<https://www.aepjp.es/imaginar-crear-y-jugar-como-lograr-una-gestion-eficiente-en-los-parques-infantiles/>

BDU. (2022). "Los parques infantiles naturales: El diseño de espacios de ocio para que los niños sean más felices y saludables".

<https://bdu.es/blog/los-parques-infantiles-naturales-el-diseno-de-espacios-de-ocio-para-que-los-ninos-sean-mas-felices-y-saludables/>

Conway, M. (2009). Play England. "Developing an Adventure Playground: The Essential Elements".

<https://playwork.foundation/wp-content/uploads/2023/06/adventure-playground-briefing.pdf>

Gill, T. (2012). Play design. Rethinking Childhood.

<https://rethinkingchildhood.com/2012/01/04/play-design/>

Gill, T. (2013). "Lady Allen: Godmother of Play". Rethinking Childhood.

<https://rethinkingchildhood.com/2013/06/24/lady-allen-godmother-play/>

Konradi, S. W. (2018). "Designing playgrounds for happier, healthier kids". YouTube.

<https://www.youtube.com/watch?v=UZCbNstq2Uk>

Muñoz, M. (2021). "¿Son divertidos los parques infantiles? Ideas para hacerlos originales y atractivos". ELDiario.es.

https://www.eldiario.es/nidos/son-divertidos-parques-infantiles-ideas-hacerlos-originales-atractivos_1_7392138.html

Park N Play Design. (2024). "Adventure Playgrounds vs. Traditional Playgrounds".

<https://www.parknplaydesign.com/post/adventure-playgrounds-vs-traditional-playgrounds>

Recreate CBB. (2024). "Evolución histórica de los juegos infantiles".

<https://recreatecbb.com.mx/evolucion-historica-de-los-juegos-infantiles/>

Rodríguez, P. (2016). Entrevista a Francesco Tonucci. El diari de l'educació.

<https://diarieducacio.cat/francesco-tonucci-un-alcalde-que-escolta-els-infants-fa-gimnastica-democratica/>

Sánchez, A. (2020). "Parques infantiles: espacios necesarios". Historia del Movimiento Obrero.

<https://historiadelmovimientoobrero.blogspot.com/2020/07/parques-infantiles-espacios-necesarios.html>

Serra, A. (2019). "Per què és tan necessari transformar els espais de joc?". El diari de l'educació.

<https://diarieducacio.cat/per-que-es-tan-necessari-transformar-els-espais-de-joc/>

Shier, H. (1984). Adventure Playgrounds: An introduction.

<https://www.harryshier.net/docs/Shier-AdventurePlaygrounds.pdf>

Tuitert, R. (2017). "Future of outdoor playgrounds". [Vídeo]. YouTube.

<https://www.youtube.com/watch?v=lztEnBFN5zU>

L'EPA DE LA POBLA DE VALLBONA

L'EDUCACIÓ PER A TU, PER A MI, PER A TOTS

L'EPA de la Pobla de Vallbona és un centre educatiu que ha millorat la vida a moltes persones de la comarca. En estes pàgines queden recollides la seua tasca i algunes de les experiències dels seus alumnes i exalumnes.

Carmen Raimundo, exalumna de Valencià i Accés a la Universitat

Vaig assistir a l'Escola d'Adults de la Pobla de Vallbona durant alguns anys, primer per a estudiar valencià i examinar-me dels exàmens de la Junta Qualificadora de Coneixements de Valencià, allà cap al 2006. Més tard, quan ja m'havia examinat de la Junta Qualificadora, vaig pensar a seguir estudiant i em vaig matricular en les classes de preparació per a l'accés a la Universitat per a majors de 25 anys, en l'any 2008. El meu pas per l'Escola d'Adults ha sigut una de les experiències més enriquidores de la meua etapa d'estudiant, vaig gaudir eixe període, no només per la meua motivació personal, òbvia, perquè quan una persona estudia en edat adulta ho fa perquè li agrada, clarament (tot i que també s'estudia de vegades en la maduresa per motius més obligats, per exemple per a opcions de treball), sinó que també vaig gaudir esta etapa pel professorat que hi havia i que hi ha actualment: professores implicades, motivadores i sempre disposades a ajudar a complir els nostres objectius. Fins i tot després d'haver passat l'examen de la prova d'accés a la Universitat, i estant matriculada ja en un grau a la Universitat de València, encara vaig tindre la porta de l'Escola d'Adults oberta per a consultar dubtes i contar experiències noves.

No oblidaré mai aquella etapa, la recorde amb estima. També hi vaig fer bones amistats durant l'any de preparació, una de les quals, la companya Amparo Esteve, que també té bones coses per a contar.

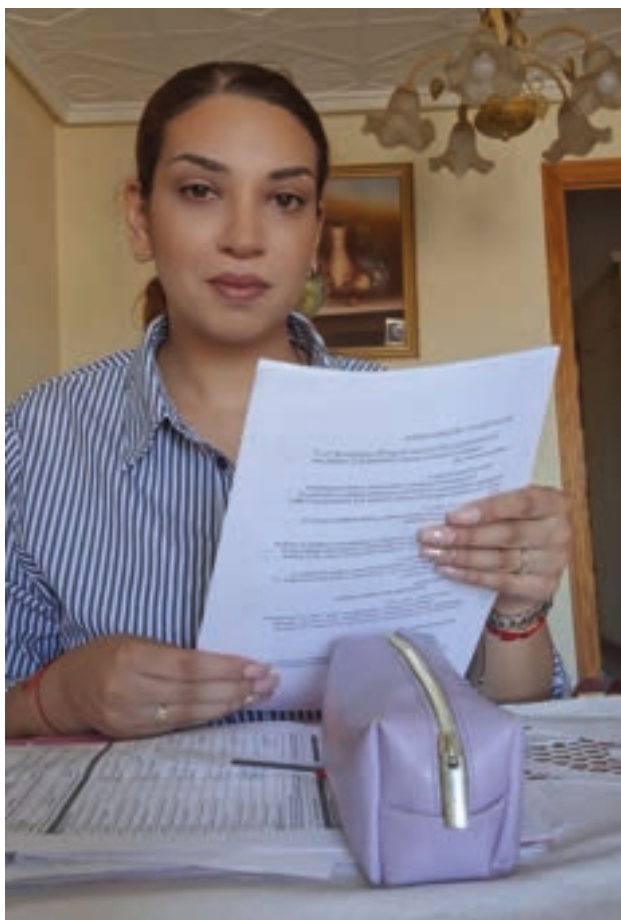
Amparo Esteve, alumna de Valencià i exalumna d'accés.

Soc l'eterna estudiant, o almenys així em definia ma mare. El meu periple per l'escola d'adults començà allà cap als anys noranta. Fou quan vaig decidir matricular-me. Primer, per adquirir coneixements de valencià, però a poc a poc em va entrar el "cuquet" d'aprendre més.

Des d'aleshores cada any em matricule en alguna cosa, però fou l'any 2008 quan realment, gràcies a l'Escola d'Adults la meua vida feu un gir de 180 graus. Eixe any m'aventurí a matricular-me en l'accés a la universitat per a majors de 25 anys. No pensava que aquella decisió em canviaria la vida. Allò em permeté titular-me en Conservació i Restauració de Béns Culturals. Com comenta la meua companya Carmen, amb coincidí en aquells anys fent l'accés, recorde aquella etapa amb molta estima.

Actualment, continue acudint a les classes de l'EPA per estudiar el superior de valencià. Però cada any em pose un repte, estudiar una matèria nova i busque ampliar coneixements. Un repte fàcil, perquè el centre cada vegada amplia l'oferta d'estudis. Un altre motiu és el suport la motivació que sempre m'ha aportat el professorat, el d'abans i l'actual, que m'ha facilitat el camí per a continuar ampliant coneixements.

Espere que la meua experiència motive a altres persones per a apuntar-se. Com deia un professor meu de la universitat: "per a mantindre jove la ment, posa-li reptes".

Nina Petrescu,
exalumna de Graduado Escolar Secundaria

Fue hace 23 años, llegué aquí con casi 14. Echaba de menos mi país, mis amigos, mi instituto... donde solo había estudiado primero y segundo de la ESO.

Al principio, no me acoplé mucho, todavía esperaba que mi familia y yo volviéramos a Rumanía y tampoco quise estudiar en España. Pasaron algunos años, empecé a trabajar, hice amigos e inicié una nueva vida en este pueblecito (al que ahora considero mi hogar).

Con 34 años, y algunos problemas personales, quería arreglar mi vida. Quería crecer como persona en todos los sentidos y tener un buen trabajo. Pero ¿cómo si ni siquiera había terminado la ESO? Entonces, pensé: "¿Por qué no continuar con mis estudios?"

En enero del 2023, tuve mi primera clase en GES I (de valenciano), estudiando en la Escuela de Adultos. Las emociones corrieron un poco, ya que llevaba 20 años sin estudiar. Pero los compañeros, las profesoras y todo el personal

del centro me hicieron sentir muy a gusto con todo el apoyo que me dieron. Me acoplé muy rápido en el aula, conseguía notas altas, me gustaba estudiar. Por fin, sentía que algo se me daba bien después de mucho tiempo.

Seguidamente llegó GES II, profesoras nuevas, asignaturas nuevas, horario más extendido... y yo de subdelegada de la clase. Me acordaba de muchas cosas que ya había estudiado en mi instituto de Rumanía. En muchos exámenes, conseguía las notas más altas.

Estaba feliz, me llevaba bien con todos mis compañeros, había hecho nuevos amigos. El profesorado tanto de GES I, como de GES II me apoyó en todos los sentidos. Me sentí aceptada, querida, aún siendo extranjera. Todos los días era un gusto ir a clase, pero yo seguía trabajando. Entre el trabajo y los estudios, estaba agotada, pero nunca me rendí.

Exámenes, proyectos, apuntes, pero también cariño y comprensión, eso es la vida en la escuela. A parte de que ya éramos una pequeña familia mis compañeros y yo. El año escolar pasó y llegó la graduación. Conseguí graduarme con la nota más alta de la clase. Estaba muy contenta, pero la que más se alegró fue mi madre, que se sentía muy orgullosa y me acompañó a la graduación. Me gradué con 35 años y me alegró conseguirlo.

Nunca es demasiado tarde. Creo que estudiar en la Escuela de Adultos, fue una de las mejores decisiones que he tomado en los últimos años. Conseguí lo que quería: crecer como persona. Mi educación y mi forma de pensar mejoró, ahora me expreso mucho mejor en castellano, me siento más independiente, aprendí cosas nuevas y sobre todo, me motivó para seguir estudiando.

Ahora mismo voy a estudiar un Ciclo Formativo de Grado Medio de Marketing. La EPA es maravillosa, es una segunda oportunidad para la gente como yo, que fui indecisa o para personas que por otras razones no han tenido la oportunidad de estudiar. Se agradece que exista y que alguien piense en nosotros. Es un bien común.

Como decía Nelson Mandela, "La educación es el arma más poderosa para cambiar el mundo." Y a mí sí que me cambió mi mundo. Además, de aportarme confianza en mi misma, motivación, dignidad y crecimiento personal.

Óscar Villar,
alumno de Graduado Escolar Secundaria

Hola soy Óscar y mi experiencia vivida en la Escuela de Adultos ha sido muy buena en todos los sentidos, en pocos días todos los compañeros hicimos muy buenas migas y aunque estaba muy cansado de trabajar en la construcción, siempre iba muy a gusto a clase, llevaba ¡20 años sin estudiar!

Me acerqué a la EPA, porque mi novia se preparó allí la Prueba de Acceso a la Universidad para mayores de 25 años, y me animó a que me matriculara. Gracias a ello hoy tengo el Graduado en Educación Secundaria. Ahora, he cambiado de trabajo para poder compaginarlo con lo que quiero estudiar que es Técnico de Emergencias Sanitarias.

Y a mí, personalmente, la escuela me ha cambiado mucho mentalmente, ahora estoy más motivado por seguir estudiando y formándome, todo gracias al profesorado y a los compañeros que he tenido. Sin olvidar al personal del centro, desde el conserje y todo el claustro, por su buena acogida.

Gracias a mi experiencia, recomiendo a todo el mundo que se anime y aunque no crea en uno mismo... que haga un esfuerzo y se acerque, que hay buenos profesionales y con ganas e ilusión ¡todo se puede!

Nicanor Urdaneta,
alumno de Inglés y Valenciano

Soy Nicanor, venezolano de 72 años, llegué a España, específicamente a La Pobla de Vallbona, hace 1 año (meter toda una vida en una maleta de 23 kg y mudarte a otro país no es fácil).

Pero te encuentras con gente amable, con los brazos abiertos y dispuestos a ayudarte. Y la maleta se hace más ligera. Un país con costumbres diferentes pero muy parecidas, acá se habla castellano, yo hablo español.

Creo que las expectativas personales a mi edad son muy pocas. Pero creo que sí lo serán para mis hijos y nietos, sobre todo a nivel educativo ampliando sus oportunidades de estudio.

Aquí tengo la oportunidad de asistir a la Escuela de Adultos, excelente para conocer personas, hacer amistades, y sobre todo conocer las costumbres y tradiciones de España y otros países.

En la escuela, he tenido la oportunidad de conocer la lengua valenciana, yo sabía de la existencia del catalán, gallego y vasco, pero nunca había oído hablar sobre el valenciano, acá en la escuela tengo la oportunidad de conocer la lengua y practicarla junto a otros compañeros de clase.

Estoy muy satisfecho de asistir a los cursos de valenciano e inglés, la experiencia es muy positiva y para el próximo periodo escolar me apuntaré nuevamente.

Si tienes la oportunidad, inscríbete, no te arrepentirás.

Michele Urbain,
alumna de Castellano LE

Me llamo Michele, vengo de Francia y soy jubilada.

Estoy en España desde 2018 y vivo en San Antonio de Benagéber. Intento aprender español desde hace tres años. Empecé con Duolingo y en octubre de 2023 vine a la Escuela de Adultos de la Pobl de Vallbona para seguir las clases de español.

Esta experiencia me permite, durante las dos horas de clase, escuchar a la profesora que habla solo en español e intentar comprender lo que dice, porque en mi casa no lo hablamos.

En clase hacemos ejercicios de conjugación y de vocabulario. Además, durante la clase estudiamos varios temas sobre cultura española.

Es muy interesante coincidir en clase con personas de varios países.

Cuando hablamos sobre las costumbres en España, nos permite también conocer cómo se hacen las cosas en nuestros países, puesto que las ponemos en común.

Durante el año escolar se organizan excursiones. Yo he participado en algunas y es muy interesante porque puedo visitar algunos

lugares de la Comunidad Valenciana.

Además, estas excursiones son para todo el alumnado de la escuela y hay muchos españoles, eso me permite conocer a muchas personas, hablar con ellas y practicar mi español.

Me gusta mucho ir a la escuela y creo que he progresado al hablar y comprender. El ambiente es muy agradable, los profesores siempre están dispuestos a ayudarnos.

Recomiendo mucho esta escuela y pienso que debería haber venido antes.

M. Luz Jiménez,
exalumna de Graduado Escolar Secundaria

Para mí fue como despertar de un letargo. Me llamo Mariluz, tengo 58 años, soy madre de familia y somos cinco en casa.

Me apunté a la EPA para salir de la rutina de casa y aprender, con el fin de evolucionar y descubrí un mundo diferente.

Empecé por GES I, había compañeros de distintas edades, culturas, países, ideologías y eso enriquece mucho. Aprendí mucho de ellos, era diferente a lo que estaba acostumbrada.

Empecé desde cero con muchas ganas de aprender y evolucionar, mi tutora de GES I como las otras maestras me ayudaron mucho

animándome, apoyándome y alentándome cuando me hacía falta, tanto en los exámenes en los que me ponía a temblar, como en el día a día. Ellas me animaban a seguir y me tranquilizaban, tener en clase personas diferentes es un reto para el profesorado por la adaptación y conseguir que todo funcione.

Aprendí a estudiar de nuevo, a ponerme al día, a resurgir de mis cenizas pues fue una bomba de adrenalina y de afán de superación para mí. Con los compañeros me fue bastante bien pese a la diferencia de edad. Hubo un par de anécdotas que siempre recordaré, había un compañero de Senegal que se llamaba Mamadou, con quien hice un trabajo en grupo y me pasó un caso muy divertido, la profesora expuso el trabajo que debíamos hacer y mi respuesta fue “Esto es una merienda de negros” y Mamadou abrió los ojos como platos y nos empezamos a reír. Otra anécdota con otro compañero joven al decirle “como vienes a clase con esa conjuntivitis” y su contestación fue: “no mujer, es que me acabo de fumar un porro”. Qué vergüenza pasé, pero luego nos reíamos mucho por esa anécdota y muchas más.

Así era la convivencia diaria con personas tan diferentes entre sí, pero al final con el mismo propósito, aprender. Conseguí aprobar GES I y pasar a GES II.

Empezamos fuerte porque teníamos cuatro profesoras y mucha materia nueva, nos enseñaron mucho, eran diferentes cada una. Más asignaturas, más deberes y doy la gracias a todas ellas por estar ahí, por motivarme y animarme para que no tirara la toalla. Conseguí aprobar el curso y con buena nota, eso es lo que me animó a emprender una nueva etapa y a estudiar un Ciclo Formativo de Grado Medio, opté por Auxiliar de Enfermería, el cual actualmente he terminado con muy buenas notas a falta de los tres meses de prácticas en un hospital que comenzaré en breve y estoy valorando hacer oposiciones a TCAE.

Para mí ha sido muy importante el comienzo y la oportunidad que me dio la EPA, sin ella yo y muchas personas no tendrían una segunda oportunidad que nos cambia la vida.

Puedo decir y así lo han demostrado, que el profesorado tiene un “máster” en psicología pues el trato recibido hacia a mí y a otras personas de diferentes edades, culturas, pensamientos

y nacionalidades es de valorar, tienen mucha paciencia y eso dice mucho de todos ellos, que nunca olvidaré. Hacen un trabajo de integración total y demuestran, día a día, la pasión por su trabajo.

Quiero dar las gracias a todo el claustro en general y siempre estaréis en mi corazón.

Arnaldo Flores,
alumno de Graduado Escolar Secundaria

Soy un ingeniero venezolano que emigró a España con su familia a comenzar una nueva vida, incluso a nivel educativo y de formación.

La Escuela de Adultos, en el centro social de la Pobleja de Vallbona me dio la oportunidad de obtener el Graduado de Educación Secundaria, titulación que me permite cumplir un requisito mínimo para trabajar y continuar mi formación... ¡Voy a iniciar un Grado Formativo de Grado Medio de Electricidad!

Ser alumno de la Escuela de Adultos fue una experiencia muy gratificante y enriquecedora, que me permitió refrescar conocimientos; aprender sobre este maravilloso país, que me recibió como uno más y hacer nuevas amistades.

Destacaría la profesionalidad y la calidad humana de su personal que hacen de este centro un hogar para todos aquellos que quieran formarse y aprender. Siempre te sientes

acompañado y apoyado por las profesoras que conforman el equipo de enseñanza; maravillosas mujeres con mucha dedicación, empatía y paciencia, que te guían en tu período formativo.

Espero y deseo que cada año sean más las personas que accedan a esta formación.

Muchas gracias.

Asma Jerry,
alumna de Castellano LE

¡Hola! soy Asma de Túnez. Tengo 33 años y soy doctora de Biología y de Ciencia de Medio Ambiente. Vine a España el año pasado para estar con mi marido.

Ser una alumna de la Escuela de Adultos, para estudiar español, ha sido una experiencia muy agradable. He tenido la oportunidad de conocer otros alumnos de diferentes países del mundo y he aprendido mucho vocabulario y gramática.

Sin embargo, lo que me ha gustado mucho, es la clase de conversación del lunes; era un momento muy beneficioso para practicar todo lo que hemos aprendido durante las clases de gramática y vocabulario. La verdad es que he notado un progreso muy importante en mi nivel de castellano, ahora tengo menos miedo de hablar con la gente y una parte de este progreso

es el resultado de la paciencia y el buen trabajo de nuestra profesora.

Al final, estoy muy feliz de esta experiencia y recomiendo la Escuela de Adultos a todas las personas que quieran empezar a aprender español.

Luis Aleixandre Aliaga,
alumne del grup Educació Base

Hace dos años descubrí la Escuela de Adultos de mi pueblo, y decidí apuntarme e intentar aprender lo que en su día me quedé sin poder estudiar. ¡A los 12 años estaba trabajando!

El volver a empezar a estudiar de mayor, requiere tener mucha paciencia y dedicación, por parte del profesorado, porque vamos más lentos que los jóvenes, unidos a algún despiste que es normal a nuestras edades.

Pero, debo admitir que mi experiencia es muy buena, tanto con los compañer@s como con los profesor@s.

Yo recomendaría a todos los que en su día no pudieron estudiar ir a la Escuela de Adultos, a mí me ha servido para aprender más y mejorar como estudiante y como persona.

La Morera (*Morus alba*): Emblema de la Poble de Vallbona

per Dr. Luis Valls Segarra

Els ecosistemes de la Pobla de Vallbona i el Camp de Túria són molt diversos, des dels boscos de riberes, les pedreres de la serra Calderona, etc. No obstant, els espais urbans actuals ens mostren una gran diversitat de plantes i arbres de jardineria d'altres regnes florals que s'utilitzen per a millorar el paisatge de molts pobles i ciutats. En el nostre cas és diferent. El parc Benjamín Civera, abans de la seua remodelació, presentava un gran nombre de moreres en la part baixa, símbol emblemàtic de l'antiga producció de seda a la Pobla, que ara, amb les noves reestructuracions del parc, quasi ha desaparegut, cosa que ha trencat un recordatori del nostre patrimoni.

En concret, la morera blanca (*Morus alba*), un arbre originari de la Xina, que va tindre un paper fonamental en la història econòmica, social i cultural de València. La seua presència va ser essencial en l'expansió de la indústria sedera, una de les més rellevants del Regne de València durant els segles XIV al XVIII. Aquest arbre, proporcionava l'únic aliment (fulles tendres) que poden consumir les larves del cuc de seda (*Bombyx mori*). Sense moreres no hi havia cucs; sense cucs, no hi havia fil, i sense fil, la seda no existiria. És per això que la morera esdevingué el veritable pilar natural d'una indústria que va marcar profundament la fisonomia de moltes comarques valencianes, i especialment de l'Horta i el Camp de Túria.

La Pobla de Vallbona, com tants altres pobles del Camp de Túria, participava plenament d'aquest ecosistema agrícola i productiu. La cria de cucs de seda es realitzava sovint dins les cases pròpies (en l'andana), mentre els camps de moreres garantien la matèria primera necessària. Aquest vincle profund entre territori i indústria queda immortalitzat en l'escut heràldic del municipi, oficialitzat per la Generalitat Valenciana el 1997, on destaca la figura de tres arbres verds. Aquest arbre no és decoratiu ni simbòlic de manera genèrica: és una morera blanca, un homenatge explícit al llegat seder i al paper que aquest conreu va tindre en la prosperitat local. La morera de l'escut representa

les arrels del poble, la seua vinculació amb la terra i amb una economia basada en el treball artesanal i l'aprofitament dels recursos naturals. També evoca la memòria col·lectiva d'un temps en què la seda era més que una mercaderia: era part de la identitat del territori.

Amb el pas del temps, la indústria sedera valenciana va entrar en declivi, afectada per plagues, la competència de la seda asiàtica i l'arribada de nous materials com el cotó o les fibres artificials. A poc a poc, els camps de moreres van desaparèixer i la memòria del treball amb els cucs es va esvaïr. Tot i això, la morera continua sent un símbol viu. En llocs com el nostre poble, la seua presència en l'escut recorda la importància d'aquell arbre que va alimentar una de les empreses econòmiques més destacades de la història valenciana. És el testimoni silenciós d'una època de prosperitat teixida amb fil de seda i fulles verdes, i que encara hui perdura en la memòria del paisatge, en els arxius i en els símbols d'identitat d'un poble.

Un Corredor Verd Estratègic per a la Pobla de Vallbona

per Dr. Luis Valls Segarra

La realitat actual, marcada per una crisi climàtica evident en els darrers anys i una pèrdua accelerada de biodiversitat, imposa la necessitat ineludible d'una transformació profunda en la planificació i gestió territorial dins del nostre territori. En este context desafiador, els corredors verds emergeixen com a eines estratègiques fonamentals que tenen la capacitat de mitigar els impactes negatius de la fragmentació del paisatge, restaurar la connectivitat ecològica vital i, alhora, oferir una multiplicitat de beneficis socioambientals a les comunitats. Tots estos aspectes són crucials en ambients amb una gran explotació incontrolada del territori a escala urbanística, com és el cas de la Pobla de Vallbona.

En este article es proposa la creació d'un corredor verd que puga unir amb fluïdesa el Parc Natural de la Serra Calderona amb el Parc Fluvial del Riu Túria. Esta iniciativa posa un èmfasi particular en la transcendència de la geografia i la connexió ambiental intrínseca de la Pobla de Vallbona, un municipi que esdevé un autèntic cor operatiu d'esta xarxa. Esta ambiciosa proposta es materialitzaria no només amb la creació de noves àrees verdes, sinó també a través de la restauració i la rehabilitació, i a fer valdre espais singulars i emblemàtics, profundament arrelats en la història i la cultura local, com l'antic abocador de la zona del Safareig i la zona sud del municipi, que abraça la històrica zona on hi havia arrossars. Esta aproximació integral busca redefinir el paisatge agrourbà valencià, transformant-lo en un exemple de resiliència i sostenibilitat.

La posició estratègica de la Pobla de Vallbona

La configuració geogràfica d'un territori és el "genoma" ambiental sobre el qual s'ha de dissenyar i implementar qualsevol infraestructura verda eficient i sostenible. D'ací eixirà un projecte que connecte els diferents espais naturals separats i crearà nous fluxos de connexió entre els diferents punts que conformen les metacomunitats actuals. Per a portar a terme este projecte és essencial una comprensió exhaustiva i detallada dels patrons del paisatge, la topografia, els cursos d'aigua (com els barrancs del Carraixet i el de Bono,

elements hidrològics crucials), la distribució actual i potencial de la vegetació autòctona i/o protegida (com la presència de la Jara de Cartagena), els fluxos de dispersió de la fauna i els usos del sòl preexistents i planificats, entre altres. Esta anàlisi profunda permet identificar amb precisió els trajectes més viables per al moviment de la fauna i la dispersió de la flora, així com les oportunitats de connexió i les barreres físiques i antropològiques a superar. Cal tindre en compte que els corredors verds, lluny de ser simples línies en un mapa sense context, són xarxes complexes i dinàmiques que han de reflectir i potenciar els processos ecològics naturals del territori, garantint la permeabilitat i el flux genètic per a una àmplia diversitat d'espècies.

La Pobla de Vallbona emergeix com un punt nodal estratègic innegable per a este projecte. La seua ubicació geogràfica privilegiada la situa en la transició delicada i vital entre l'ecosistema forestal i muntanyós del Parc Natural de la Serra Calderona (conegut per la seua riquesa faunística i les microreserves vegetals) i l'ecosistema fluvial i de ribera del Parc Fluvial del Túria (amb boscos de xops i oms, i una biodiversitat que inclou des de teixons fins a mosteles i una àmplia varietat d'aus i amfibis). El nostre territori actua com una "frontissa natural", caracteritzada per una estructura de mosaic agrourbana que li confereix una capacitat única per a articular la natura, la producció agrícola i el teixit urbà, i facilitar de manera singular la funció de connector ecològic i d'ecotò dinàmic.

La presència d'una vasta i històrica horta al sud del municipi, amb una riquesa de sòls i una xarxa de regadiu tradicional, juntament amb els seus elements patrimonials hidràulics i culturals, converteix la Pobla de Vallbona en un eix fonamental per a integrar el corredor verd en el teixit socioeconòmic local. Esta integració no sols genera beneficis substancials per a la biodiversitat regional, sinó que també millora la qualitat de vida dels habitants, oferint espais de qualitat i serveis ecosistèmics essencials com la regulació hídrica.

Espais singulars com a nodes de biodiversitat i patrimoni

La concepció i implementació d'un corredor verd d'esta magnitud a la Poble de Vallbona va més enllà de la mera connexió entre grans parcs naturals. Implica una visió que comprén el fet de renaturalitzar zones periurbanes i fer valdre elements culturals i ambientals profundament arrelats en la identitat de la localitat. En este sentit és important la regulació i protecció de les zones periurbanes abandonades per a la creació de llocs de transició ecològica entre els espais urbans i els ecosistemes naturals. D'esta forma els nuclis urbans dispersos seran illes urbanes que no aïllen, sinó que ajuden a connectar els diferents ecosistemes del nostre municipi. No obstant, les carreteres i vies de circulació amb asfalt presenten una gran problemàtica en la connexió d'ecosistemes. Llocs com la carretera del Saler, que creua el Parc Natural de l'Albufera, són un clar exemple, un lloc que presenta el terrorífic rècord de ser la via de circulació on més animals (alguns protegits) moren de tot l'Estat.

Davant d'esta falta de connexió és important implantar punts ecològics importants al llarg de l'eix de connexió nord-sud del municipi. Alguns dels més importants que podem trobar actualment són el Parc Natural Municipal de la Manguilla, al nord, i la partida de l'Aldaia al sud del municipi. Per tant, es necessiten altres nodes que puguen ajudar a establir una millor connexió entre estos dos parcs naturals.

Els nous nodes que hem d'explotar i millorar són dos punts d'interés específics, amb una història i un potencial immensos que mereixen una atenció prioritària i una inversió considerable per tindre un rendiment òptim i poder ser punts de connexió estables del corredor verd. Ens referim a l'entorn del Corral del Pataco, de 730.000 m² (situat en la partida agrícola del Safareig), i l'horta de la zona sud (situada en la partida agrícola del Gallipont).

Pel que fa a la zona del Corral del Pataco és un llinar entre el passat i el futur ecològic. Este antic corral no és només una construcció ramadera, sinó un autèntic testimoni del llegat cultural i etnogràfic de la Poble de Vallbona. Restaurar-lo integralment és un pilar fonamental per a la seua recuperació funcional i estètica i per a retornar-hi la dignitat que mereix. A

més, la zona presenta el catxirulo El Garroferal restaurat, que és també un emblema de l'art de la pedra seca i un monument accessible i visitable per a tot el món. Més enllà del seu valor patrimonial, estos elements han d'estar integrats plenament en el corredor verd, transformar-se en un node ambiental i cultural multifuncional i dinàmic. Esdevindrà un punt de trobada per a la comunitat, un espai educatiu on es puga aprendre sobre la gestió tradicional de l'aigua, la construcció en pedra seca i un recordatori tangible de pràctiques sostenibles ancestrals. La seua renaturalització inclourà la neteja i restauració de terres, la repoblació forestal i la transformació de l'antic abocador en una prada forestal silvestre. Algunes d'estes mesures ja han començat a implantar-se en la zona gràcies a diferents entitats, empreses i la corporació local. A més, es preveu la implantació d'un estany de captació d'aigua pluvial, la instauració de zones d'apicultura i zones lúdiques i d'esport que conviuran amb actuacions de divulgació i interpretació ambiental. Este tipus de mesures ajudaran també en l'àmbit social amb l'ocupació verda de treballadors per a la restauració i el manteniment, l'estalvi energètic i el tractament de bioresidus per a compostatge. Esta diversitat de pol·linitzadors, plantes i activitats es convertirà en una xicoteta "illa de biodiversitat" urbana, i reforçarà la connexió entre el patrimoni cultural i la natura.

Una altra zona d'interés és l'horta de la partida del Gallipont, o millor dit, esta barrera de resiliència entre els ecosistemes i l'urbanisme de la Poble de Vallbona, amb un espai d'altíssim valor agrari, ecològic i paisatgístic. No obstant això, esta àrea vital es troba actualment sota la persistent pressió de la fragmentació urbana i la pèrdua de sòl agrícola a causa de l'expansió urbanística (la Poble de Vallbona ja avança en el desenvolupament del sector R-25, amb noves vivendes, la qual cosa accentua la necessitat de protecció). La preservació i restauració d'estes àrees són absolutament crucials per a la viabilitat del corredor. El Gallipont, com a element distintiu del paisatge local, pot ser recuperat no només com a punt d'interés paisatgístic i cultural, sinó també com un nucli ecològic vital dins del corredor. La implementació de pràctiques agroecològiques en esta horta és la clau. Això implica anar més enllà de l'agricultura

convencional i fomentar la diversificació de cultius, la recuperació de marges i camins (amb vegetació autòctona que actue com a refugi de fauna), la preservació i recuperació de varietats locals adaptades, i una gestió integrada de plagues que evite l'ús de productes químics nocius (ex.: passar del monocultiu al policultiu).

Esta aproximació no sols garantiria la sostenibilitat productiva de l'horta, sinó que també reforçarà el seu paper com a hàbitat per a diverses espècies (insectes beneficiosos, aus insectívores) i servirà com una zona d'amortiment i transició gradual entre les zones més silvestres de la Calderona i el Túria, i les àrees urbanes. L'harmonització de les dades de cobertura del sòl i l'anàlisi dels patrons de transformació de les terres agrícoles periurbanes, com s'ha estudiat en altres hortes mediterrànies (Ruiz-Varona *et al.*, 2022), serà essencial per a una gestió informada i adaptativa d'estos espais.

Planificació estratègica

L'execució d'un projecte d'esta envergadura, que aspira a teixir un paisatge resilient i multifuncional, requereix una planificació extraordinàriament meticulosa i l'aplicació de metodologies basades en l'ecologia del paisatge i l'urbanisme sostenible. D'ací podem extraure diversos passos per portar endavant este projecte.

En primer lloc, hem de realitzar un estudi d'àmbit geogràfic, hidrològic, ecològic i patrimonial. En este punt és important el modelatge topogràfic i hidrològic del barranc del Carraixet, el mapatge de les zones inundables i el flux de l'aigua (realitzat ja per l'ajuntament). Així mateix, un inventari exhaustiu de la biodiversitat del municipi, i sobretot dels nodes més importants, ens ajudaria a saber quines són les vies i llocs a potenciar d'acord amb els mecanismes dispersius dels éssers vius que hi habiten. També seria important realitzar un inventari del patrimoni urbà i rural que tenim en el nostre municipi, incloent-hi séquies i altres estructures relacionades amb l'agricultura. Tot açò juntament amb la informació del Pla general sobre l'ús del sòl al municipi; les activitats socioeconòmiques i la cartografia en SIG ajudaran a integrar millor la informació de cadascuna de les capes i tindre una imatge global

molt més completa.

El següent pas seria la creació d'una comissió/grup de treball portada avant per experts de diferents camps, ja que este treball multidisciplinari necessita tècnics/tècniques que puguen integrar tota la informació en un disseny òptim. A més, la participació ciutadana ha de tindre un seient apropiat en tot el projecte creant taules de diàleg i tallers de disseny participatiu amb la comunitat local, llauradors, cooperatives agràries, associacions veïnals, entitats ecologistes, centres educatius i empreses. Es fomentaran reunions obertes i consultes en línia per a recollir coneixements locals i definir usos i gestió dels espais. Dins d'esta participació s'intentarà fomentar la participació de joves i majors, així com col·lectius diversos, per a garantir que el corredor responga a les necessitats i expectatives de tots els/les habitants i fomenta un fort sentit d'apropiació i cura del projecte. L'escolta activa de la comunitat és fonamental per a la legitimitat social.

En el desenvolupament del corredor milloraria l'aprofitament i la restauració dels marges agrícoles i la vegetació de ribera al llarg del barranc del Carraixet. Es restaurarien zones de bosc de ribera per a proporcionar refugis i rutes segures per a la fauna, especialment per a rapinyaires que necessiten espais oberts per caçar i connectar amb l'àrea metropolitana. A més, hem de reforçar la recuperació dels fluxos hídrics tradicionals, la creació d'una zona humida al Safareig i la integració d'espais multifuncionals (culturals, ecològics i educatius) amb senderes interpretatives i panells informatius sobre la seua història i la biodiversitat associada. Com no, en la zona sud s'han de reforçar i promoure activament les pràctiques agroecològiques. Això inclou rotacions de cultius, ús de cobertes vegetals, plantació de setges vius amb espècies autòctones (llentiscle, baladre) que actuen com a microcorredors i refugis per a insectes pol·linitzadors i fauna auxiliar, i reducció de l'ús de pesticides per a convertir-ho en una zona d'amortiment activa i productiva contra la pressió urbanística. També cal buscar la recuperació de varietats locals que s'hagen perdut.

Un altre aspecte a tindre en compte són les vies de circulació amb asfalt. S'afrontarien les barreres d'infraestructures lineals (com la

CV-35) mitjançant la construcció de passos de fauna (subterranis o elevats, tipus ponts verds) que permetrien el trànsit segur d'animals entre ambdós parcs. Un exemple clar seria el tall del trànsit i la rehabilitació en zona verda del pont que circula des del corral del Pataco fins al nucli urbà per la carretera del Safareig.

Totes estes mesures ajudaran a la regulació hídrica del poble millorant la gestió de les aigües pluvials, recàrrega d'aqüífers i filtració de contaminants (com a Alboraia, on ja es planteja un aiguamoll artificial al final del Carraixet). A més, ajudaria a la mitigació del canvi climàtic amb la reducció de l'efecte "illa de calor urbana" en les zones pròximes als nuclis habitats, l'augment de la captura de carboni mitjançant la plantació d'arbres i vegetació, així com la millora de la qualitat de l'aire i la reducció del soroll (la vegetació actua com a filtre de partícules contaminants i barrera acústica). Tot açò comporta en l'àmbit social la millora de la salut i el benestar humà amb la promoció de l'activitat física i la salut mental a través d'espais per a l'esbarjo, la recreació i la connexió amb la natura. En este sentit, es crearien sendes per a vianants i ciclistes, que fomenten la mobilitat sostenible i connecten les zones del corredor amb els nuclis urbans, àrees d'esplai, observatoris de fauna, panells informatius i rutes interpretatives que promoguen el coneixement i el respecte per la naturalesa i el patrimoni local, la qual cosa té potencial per a l'ús educatiu amb escolars.

L'últim pas seria la protecció a escala normativa amb la limitació estricta de nous usos urbans en el pla general, sobretot dins dels límits del corredor per evitar l'encaixonament i la degradació dels espais verds. A més, la creació d'ordenances que ajuden a la protecció del corredor i asseguren la seua gestió a llarg termini seran crucials. Clar exemple seria la creació de projectes, com un Pla d'Ordenació de l'Horta i la Infraestructura Verda Municipal de la Pobla de Vallbona.

El finançament de tot este macroprojecte es pot extreure de diferents entitats. Per una banda, tenim els programes de la política agrícola comuna (PAC 2023-2027) per a pràctiques agroambientals, fons LIFE per a projectes ambientals innovadors, Next Generation EU per a la transició ecològica, i fons FEDER per a infraestructura verda. A més, poden haver-

hi inversions del Ministeri per a la Transició Ecològica i el Repte Demogràfic (MITECO, que ja té l'Estratègia Nacional d'Infraestructura Verda), i programes de la Generalitat Valenciana (Conselleria de Medi Ambient, Conselleria d'Agricultura). Com no, també és important la col·laboració amb empreses locals i l'atracció d'inversions de fundacions, empreses amb compromisos d'RSC i programes de micromecenatge local.

CONCLUSIONS

Esta iniciativa encarna la visió d'una "ciutat-mosaic agrourbana", on els espais periurbans no són meres zones de transició o de conflicte, sinó fragments híbrids i dinàmics que articulen de manera harmoniosa natura, producció agrícola i teixit urbà (Yacamán et al., 2020). El corredor verd actuarà com un ecotò dinàmic, transformant una zona que podria estar amenaçada per l'expansió urbana en una infraestructura verda resilient, viva i productiva. Com assenyalen Rojo i Recasens (2024), estos espais són "solucions basades en la naturalesa" que demostren que la connexió ecològica és plenament possible fins i tot en entorns periurbans complexos i amb altes pressions. La clau definitiva per a l'èxit radica en una participació comunitària genuïna, una planificació rigorosa i adaptativa que respecte la morfologia única d'este paisatge valencià i una visió a llarg termini que prioritze la coexistència harmònica entre el desenvolupament humà i la salut del planeta.

BIBLIOGRAFIA:

Ajuntament de València (2023). *Pla Verd i de la Biodiversitat*. València.

Forman, R. T. T. i Godron, M. (1986). *Landscape Ecology*. Wiley.

MITECO (2021). *Estrategia Nacional de Infraestructura Verde y de la Conectividad y Restauración Ecológicas*. Madrid.

Ruiz-Varona, A., Garcia, F., Temes-Cordovez, R., Garcia-Mayor, C. i Casas-Villarreal, L. (2022). Harmonization of land-cover data to assess agricultural land transformation patterns in the peri-urban Spanish Mediterranean Huertas. *Journal of Land Use Science* 17(1): 523-539. <https://doi.org/10.1080/1747423X.2021.2022793>

Rojo, S. i Recasens, X. (2024). Espacios agroecológicos como soluciones basadas en la naturaleza para las infraestructuras verdes en España. *Revista Española de Estudios Agrosociales y Pesqueros* 263: 318-334. <https://doi.org/10.24197/reeap.263.2024.318-334>

Yacamán, C. et al. (2020). *Agricultura periurbana i planificació territorial*. Universitat de València.

Conselleria de Medi Ambient, Infraestructures i Territori: Pla director del barranc del Carraixet. València.

Ajuntament de la Pobla de Vallbona (2022) El Safareig la gran àrea recreativa de la Pobla. *Viure la Pobla, revista d'informació municipal*. Estiu-tardor, 2022. Pobla de Vallbona.

AGRAÏMENTS

El Centre d'Estudis Locals de la Pobla de Vallbona agraïx:
Totes les persones que han col·laborat perquè esta revista haja estat publicada.
Els conferencians que van participar en el 10é Cicle de Conferències.
L'equip de revisió, maquetació i impressió de la revista per facilitar-nos el treball.
I sobretot agrair a totes aquelles persones assistents a les conferències i
presentacions per donar suport amb la seua presència al nostre treball.

Esta revista es va finalitzar el dia 4 de novembre del 2025,
79 anys després de la creació de la UNESCO.

El Centre d'Estudis Locals de la Pobla de Vallbona i, per extensió, la revista **Fent Poble, Fent Pobla** no es fa responsable dels continguts dels articles, de les idees i les opinions expressades pels seus escriptors.
Els responsables de tot el que es mostra dins dels articles són els mateixos autors.

Diputació
de València

Àrea de
Cultura

institució
alfons
el magnànim

